

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ Α΄ ΜΙΣΟ ΤΟΥ
20^{ου} ΑΙΩΝΑ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ «ΟΡΦΕΑΣ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ

του φοιτητή ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ, ΑΕΜ: 1192

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΙΤΣΙΟΣ, ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΙΟΥΝΙΟΣ 2020

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	ii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	iv
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	
1.1. Οι Σέρρες από την αρχαιότητα ως τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13).....	1
1.2. Η περίοδος του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908) και ο ρόλος του Ομίλου «Ορφέας»	5
1.3. Η μουσική ζωή ως την απελευθέρωση της πόλης (1913).....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1940	
2.1. Μουσικοί σύλλογοι και σωματεία: Η φιλαρμονική «Τερψιχόρη».....	21
2.2. Μουσικοδιδάσκαλοι και εμπνευστές της μουσικής ζωής των Σερρών ως το 1940	33
2.3. Οι δύο σημαντικότερες μουσικές προσωπικότητες της πόλης: Ιωάννης Βαΐου (1883-1961) και Χρήστος Σταματίου (1909-1998).....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο ΟΜΙΛΟΣ «ΟΡΦΕΑΣ»	
3.1. Ίδρυση και βασικά πρόσωπα	56
3.2. Η διασύνδεση του ομίλου με τον Μακεδονικό Αγώνα.....	60
3.3. Τα μουσικά σύνολα του Ομίλου και οι δράσεις τους ως το 1940.....	64
3.4. Ωδείο Σερρών «Ορφεύς» (1934-40).....	71
3.5. Άλλες δράσεις του Ομίλου: οικοτροφείο, θέατρο, αθλητισμός.....	77
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	84
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας αναζητήθηκαν πληροφορίες και μελετήθηκε υλικό από μία σειρά πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, για τις οποίες αξιοποιήθηκαν βιβλιοθήκες και αρχεία, αλλά και το διαδίκτυο. Ωστόσο, ως εξαιρετικά σημαντική κρίνεται η βοήθεια συγκεκριμένων προσώπων, χωρίς τη βοήθεια των οποίων η εργασία αυτή δε θα είχε ολοκληρωθεί. Ο γράφων επιθυμεί εδώ να αναφέρει τα πρόσωπα αυτά και να τους ευχαριστήσει για τη συμβολή τους.

Καταρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας κ. Γιώργο Κίτσιο, επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για τη βοήθειά του σε ζητήματα μεθοδολογίας και επιστημονικής συγκρότησης της εργασίας, τις καίριες παρατηρήσεις του σε ζητήματα περιεχομένου και διάρθρωσης του υλικού στις επιμέρους ενότητες, καθώς και την κατανόηση και υπομονή απέναντί μου στις δυσκολίες που αντιμετώπισα για την ολοκλήρωσή της. Θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω:

- τον κ. Γιώργο Αγγειοπλάστη, κύριο ερευνητή και μελετητή της μουσικής ζωής των Σερρών, συγγραφέα πλήθους άρθρων και βιβλίων σχετικά με το θέμα, οργανωτή μουσικών συλλόγων της πόλης και κάτοχο του ιδιωτικού αρχείου «Μουσικό Αρχείο Γιώργου Αγγειοπλάστη» με μοναδικά τεκμήρια (γραπτά, οπτικοακουστικά, φωτογραφικά) στα οποία, με περισσή γενναιοδωρία, μου έδωσε πρόσβαση όπως και για τη βοήθειά του σε ζητήματα συγκέντρωσης, αξιολόγησης και επιλογής βιβλιογραφίας. Χωρίς αυτήν, η παρούσα διπλωματική εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί

- τον κ. Γεώργιο Αψηλίδη, συγγραφέα πρωτότυπων μελετών και άρθρων για τη νεότερη ιστορία των Σερρών και της ευρύτερης περιοχής, μέλος συντακτικών επιτροπών των περιοδικών «Σερραϊκά Σύμμεικτα» και «Μικρασιατική Σπίθα», για τη βοήθεια πρόσβασης σε δυσεύρετη πρωτογενή πηγή και πιο συγκεκριμένα της εφημερίδας *Φάρος της Θεσσαλονίκης* του 1908

- την κ. Βασιλική Μπουτζή, προϊσταμένη βιβλιοθηκονόμο, την κ. Κωνσταντίνα Τρέντου, βιβλιοθηκονόμο, και τον κ. Ιωάννη Κιολεμένη, διοικητικό γραμματέα της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών, για τη βοήθειά τους στην ανεύρεση πρωτογενούς υλικού (κυρίως Τύπου της εποχής), δευτερογενούς βιβλιογραφίας για τη γενική ιστορία των Σερρών, αλλά και την υπομονή τους για τη συνεχή μου παρουσία και το μακροχρόνιο δανεισμό του υλικού από τις συλλογές της βιβλιοθήκης

- το Μαξίμειο Ίδρυμα, Πνευματικό και Πολιτιστικό Κέντρο της Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης για το δανεισμό υλικού από τις συλλογές της βιβλιοθήκης.

- τον διευθυντή των Γενικών Αρχείων του Κράτους: Αρχεία Νομού Σερρών, κ. Ιωάννη Τσαρούχα (φιλόλογο-ιστορικό), ο οποίος μου έδωσε πρόσβαση σε έγγραφα που αφορούσαν στο Ελληνικό Προξενείο Σερρών (μέχρι το 1913) και το αρχείο του Ιωάννη Βαΐου

- την απόφοιτη του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννα Τσακίρη, για τη βοήθεια συγκέντρωσης και αποστολής υλικού από το «Μουσικό Αρχείο Γιώργου Αγγελιοπλάστη».

Θα ήθελα, τέλος, να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, και ιδιαίτερα τους γονείς μου, για τη διαρκή υποστήριξη και συμπαράστασή τους, με όλους τους τρόπους, κατά τη διάρκεια των σπουδών μου. Και ο δικός τους ρόλος υπήρξε καίριος για να μπορέσουν αυτές να ολοκληρωθούν, έπειτα από αρκετά χρόνια. Γι αυτό θα ήθελα να τους αφιερώσω την παρούσα διπλωματική εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μουσική ζωή των Σερρών, της πόλης όπου γεννήθηκα και μεγάλωσα, με απασχολούσε από την αρχή των σπουδών μου. Έτσι, αποφάσισα, στη διπλωματική μου εργασία να ασχοληθώ με την καταγραφή και παρουσίαση των φορέων και των προσώπων που τη συνέστησαν και τη διαμόρφωσαν, στο πέρασμα των χρόνων, προσδίδοντάς της μία συγκεκριμένη ταυτότητα με τα ιδιαίτερα της χαρακτηριστικά, σε αυτήν εδώ τη γεωγραφική περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας. Η έρευνα, συγκέντρωση και καταγραφή του πληροφοριακού υλικού σε μία χρονική περίοδο που θα εκτεινόταν από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και σε όλο τον 20^ο, σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό, υπερέβαινε τα όρια της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Συνεπώς, η επιλογή ήταν να περιοριστεί το χρονικό διάστημα από τις απαρχές εύρεσης στοιχείων για τη μουσική κίνηση των Σερρών (δεκαετία 1870) ως και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Θεωρήθηκε εξαιρετικής σημασίας το να καταγραφεί η μουσική ζωή της πόλης πριν και μετά από την απελευθέρωση (1913) αλλά και ο ρόλος που έπαιξαν οι άνθρωποι των μουσικών συλλόγων της πόλης σε αυτό, ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908).

Η παρούσα διπλωματική εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Μία σύντομη επισκόπηση της ιστορίας της πόλης των Σερρών και της ευρύτερης περιφέρειας, στο πρώτο κεφάλαιο, από τους αρχαίους και τους βυζαντινούς χρόνους μέχρι και την περίοδο της τουρκοκρατίας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα είναι απαραίτητη για να γνωρίσουμε τη φυσιογνωμία της περιοχής: τη στρατηγική της θέση που αποτέλεσε πεδίο πολεμικών συγκρούσεων πολλές φορές μέσα στο πέρασμα των χρόνων, τη συνύπαρξη και διαμόρφωση πολιτισμικών χαρακτηριστικών διαφορετικών εθνοτήτων που ζούσαν στην περιοχή (Έλληνες, Τούρκοι, Σλάβοι και δυτικοευρωπαίοι), την ανάπτυξη του εμπορίου, τη διαμόρφωση της εκπαίδευσης και τη σταδιακή συγκρότηση του αστικού ιστού. Η εξιστόρηση των γεγονότων εστιάζει πιο επισταμένα στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα στην περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα, που αναφέρθηκε πριν, αλλά και του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου (1913) που οδήγησε στην απελευθέρωση της πόλης. Εδώ δίνεται η ευκαιρία να γίνει η πρώτη αναφορά στον Όμιλο «Ορφέα», τον κύριο μουσικό σύλλογο στην ιστορία των Σερρών σε όλο τον 20^ο αιώνα, ως ένα πολιτιστικό/καλλιτεχνικό σωματείο που ιδρύθηκε προκειμένου να καλυφθεί η πραγματική του ταυτότητα: μία μουσική οργάνωση που διεξήγαγε ένοπλη δράση κατά των Τούρκων και των Βουλγάρων, κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, υπό τις οδηγίες του Προξενείου Σερρών και σε συνεργασία με τα προξενεία της Θεσσαλονίκης και

του Μοναστηρίου (σημερινή Bitola στη Βόρεια Μακεδονία), καθιστώντας, με τη δράση του, τις Σέρρες ως κέντρο των ιστορικών εξελίξεων. Η πρώτη περιγραφή του «Ορφέα» γίνεται σε συνάρτηση με την ένοπλη δράση του, τα μέλη του ως ερασιτέχνες μουσικούς και ταυτόχρονα αγωνιστές Μακεδονομάχους και την θέση και αποδοχή του ομίλου από τους Σερραίους κατοίκους της πόλης και των περιχώρων. Εν συνεχεία, δίνονται περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με την μουσική ζωή των Σερρών από την βυζαντινή περίοδο ως την απελευθέρωση. Μέχρι τον 19^ο αιώνα οι πληροφορίες αφορούν την βυζαντινή μουσική, την λαϊκή παραδοσιακή μουσική και σε μικρότερο βαθμό την αστική λαϊκή μουσική, ιδιαίτερα από τη στιγμή που παρατηρείται η συγκρότηση αστικής τάξης στην πόλη των Σερρών. Αυτό είναι περισσότερο έντονο μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, με την ανάπτυξη του εμπορίου αλλά και την διαμόρφωση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με δυτικοευρωπαϊκού τύπου χαρακτηριστικά, τόσο σε ιδιωτικά εκπαιδευτήρια όσο και σε φιλανθρωπικά ιδρύματα (ορφανοτροφεία). Η ύπαρξή τους όπως και η ίδρυση πολιτιστικών συλλόγων φέρνει και τους πρώτους δασκάλους μουσικής στην πόλη ενώ πολύ σύντομα θα οργανωθούν και τα πρώτα μουσικά σύνολα ερασιτεχνών (μπάντες πνευστών, χορωδιακά σύνολα, μαντολινάτες, ορχήστρες εγχόρδων, σύνολα της ελαφράς μουσικής). Μετά την απελευθέρωση, η μουσική ζωή και εκπαίδευση της πόλης αποκτούν περισσότερο ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά και η εισδυσση της δυτικής μουσικής δείχνει τις εκφάνσεις της σε όλους τους τομείς δραστηριότητας: στη διδασκαλία, την ψυχαγωγία, την πρόσληψη της μουσικής από το κοινωνικό σύνολο και την έκφραση εθνικής συνείδησης και πατριωτισμού από τους κατοίκους και τους πολιτικούς φορείς της πόλης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η μουσική δραστηριότητα της πόλης από την απελευθέρωση μέχρι το 1940. Παρουσιάζονται οι μουσικοί σύλλογοι και τα σωματεία που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτισμική εξέλιξή της, όπως η φιλαρμονική «Τερψιχόρη», που ίδρυσε την πρώτη μαντολινάτα και την πρώτη μπάντα στις Σέρρες (1902 και 1904, αντίστοιχα) ή ο Μουσικός Σύλλογος «Απόλλων», ενώ εξετάζονται και οι συνέργειες των συλλόγων μεταξύ τους και των προσώπων που τους αποτελούν, πράγμα που σταδιακά υποδεικνύει την κυρίαρχη θέση του Ομίλου «Ορφέα» στη μουσική ζωή των Σερρών. Τα μουσικά σύνολα παίζουν σε εθνικές τελετές και εορτές, δίνουν συναυλίες σε αίθουσες και δημόσιους χώρους της πόλης, ψυχαγωγούν τους κατοίκους, μορφώνουν μουσικά τη νέα γενιά των Σερραίων, ενώ παράλληλα έχουν και άλλες δράσεις: συνδυάζουν τη μουσική με τη θεατρική πράξη, έχουν αθλητικά τμήματα, διατηρούν οικοτροφείο και εμφανίζονται ως και... κληρονομικά τμήματα! Τα πρόσωπα που συγκροτούν τους συλλόγους εναλλάσσονται μεταξύ

τους συχνά, ενώ διδάσκουν και στα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, τα οικοτροφεία και τα ορφανοτροφεία της πόλης. Οι μαθητές των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων γίνονται τα μέλη των φιλαρμονικών, των μαντολινάτων και των χορωδιών. Μία σημαντική, αλλά σχετικά βραχύβια, δράση του «Ορφέα» ήταν η ίδρυση του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς» (1934-40), η πρώτη προσπάθεια συστηματικής οργάνωσης της μουσικής εκπαίδευσης στην πόλη των Σερρών υπό πιο επαγγελματικά πλαίσια, η οποία πραγματοποιήθηκε και με την αρωγή του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, δημιουργώντας σχολές και τμήματα για όλα τα μουσικά όργανα, χορωδιακά σύνολα, αλλά και την προσπάθεια σύστασης συμφωνικής ορχήστρας. Το ωδείο έφερε στην πόλη σημαντικούς επαγγελματίες μουσικούς, οι οποίοι στη συνέχεια έκαναν μεγάλη καριέρα σε ωδεία της Θεσσαλονίκης και των Αθηνών αλλά και στα κορυφαία ελληνικά μουσικά σύνολα (κρατικές ορχήστρες Αθηνών και Θεσσαλονίκης).

Ιδιαίτερη μνεία οφείλεται να γίνει στα πρόσωπα που απάρτισαν τους μουσικούς συλλόγους. Αρκετοί από αυτούς είχαν και στρατιωτική δράση στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα και των Βαλκανικών Πολέμων. Εδώ παρουσιάζονται ως μουσικοδιδάσκαλοι και εμπνευστές της ντόπιας μουσικής ζωής. Αναφορές σε αυτούς έχουν ήδη γίνει στην έως τώρα πραγμάτευση της διπλωματικής, ωστόσο ένα υποκεφάλαιο αφιερωμένο στις πιο σημαντικές μορφές κρίθηκε απαραίτητο. Έτσι, παρουσιάζονται ο Κωνσταντίνος Σγουρός (1858-1911), με σπουδές στη Γερμανία, πρώτος μουσικοδιδάσκαλος του Ομίλου «Ορφέας» και των εκπαιδευτηρίων των Σερρών, ο Νικόλαος Δέλλιος (1860-1936), ευεργέτης του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς», ο Βασίλειος Καφταντζής (1872-1931), δάσκαλος και της ευρωπαϊκής και της βυζαντινής μουσικής, ο Νικόλαος Παπαναστασόπουλος (1874;-1919), μαέστρος της μπάντας και διευθυντής της μαντολινάτας στην «Τερψιχόρη», ο ιερομόναχος Γαβριήλ Κουντιάδης (1875-1966), ο σημαντικότερος μελετητής και δάσκαλος βυζαντινής μουσικής της περιόδου, ο Βασίλειος Βηλικτσιδής (1885-1959), μουσικοδιδάσκαλος και διευθυντής ορχήστρας, καθώς και ο Ιωάννης Ουζούνης (1906-1977), αυτοδίδακτος μουσικός με σπάνια ευαισθησία και μουσική αντίληψη, διευθυντής της μαντολινάτας και της χορωδίας του «Ορφέα». Σε πιο υψηλά καλλιτεχνικά και επαγγελματικά πλαίσια κινήθηκαν οι: Αθανάσιος Φιδετζής (1906-1999), φλαουτίστας, πατέρας του μαέστρου Βύρωνα Φιδετζή, εμπνευστής της μουσικής ζωής των Σερρών και από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης, ο συνθέτης, πιανίστας και παιδαγωγός Γιώργος Γεωργιάδης (1912-1986), βασικό στέλεχος του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς» με σημαντική καριέρα μετά στην Αθήνα και πανελλήνια αναγνώριση, καθώς και ο βιολιστής Σωτήριος Κασσάρας (1910-?), αργότερα μέλος της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών και της ορχήστρας της Εθνικής Λυρικής Σκηνής.

Σημαντική ήταν και η συμβολή ξένων μουσικοδιδασκάλων όπως του Λούντβιχ Πλάνκ, του Φρανσίσκο Τούλλι ή του Αλέξανδρου Μπλενόφ (1884-1981, διευθυντή του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς» και εμπνευστή της συμφωνικής του ορχήστρας). Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η παρουσία ξένων μουσικών στην πόλη συνδεόταν και με ένα πνεύμα ξενομανίας και ενδεχομένως υπερβολικού «εξευρωπαϊσμού» από την αστική κοινωνία της πόλης, ενώ κατά κανόνα η παραμονή τους ήταν ολιγοετής.

Ξεχωριστή αναφορά γίνεται σε δύο μουσικά πρόσωπα που έπαιξαν κύριο ρόλο στην εξέλιξη της μουσικής ζωής των Σερρών, τόσο προπολεμικά όσο και στην μεταπολεμική περίοδο (που δεν εξετάζεται αναλυτικά εδώ). Ο Ιωάννης Βαΐου (1883-1961) ανέπτυξε μία πολυποίκιλη μουσική δραστηριότητα στην πόλη, δίδαξε σε όλους τους τοπικούς συλλόγους και τα σωματεία, αλλά και σε όλα τα εκπαιδευτήρια, οργάνωσε και διηύθυνε τα μουσικά τους σύνολα (μπάντα, χορωδία, μαντολινάτα, ορχήστρα εγχόρδων), ενώ υπήρξε και συνθέτης με έντονο εθνικό-πατριωτικό ύφος σε έργα κυρίως για μπάντα και χορωδία, πράγμα φυσικό στα παραγμένα, πολιτικά, χρόνια όπου και δραστηριοποιήθηκε. Ήταν ένας σπουδαίος πρακτικός μουσικός, άριστος γνώστης της τεχνικής των περισσότερων εγχόρδων και πνευστών οργάνων, παθιασμένος και εργατικός, ιδιότητες που τον κατέτασσαν πρώτο ανάμεσα στους μουσικοδιδασκάλους της εποχής, σύμφωνα με τους μαθητές του και το σερραϊκό κοινό. Άφησε ανεξίτηλο το ίχνος του στη μουσική ζωή των Σερρών μέχρι το 1940. Εξίσου σημαντικός ήταν ο Χρήστος Σταματίου (1909-1998), του οποίου αν και η κύρια συμβολή είναι στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, ήταν ενεργός ήδη από την δεκαετία του 1930. Ο λόγος που αναφέρεται ξεχωριστά είναι για να δοθούν και κάποιες πληροφορίες για τη μουσική ζωή των Σερρών μετά το 1950 (ζήτημα που δεν εξετάζεται αναλυτικά στην παρούσα διπλωματική) και που -εξαιτίας κυρίως του Σταματίου- κατάφερε να γίνει γνωστή και έξω από τα σύνορα της πόλης και της περιφέρειας, με εμφανίσεις των μουσικών της συνόλων (κυρίως του «Ορφέα») στο Φεστιβάλ Αθηνών στο Ηρώδειο, στην αίθουσα «Παρνασσός» στην Αθήνα και στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, μεταξύ άλλων. Ο Σταματίου ήταν τρώφιμος του Ορφανοτροφείου Αρρένων Σερρών και από την παιδική του ηλικία εντάχθηκε στα μουσικά σύνολα της πόλης (φίλαρμονική του ιδρύματος, Μαντολινάτα «Ουζούνη» και στην ορχήστρα του «Απόλλωνα»). Η μεγάλη του μουσική κλίση οδήγησε το Δημοτικό Συμβούλιο Σερρών να του χορηγήσει υποτροφία σπουδών για το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης από όπου αποφοίτησε το 1935, ενώ αμέσως μετά διορίστηκε, νεότατος, στο νεοσύστατο Ωδείο Σερρών «Ορφεύς» όπου δίδαξε πιάνο, πνευστά, θεωρητικά και ιστορία της μουσικής και διηύθυνε όλες τις χορωδίες του ιδρύματος. Εκείνη την περίοδο ξεκίνησε και να

συνθέτει. Έγγραψε πολυάριθμα έργα για χορωδία, μουσική για το θέατρο ενώ έκανε και εναρμονίσεις δημοτικών τραγουδιών. Η κύρια συνεισφορά του Χρήστου Σταματίου, μεταπολεμικά, ήταν ως διευθυντής της χορωδίας του Ομίλου «Ορφέα». Στις δεκαετίες του 1960 και 1970 η χορωδία γνώρισε πανελλήνιες διακρίσεις, συμμετέχοντας σε διαγωνισμούς, πραγματοποίησε εμφανίσεις σε σημαντικούς χώρους και έλαβε ιδιαίτερα επαινετικές κριτικές στον Τύπο της εποχής. Ο Σταματίου παρέμεινε ενεργός στα μουσικά πράγματα των Σερρών μέχρι και τη δεκαετία του 1990.

Το τρίτο κεφάλαιο, όπως είναι αναμενόμενο, είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένο στον Όμιλο «Ορφέα». Παρουσιάζεται αναλυτικά το ιστορικό ίδρυσής του (1905), τα πρώτα μέλη του και οι πρώτες του δράσεις τόσο στα πλαίσια των πολιτιστικών δραστηριοτήτων της πόλης των Σερρών όσο και στα πλαίσια του Μακεδονικού Αγώνα. Για το δεύτερο ζήτημα και την αναλυτική παρουσίαση του στρατιωτικού σκέλους του «Ορφέα» και των δράσεών του (οργάνωση πρακτόρων, μαχητών, συνδέσμων και οδηγών, οργάνωση εράνων και μεταφοράς όπλων, ίδρυση οικοτροφείου, κατασκευή κρυψώνων, διενέργεια μποϊκοτάζ κατά των Βουλγάρων και ανάληψη οικονομικού πολέμου εναντίον τους, ενδυνάμωση πατριωτικής συνείδησης των κατοίκων της πόλης και της περιφέρειας), αφιερώνεται ξεχωριστό υποκεφάλαιο. Η επισκόπηση της ιστορίας του «Ορφέα» από το 1905 ως το 1940 γίνεται σε συνάρτηση με τα πολιτικά και ιστορικά γεγονότα της εποχής, τη σχέση του συλλόγου με τα άλλα σωματεία της πόλης, τα πρόσωπα που τον απάρτιζαν και τη συμβολή τους στις δράσεις του. Ξεχωριστά αναφέρονται όλα τα μουσικά σύνολα του ομίλου, οι διευθυντές τους και η καλλιτεχνική τους δραστηριότητα, ενώ φυσικά ξεχωριστό υποκεφάλαιο αφιερώνεται στην ίδρυση και λειτουργία του Ωδείου Σερρών «Ορφεύς». Καθώς ο όμιλος ήταν ένα πολιτιστικό σωματείο με ευρεία δράση, παρατίθενται πληροφορίες και για τα άλλα του τμήματα, όπως το γυμναστικό και το θεατρικό, στοιχεία για την ίδρυση και -βραχύβια- λειτουργία του οικοτροφείου του, καθώς και για τον κυρίαρχο ρόλο του στη διαμόρφωση της πολιτισμικής φυσιογνωμίας της πόλης και της ευρύτερης περιφέρειας των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα.

Η παραπάνω συγκρότηση, σε κεφάλαια και υποκεφάλαια, της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε μέσα από την ενδελεχή μελέτη και καταγραφή τόσο του πρωτογενούς υλικού (έγγραφα από δημόσια και ιδιωτικά αρχεία, φωτογραφικό υλικό, ημερήσιος και περιοδικός τύπος), όσο και της δευτερογενούς βιβλιογραφίας (βιβλία, άρθρα, κείμενα σε ηλεκτρονικές πηγές) που ήταν διαθέσιμα τόσο για τη γενική ιστορία όσο και για τη μουσική ζωή των Σερρών. Οφείλεται να σημειωθεί ότι για τη συγκεκριμένη μελέτη δεν διεξήχθη πρωτογενής έρευνα, καθώς στο πεδίο αυτό η συμβολή των ντόπιων ερευνητών, και

κυρίως του Γιώργου Αγγειοπλάστη που αναφέρεται κατά κόρον βιβλιογραφικά και αρχειονομικά, έχει καλύψει τη συγκεκριμένη ανάγκη σε πολύ μεγάλο βαθμό. Η πρωτοτυπία της έγκειται στην αποδελτίωση του πρωτογενούς υλικού και της δευτερογενούς βιβλιογραφίας, σε μία ενιαία σύνθεση η οποία θέτει στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο τη μουσική σε σχέση με τις πολιτικές, στρατιωτικές, οικονομικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές όψεις της πόλης και της περιφέρειας των Σερρών στο α΄ μισό το 20^{ου} αιώνα, αναδεικνύοντας τις αλληλεπιδράσεις και αλληλεξαρτήσεις τους. Έγινε προσπάθεια να ακολουθηθεί η επιστημονική δεοντολογία, τόσο ως προς την παρουσίαση των πηγών (μέσω ετεροαναφορών και υποσημειώσεων) όσο και ως προς την αντικειμενικότητα στην παράθεση των ιστορικών πληροφοριών (ιδιαίτερα από τις πρωτογενείς πηγές) με την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια, διασταύρωση και αμεροληψία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1. Οι Σέρρες από την αρχαιότητα ως τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13)

Η ιστορία της πόλης και της ευρύτερης περιοχής (αυτή που ορίζεται σήμερα ως νομός) Σερρών¹ εκτείνεται από αρχαιότατων χρόνων και μνημονεύεται από ιστορικούς και συγγραφείς της αρχαιότητας, ενώ τα πρώτα δείγματα ότι η περιοχή όπου βρίσκεται η σημερινή πρωτεύουσα Σέρρες πρωτοκατοικήθηκε αφορούν πολύ πριν την ομηρική περίοδο.² Η αρχική θέση της γύρω από τον λόφο της Ακροπόλεως διατηρήθηκε μέσα στα χρόνια και τους αιώνες κυρίως για λόγους αμυντικούς, καθώς η συγκεκριμένη γεωγραφική θέση ήταν η πλέον ενδεδειγμένη για την οχύρωσή της.³ Η πόλη και η περιφέρεια των Σερρών όντας στο γεωγραφικό κέντρο της Μακεδονίας, μιας περιοχής πολυεθνικής, πολυπολιτισμικής και με πολλές εδαφικές διεκδικήσεις από τους γύρω λαούς, γνωρίζουν στο διάβα της ιστορίας καταγίδες πολέμων, αλλεπάλληλες σφαγές, πυρπολήσεις και καταστροφές.

Για τους κατοίκους του Ν. Σερρών, της πεδιάδας του Στρυμόνα και της αρχαίας Παιονικής και μετά Οδομαντικής γεωγραφικής περιφέρειας, έγραψαν πολλοί αρχαίοι και Βυζαντινοί ιστορικοί συγγραφείς και ποιητές, όπως ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Τίτος Λίβιος, ο Όμηρος, ο Αισχύλος, ο Ευριπίδης, ο Αππιανός, ο γεωγράφος Στράβων και πολλοί άλλοι. Η περιοχή του νομού Σερρών ήταν πυκνοκατοικημένη από αρχαιοτάτων χρόνων. Κατοικήθηκε από τους προϊστορικούς ακόμη χρόνους: «Είη δε Παιονίη επί τω Στρυμόνι ποταμω πεπολισμένη» γράφει ο Ηρόδοτος.⁴ Οι περισσότεροι Βυζαντινοί συγγραφείς εγκωμιάζουν τις Σέρρες στην εποχή τους ως πόλη μεγάλη και ισχυρή. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές έφεραν στο φως, ως τώρα σαράντα εννιά αρχαιολογικούς οικισμούς, είκοσι πέντε είναι της κλασικής

¹ Οι περισσότερες πληροφορίες για τη συγκεκριμένη ενότητα αντλήθηκαν από την μελέτη του Κυριάκου Παπακυριάκου, «Ιστορική αναδρομή στο Νομό Σερρών και στην προσφορά του», που αρχικά αποτέλεσε εισήγηση στο 1ο Συνέδριο Αποδήμων Σερραίων που διενεργήθηκε από τη Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Σερρών σε συνεργασία με την Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Σερρών και το Σ.Α.Ε. στο Λιθότοπο Σερρών στις 26-27 Αυγούστου 2000. Σε μορφή ολοκληρωμένου κειμένου ο συγγραφέας το επεξεργάστηκε και το ανήρτησε στον ιστότοπο της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών το 2006: <https://serrelib.gr/el/serraiko-apothetirio/istoriki-anadromi-sto-nomo-serron-kai-stin-prosfora-toy>, τελευταία πρόσβαση στις 13 Μαρτίου 2020.

² Ευάγγελος Στράτης, *Ιστορία της πόλεως Σερρών*, Εισαγ. Π. Σαμσάρη (Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2003), 9.

³ Νίκος Ζ. Νικολάου, *Σκαπανείς της ιστοριογραφίας και προβλήματα της ιστορίας των Σερρών* (Θεσσαλονίκη: ιδιωτική έκδοση 1964), 27.

⁴ Ηρόδοτου, *Ιστορία. Βιβλίο Ε': Τερμηχόρη*, μτφ. Λ. Ζενάκος (Αθήνα: Γκοβόστη, 1992), 13.

και ελληνιστικής εποχής και είκοσι τέσσερις της Ρωμαϊκής. Από τους ιστορικούς αναφέρονται στο νομό Σερρών και άλλες τριάντα τέσσερις αρχαίες πόλεις με κορυφαία, φυσικά, στην αρχαιότητα την Αμφίπολη.⁵

Οι αρχαιότητες του νομού Σερρών καταστράφηκαν από τις πολλές βαρβαρικές επιδρομές, λεηλασίες και πυρπολήσεις. Όσες έμειναν, στην πόλη των Σερρών καταβυθίστηκαν με τα χρόνια σε πολύ μεγάλο βάθος λόγω του επικλινούς εδάφους της στους πρόποδες της Ακροπόλεως και του χειμάρρου των Αγίων Ανάργυρων, που η κοίτη του βρίσκεται ψηλότερα. Ο ιστορικός Ευάγγελος Στράτης γράφει ότι «Τα αλλεπάλληλα στρώματα των ερειπίων των Σερρών είναι οι βαθμίδες της χρυσής κλίμακος, δι' ης η μεγαλομάρτυς αυτή πόλις ανέβη εις τον ουρανόν της ελληνικής δόξης και αθανασίας».⁶ Από ενεπίγραφες πλάκες αποδεικνύεται ότι η πόλη και η περιφέρεια Σερρών άκμαζαν στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Είχαν στάδιο και οργάνωναν γυμναστικούς αγώνες. Από φράσεις ενεπίγραφης τιμητικής πλάκας «Βουλευόντων και βουλευσαμένων» και «βουλεύσας και αγορανομήσας» φαίνεται ότι υπήρχε, στη ρωμαϊκή εποχή, βουλή και αγορανομική υπηρεσία στις Σέρρες.⁷

Η γεωγραφική και στρατηγική θέση του νομού Σερρών τον κατέστησε από αρχαιοτάτων χρόνων προμαχώνα και κέντρο εξορμήσεων των βυζαντινών αυτοκρατόρων κατά των Σλάβων. Υπήρξε δε μήλον της έριδος όλων των γειτονικών λαών καθώς συνδέει τα Βαλκάνια με το Αιγαίο πέλαγος. Στη βυζαντινή εποχή η περιφέρεια των Σερρών ήταν από τις σημαντικότερες της αυτοκρατορίας και γι αυτό οι βυζαντινοί αυτοκράτορες ενδιαφέρονταν για την οχύρωση και τη διοίκησή της (το βυζαντινό κάστρο στο ψηλότερο σημείο της ακρόπολης πόλης, τον σημερινό «Κουλά» διατηρείται ακόμη). Διόριζαν ως πολιτικούς και στρατιωτικούς διοικητές αυτής διακεκριμένα πρόσωπα, όπως π.χ. τον Μιχαήλ Παλαιολόγο, μετέπειτα (1259-1282) αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος στην περιοχή των Σερρών εξόντωσε τα βουλγαρικά στρατεύματα του Σαμουήλ το 1014 μ.Χ. Ο Ιεροκλής, τον 6ο μ.Χ. αιώνα, χαρακτηρίζει τις Σέρρες την πιο σημαντική πόλη της 7ης επαρχίας του Ιλλυρικού. Ήταν η πρωτεύουσα του Θέματος Στρυμόνος που περιελάμβανε όλη την Ανατολική Μακεδονία. Στα χρόνια των Παλαιολόγων, οι Σέρρες υπήρξαν στο δυναστικό πόλεμο το κέντρο του ενδιαφέροντος και το μήλο της έριδος όλων των παρατάξεων. Κατ' επανάληψη την πολιορκήσαν μέχρι που τις κατέλαβαν οι Σέρβοι το 1345. Η τουρκοκρατία επικράτησε στο νομό Σερρών μετά την ήττα των Σέρβων στη Θράκη από τους Τούρκους. Οι

⁵ Παπακυριάκου, «Ιστορική αναδρομή στο Νομό Σερρών και στην προσφορά του».

⁶ Στράτης, *Ιστορία της πόλεως Σερρών*, 9.

⁷ Κυριάκος Παπακυριάκου, *Σύντομος οδηγός του Αρχαιολογικού Μουσείου Σερρών* (Σέρρες: χ.ε., 1978), 4.

Σερραίοι τότε αντιστάθηκαν με ηρωισμό στην ακατάσχετη ορμή των Τούρκων, αλλά αναγκάστηκαν μετά από στενή πολιορκία και έλλειψη τροφών να παραδοθούν στις 19 Σεπτεμβρίου του 1383.⁸

Οι Σουλτάνοι κατέστησαν το νομό Σερρών ορμητήριο κατά των Σλάβων και την πόλη κέντρο αναπαύσεως και διασκεδάσεως μετά από κάθε νικηφόρο εκστρατεία τους. Εν συνεχεία, αναπτύχθηκε και το εμπόριο και γι αυτό ιδρύθηκε στις Σέρρες νομισματοκοπείο της αυτοκρατορίας τους που λειτουργούσε αδιάκοπα για διακόσια χρόνια, μεταξύ 1419-1618. Στην πλούσια πεδιάδα των Σερρών εγκαταστάθηκαν Τούρκοι αγάδες και πασάδες. Άρπαζαν τα κτήματα των Ελλήνων και δημιούργησαν τα απέραντα τσιφλίκια τους. Από το χρονικό του Παπασυναδινού, του 1598-1642, μαθαίνουμε για πολλές βαρβαρότητες των κατακτητών: αρπαγές παιδιών, εξανδραποδισμούς, εξισλαμισμούς, λεηλασίες, ξυλοδαρμούς, εξευτελισμούς, εκβιασμούς, καταδυναστεύσεις, δυσβάστακτα μαρτύρια γενοκτονίας. Πολλοί Σερραίοι βασανίστηκαν και μαρτύρησαν για τη χριστιανική τους πίστη.⁹

Κατά την τουρκοκρατία στις Σέρρες η παιδεία αναπτύχθηκε πολύ. Οι κάτοικοι, με τη βοήθεια της εκκλησίας και των επαγγελματικών συντεχνιών, ίδρυσαν πολλά σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο νομό και συγκρότησαν πρότυπο εξατάξιο Γυμνάσιο και διδασκαλείο στις Σέρρες κατά τον 19^ο αιώνα. Με τους αποφοίτους των δύο διδασκαλείων των Σερρών πλαισίωσαν τα σχολεία του υπόδουλου γένους και συνέβαλαν στην αναδιοργάνωση της παιδείας αυτού.¹⁰ Το 1870 ιδρύθηκε στις Σέρρες ο «Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος» με πρόεδρο τον Ιωάννη Θεοδορίδη και γραμματέα τον Κωνσταντίνο Χόνδρο.¹¹ Σημαντικό πρόσωπο ήταν και ο Δημήτριος Μαρούλης ο οποίος το 1872 ίδρυσε Διδασκαλείο αρρένων (κατόπιν και θηλέων) το πρώτο που λειτούργησε σε όλο το ευρωπαϊκό έδαφος της Τουρκίας. Το διδασκαλείο αυτό έστειλε δασκάλους σε όλο τον υπόδουλο ελληνισμό, ενώ είχε συγκροτήσει πολυφωνική χορωδία ήδη από το 1882 και εκτελούσε χορωδιακές συνθέσεις Ευρωπαίων συνθετών και ειδικά Γερμανών.¹² Αυτό δείχνει μια ιδιαίτερα πρόωμη πρόσληψη δυτικής μουσικής στις Σέρρες στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα.

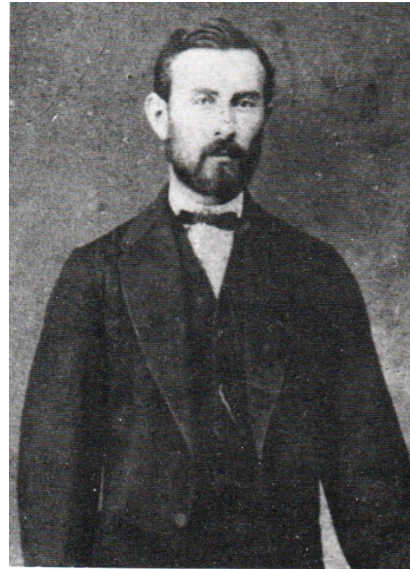
⁸ Γιώργος Καφταντζής, *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τόμ. Β' (Σέρρες: 1972, Δίφρος), 70-79.

⁹ Γιώργος Καφταντζής, *Η Σερραϊκή χρονογραφία του Παπασυναδινού* (Σέρρες: έκδ. Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης, 1989), 54.

¹⁰ Παπακυριάκου, «Ιστορική αναδρομή στο Νομό Σερρών και στην προσφορά του».

¹¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: Ιωάννης Θεοδορίδης, *Ο εν Σέρραις Μακεδονικός φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος* (Κωνσταντινούπολη: Τύποις Φάρου του Βοσπόρου, 1875).

¹² Γιώργος Καφταντζής, *Ορφείας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή* (Θεσσαλονίκη, έκδ. Ομίλου «Ορφείας» Σερρών, 1991), 18. Είναι βέβαιο ότι πρόκειται για μία από τις πρώτες χορωδίες αυτού του τύπου στην Ελλάδα, ειδικά σε σχέση και με το ρεπερτόριο.

Εικόνες 1 και 2. Δύο πρόσωπα της πρώιμης πνευματικής ζωής των Σερρών. Αριστερά: ο Ιωάννης Θεοδορίδης (1810-1881). Δεξιά: ο Δημήτριος Μαρούλης (1840-1892)¹³

Παράλληλα, αναπτύχθηκε και το εμπόριο. Οι Τούρκοι αγάδες και τιμαριούχοι υστερούσαν στο εμπόριο και πουλούσαν την παραγωγή τους στους Έλληνες Σερραίους εμπόρους. Αυτοί ανέπτυξαν το εμπόριο σε μεγάλο βαθμό. Τον 17^ο αιώνα λειτουργούσαν στις Σέρρες 2.000 μαγαζιά και 9 θολωτά μπεζεστένια. Καθιέρωσαν μεγάλες εμποροπανηγύρεις στις Σέρρες, στην Ηράκλεια, στη Σκοτούσσα και σε άλλες κωμοπόλεις. Οι εμπορικές σχέσεις επεκτάθηκαν και στο εξωτερικό σε τέτοιο βαθμό ώστε τα κράτη της Ιταλίας, Γαλλίας, Αγγλίας, Ρωσίας και Αυστροουγγαρίας να διατηρούν μέχρι το 1913 (έτος της απελευθέρωσης της πόλης) προξενεία στις Σέρρες. Σερραίοι έμποροι μετανάστευσαν σε μεγάλες πόλεις της Ευρώπης, πλούτισαν και συνεργάστηκαν εκεί με τις Ελληνικές παροικίες. Ίδρυσαν σ' αυτές ελληνικά σχολεία και διάφορα φιλανθρωπικά ιδρύματα, ενώ δεν ξέχασαν τη γενέτειρά τους.¹⁴

Στις εξεγέρσεις και επαναστάσεις των Ελλήνων κατά των Τούρκων συμμετείχαν με ενθουσιασμό οι Σερραίοι. Στην επανάσταση της Μακεδονίας του 1821 ο Σερραίος Εμμανουήλ Παπάς προσέφερε τα πάντα για να συγκρατήσει επί οκτώ μήνες τα στρατεύματα των Τούρκων στη Μακεδονία, προκειμένου να σταθεροποιηθεί η επανάσταση στη νότιο Ελλάδα. Οι Τούρκοι για να τον εκδικηθούν οργάνωσαν στις 8 Μαΐου 1821 γενική σφαγή των συμπατριωτών του Σερραίων. Σώθηκαν όμως με τη δυναμική επέμβαση και την έντονη διαμαρτυρία του μητροπολίτη Σερρών Χρυσανθου προς τις τουρκικές αρχές της πόλης. Στο νομό Σερρών υπάρχει σήμερα κοινότητα με το όνομα «Εμμανουήλ Παπάς».¹⁵

¹³ Αναπαραγωγή εικόνων 1 και 2 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991)*, 18, 20.

¹⁴ Παπακυριάκου, «Ιστορική αναδρομή στο Νομό Σερρών και στην προσφορά του».

¹⁵ Στράτης, *Ιστορία της πόλεως Σερρών*, 27.

Κατά τον Μακεδονικό αγώνα οι Σέρρες, με την ένθερμο συμμετοχή όλων των ορθοδόξων Ελλήνων, αναδείχθηκαν το κέντρο του αγώνα της Ανατολικής Μακεδονίας. Η απελευθέρωση της πόλης δεν επετεύχθη στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο διότι στις 24 Οκτωβρίου 1912 την κατέλαβαν οι Βούλγαροι, ως δήθεν ελευθερωτές, αλλά ήταν κατακτητές. Εξαιτίας της απληστίας των Βουλγάρων, κηρύχθηκε ο Β' Βαλκανικός πόλεμος. Με τη λήξη του ελευθερώθηκε η πόλη των Σερρών. Το τραγικό γεγονός, ωστόσο, ήταν ότι οι Βούλγαροι κατά την οπισθοχώρησή τους, στις 28 Ιουνίου του 1913 λεηλάτησαν και πυρπόλησαν τις Σέρρες. Έκαψαν 4.050 οικίες, 1.000 καταστήματα και 100 γυναικόπαιδα ζωντανά. Οι κάτοικοι δεν απογοητεύτηκαν μπροστά στις ανθρώπινες απώλειες, τα ερείπια, την έλλειψη στέγης, τροφής, αλλά σε λίγα χρόνια αναγέννησαν και πάλι μέσα από τις στάχτες και τα συντρίμια την πόλη και την περιφέρεια και τις ανοικοδόμησαν.¹⁶ Από την περίοδο εκείνη ξεκινά η νεώτερη ιστορία της πόλης των Σερρών και της ευρύτερης περιφέρειας, μέσα στον 20^ο αιώνα.

1.2. Η περίοδος του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908) και ο ρόλος του Ομίλου «Ορφέας»

Ήδη από τον 19^ο αιώνα η πόλη και η περιφέρεια των Σερρών είχε μεγάλη οικονομική ευημερία και άκμαζε στα γράμματα, στο εμπόριο και στο πολιτισμό. Ήταν σημαντικό κέντρο εκπαίδευσης με πολλά σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, Παρθεναγωγείο, Γυμνάσιο και δύο Ακαδημίες διδασκάλων. Ο πρόξενος των Σερρών Αντώνιος Σαχτούρης αναφέρει σχετικά με τους δασκάλους και τις δασκάλες της Μακεδονίας που αποφοίτησαν από τις Ακαδημίες και το Ανώτερο Παρθεναγωγείο των Σερρών:

Εστία άσβεστη πατριωτισμού οι δάσκαλοι και διδασκάλισσαι της Μακεδονίας. Υπήρξαν οι πολυτιμότεροι, οι πλέον αφωσιωμένοι συνεργάται μου εις κάθε περίστασιν. Ημπορεί να λεχθή ότι ήσαν τα ηθικά ατσαλένια νεύρα όλου του Μακεδονικού Αγώνος. Εκατόμβας επλήρωσαν εις τον βωμόν της Πατρίδος. Εθναπόστολοι και αγωνισταί. Μορφωταί των παιδιών και Φερραίοι καθοδηγοί και εμπυχωταί των μεγάλων. Έδιδαν όλο το είναι των εις το Εθνικόν Ιδεώδες. Το διδασκαλικόν μας σώμα εις την Ανατολικήν Μακεδόνιαν ήταν στρατιά Σταυροφόρων της Ελληνικής Ιδέας. Δάσκαλοι και Δασκάλες εξ ίσου αδάμαστοι, έτοιμοι προς πάσαν θυσίαν.¹⁷

¹⁶ Γεώργιος Καφταντζής, *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τόμ. Γ' (Αθήνα: 1996, Μαλλιάρης), 151-165.

¹⁷ Ο Αντώνιος Σαχτούρης (1866-1954, σε έντυπα της εποχής εμφανίζεται και ως «Σαχτούρης») ήταν Έλληνας διπλωμάτης και πολιτικός. Ήταν γιος του Ανδρέα Σαχτούρη, δισέγγονος του Δημητρίου Σαχτούρη και μέλος της οικογένειας Σαχτούρη από την Ύδρα. Ακολούθησε σταδιοδρομία διπλωματικού υπαλλήλου υπηρετώντας σε διάφορα μέρη. Διετέλεσε πρόξενος της Ελλάδας στις Σέρρες κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του αγώνα. Αργότερα, αποτέλεσε σημαντική επαφή

Η Ακαδημία και το Ανώτερο Παρθεναγωγείο Σερρών κάλυψαν με τους αποφοίτους τους όλα τα κενά των δασκάλων και των διδασκαλισσών του υπόδουλου γένους στα δύσκολα εκείνα χρόνια. Αυτοί κράτησαν το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων και από αυτούς συντάχθηκαν τα μυστικά ψηφίσματα των ελληνικών Κέντρων της Μακεδονίας και Θράκης στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα.

Οι Σέρρες δεν είχαν από την αρχή οργανωμένη ένοπλη άμυνα για αντίσταση κατά των Βουλγάρων. Οι δε Τούρκοι υπέθαλπαν την αλληλοεξόντωση μεταξύ Βουλγάρων και Ελλήνων. Τον Αύγουστο του 1903 συστήθηκε το πρώτο ελληνικό κομιτάτο στις Σέρρες από επίλεκτα πρόσωπα όλων των κοινωνικών τάξεων της πόλης και της περιφέρειας Σερρών. Γραμματέας του κομιτάτου διορίστηκε ο υπάλληλος του προξενείου Σερρών ο λοχαγός Κουρέβελης με το ψευδώνυμο «Μάλλιος». Το σώμα εμφανίστηκε στα ανατολικά χωριά των Σερρών, για να ενθαρρύνει τους κατοίκους. Τα αμύητα και ανοργάνωτα στον αγώνα χωριά δε συμπαραστάθηκαν στην προσπάθειά του. Φαίνεται ότι η οργάνωση των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων στις Σέρρες μέχρι τις αρχές του 1905 ήταν ατελής. Οι Έλληνες ήταν ανυπεράσπιστοι από τη δράση των Βουλγάρων.¹⁸ Στο υπ' αριθμό 359, της 10^{ης} Ιανουαρίου 1905 έγγραφο του προξενείου Σερρών γίνεται λόγος για συγκρότηση τριών αντάρτικων ομάδων με 10-15 ντόπιους άνδρες και οπλαρχηγούς.¹⁹ Συστηματική τοπική άμυνα στο νομό Σερρών διοργανώθηκε κατά τη θητεία του πρόξενου Σαχτούρη και του γραμματέα Φλωριά. Πρότειναν τη σύσταση πέντε ντόπιων αντάρτικων σωμάτων στο σαντζάκιο Σερρών. Θα δρούσαν: το πρώτο στην πεδιάδα των Σερρών, το δεύτερο στις περιοχές Ζίχνης και Ζιρνόβου, το τρίτο στην βόρεια περιοχή του Σιδηροκάστρου μέχρι το Μελένικο, το τέταρτο στη Βισαλία και το πέμπτο στα νταρνακοχώρια. Λόγω της δυσκολίας των μετακινήσεων των σωμάτων στο κάμπο των Σερρών προτιμήθηκαν στην αρχή μικρά, ολιγομελή ευκίνητα και αθέατα αντάρτικα σώματα. Οι ομάδες οργανώθηκαν σε κατηγορίες: α) εκτελεστικά όργανα, β) οδηγοί, γ) αγγελιοφόροι, δ) τροφοδότες, ε) πληροφοριοδότες και στ) δέκτες αντάρτικων σωμάτων. Τα αντάρτικα σώματα διέμεναν κανονικά στο βουνό. Όταν επικρατούσαν όμως δυσμενείς καιρικές συνθήκες, κατέβαιναν και έμεναν κρυφά και στα χωριά. Ο αγώνας των

των Ελλήνων της Αιγύπτου ως πρόξενος στην Αλεξάνδρεια και γενικός πρόξενος στο Κάιρο (1912-1915). Αντώνης Σαχτούρης, *Αναμνήσεις εκ του διπλωματικού μου έργου* (1897-1933) (Κάιρο: ιδιωτική έκδοση, 1951) 49, 69.

¹⁸ Πέτρος Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών, από της αλώσεως αυτής υπό των Τούρκων μέχρι της απελευθερώσεως της υπό των Ελλήνων* (1383-1913), β' έκδοση (Αθήνα: χ.ε., 1966), 222.

¹⁹ Ελληνικό Προξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό. 359/10-1-1905 έγγραφο του φακέλου 1905. Γενικά Αρχεία του Κράτους: Αρχεία Νομού Σερρών.

αντάρτικων σωμάτων ενισχύθηκε με 2000 χρυσές λίρες από την ελληνική κυβέρνηση των Αθηνών και τοπικούς άρχοντες.²⁰

Η ένοπλη άμυνα στο Νομό Σερρών οργανώθηκε και βελτιώθηκε στη θητεία του πρόξενου Σαχτούρη. Ο ίδιος περιγράφει την κατάσταση προ της αφίξεώς του ως εξής: «Προ ενός έτους ακόμη θα θεωρείτο δυσχερεστάτη, αν μη όλως αδύνατος, η διατήρησις σωμάτων ελληνικών ου μόνον του εδάφους, αλλά και δια το απρόθυμον των κατοίκων. Σήμερον δε πλείστα των χωρίων παρακαλούσι να τοις σταλή σώμα, εν ώ και μόνω διαβλέπουσι την ασφάλειάν των.»²¹ Συγκροτήθηκαν τα παρακάτω ένοπλα αντάρτικα σώματα με ντόπιους κατά το πλείστον αρχηγούς και άνδρες: 1) του Αθανάσιου Χατζηπανταζή, 2) του Στέργιου Βλαχμπέη 3) του Παπαπασχάλη ή καπετάν Ανδρούτσου, 4) του καπετάν Δούκα Δούκα ή Ζέρβα, 5) του καπετάν Γιαγκλή, 6) του καπετάν Μητρούση,²² 7) του Αλεξάνδρου Ευρυθιώτη, 8) του Ανδρέα Μακούλη, και 9) του Στρατή. Αποτελεσματικότερη ήταν η συγκρότηση των σωμάτων με ντόπιους αρχηγούς και άνδρες, διότι απολάμβαναν μεγαλύτερης περιθάλψης, ενίσχυσης και εμπιστοσύνης από τους Σερραίους, ενώ με την ταχεία αντεκδίκηση των ντόπιων αντάρτικων σωμάτων μειώνονταν και τα εγκλήματα των Βουλγάρων. Έτσι, σταδιακά αντιστράφηκε ο αγώνας των Σερραίων από «αγώνας μαρτύρων» σε «αγώνα ηρώων». Τα αντάρτικα σώματα έδρασαν θετικά και αποτελεσματικά.²³

Εικόνα 3. Το αντάρτικο σώμα του Καπετάν Στέργιου Βλάχμπη, 1908²⁴

²⁰ Ελληνικό Προξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 49/7-3-1905, 14-6-1905 έγγραφα φακέλου του 1905. Γενικά Αρχεία του Κράτους: Αρχεία Νομού Σερρών.

²¹ Αντώνιος Σαχτούρης, «9^η Έκθεση», *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. Γ' (1959), 24.

²² Ο ηρωισμός του συνέβαλε στο να δοθεί (όπως και με τον Εμμανουήλ Παπά) επίσης το όνομά του (και μάλιστα με τελικό «η» και όχι «υ») σε κοινότητα του νομού Σερρών.

²³ Κυριάκος Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών* (Σέρρες, εκδ. Χαραλαμπίδη, 2012), 75.

²⁴ Αναπαραγωγή εικόνας 3 από: Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 76.

Ο Μακεδονικός Αγώνας στην Ανατολική Μακεδονία έφθασε στην κορύφωσή του το 1907-08. Η πλήρης οργάνωση του αγώνα οφείλεται σε τρεις κυρίως παράγοντες: στη δραστηριότητα του τοπικού προξενείου (και ιδιαίτερα στη δράση του Σαχτούρη), στην ίδρυση του Ομίλου “Ορφέα” και, φυσικά, στο θάρρος και την αυταπάρνηση των κατοίκων των Σερρών, που, προσέφεραν οικειοθελώς τους εαυτούς τους στον αγώνα εκτελώντας τις πιο ριψοκίνδυνες αποστολές απέναντι στον βουλγαρικό στρατό. Σύμφωνα με τον πρόξενο Ίωνα Δραγούμη, ο τόπος των Σερρών «έγινε το σχολείο της ελευθερίας».²⁵ Κέντρο του Μακεδονικού Αγώνα της Ανατολικής Μακεδονίας ήταν οι Σέρρες, κατευθυνόμενο από το ελληνικό προξενείο αυτού. Τα άλλα μακεδονικά κέντρα, της Θεσσαλονίκης για την Κεντρική Μακεδονία και το Μοναστήρι (σημερινή Bitola στο κράτος της Βόρειας Μακεδονίας) για τη Δυτική Μακεδονία, κατευθύνονταν από την ελληνική κυβέρνηση. Στο Μοναστήρι πρόξενος ήταν ο Ίων Δραγούμης.

Το σαντζάκιο (διοικητική μονάδα) των Σερρών οργανώθηκε υποδειγματικά σ’ όλους τους τομείς του Μακεδονικού Αγώνα από την άφιξη του προξένου Σαχτούρη στις Σέρρες, διότι είχε κεντρική επιτροπή, υποεπιτροπές, οδηγούς, πολιτοφύλακες, αντάρτικα σώματα, κρύπτες οπλισμού και κανονικές εισφορές υπέρ του αγώνα. Τα παραπάνω τα επιβεβαιώνει ο γραμματέας του ελληνικού προξενείου Σερρών Δημοσθένης Φλωριάς.²⁶ Τα αντάρτικα σώματα κάθε περιοχής συνεργάζονταν με τα σώματα των άλλων περιοχών Σερρών και των ομόρων σαντζακίων. Κρατούσαν ανοικτούς τους δρόμους από ενέδρες προς όλα τα ορεινά μέρη για την ομαλή επικοινωνία των σωμάτων. Οργάνωναν την ασφάλεια των διαβάσεων του ποταμού Στρυμόνα, για να διέρχονται οι άνδρες των σωμάτων της Βισαλτίας εύκολα στις Σέρρες. Τα αντάρτικα σώματα του σαντζακίου Σερρών συνεργάζονταν με τα σώματα της Χαλκιδικής και της Θεσσαλονίκης. Στο Μακεδονικό αγώνα του νομού Σερρών έλαβαν ενεργό μέρος όλοι σχεδόν οι Έλληνες, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, άνθρωποι πάσης ηλικίας, κοινωνικής τάξεως και επαγγέλματος. Τέθηκαν στη διάθεση του προξενείου και του Κέντρου του αγώνα οικειοθελώς, φιλοξενούσαν στα σπίτια τους άνδρες των αντάρτικων ελληνικών σωμάτων με κίνδυνο της ζωής τους, συνεισέφεραν χρήματα στο Κέντρο του αγώνα και ελάμβαναν μέρος στη μεταφορά και στην απόκρυψη των όπλων και των πυρομαχικών.²⁷

²⁵ Σαχτούρης, *Αναμνήσεις εκ του διπλωματικού μου έργου*, 50.

²⁶ « Η πόλις των Σερρών έλαβε πλήρη εσωτερικήν οργάνωσιν με κεντρικήν επιτροπήν, υποεπιτρόπους, οδηγούς, πολιτοφύλακας, εισφοράς κ.λ.π.», Δημοσθένης Φλωριάς, «Απομνημονεύματα», *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Δ (1956), 100-101.

²⁷ Παπακυριάκος, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 78-79.

Εικόνα 4. Το προσωπικό του Ελληνικού Προξενείου Σερρών κατά τον Μακεδονικό Αγώνα (1907): Ιωάννης Χασιώτης (αριστερά), Θεόδωρος Ασκητής (κέντρο όρθιος), Δημοσθένης Φλωριάς, Γραμματέας (δεξιά) και Αντώνιος Σαχτούρης, Πρόξενος (καθιστός)²⁸

Η *Γενική Εφημερίδα* της Βιέννης εγκωμιάζε τους Έλληνες, που αποδείχτηκαν ικανοί να περιφρουρήσουν την Μακεδονία με τις δικές τους δυνάμεις και να ελευθερώσουν με τα ένοπλα αντάρτικά τους τα ελληνικά χωριά από τη Βουλγαρική τυραννία.²⁹ Εκτός από τους Σαχτούρη, Φλωριά και τις ομάδες των αντάρτικων σωμάτων, πρωτεύοντα ρόλο σ' όλο τον αγώνα είχε και ο εκ Νιγρίτης Σερρών Αθανάσιος Αργυρός στην Αθήνα, ο οποίος σαν άλλος Ρήγας Φεραίος παρακίνησε τους ανώτερους πνευματικούς κύκλους των Αθηνών και τους επιφανείς Έλληνες της Μακεδονίας να ενδιαφερθούν για το Μακεδονικό Αγώνα. Ίδρυσε το πρώτο Μακεδονικό εθνικό σωματείο για την απελευθέρωση της Μακεδονίας «Ο Μέγας Αλέξανδρος».³⁰

Σημαντικό ρόλο στην οργάνωση του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή των Σερρών, και εν γένει της Ανατολικής Μακεδονίας, έπαιξε ο Μουσικός και Γυμναστικός Όμιλος «Ορφέας» ο οποίος αν και ιδρύθηκε με το πρόσχημα της μουσικής, αθλητικής και καλλιτεχνικής διαπαιδαγωγήσεως και ψυχαγωγίας της σερραϊκής νεολαίας, στην πραγματικότητα ήταν μια μυστική πατριωτική οργάνωση. Στην περίπτωση του «Ορφέα» θα αναφερθούμε αναλυτικά στο Κεφάλαιο 3, τόσο από ιστορικής πλευράς όσο και για την καίρια και πολυετή συμβολή του στη μουσική ζωή των Σερρών. Ωστόσο, μια πρώτη αναφορά στη διασύνδεσή του με τους

²⁸ Αναπαραγωγή εικόνας 4 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991)*, 44.

²⁹ Βλ. σχετικά στην εφημερίδα *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ' (1955), 179.

³⁰ Νικόλαος, Ν. Βλάχος, *Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού* (Αθήναι: 1935), 274.

φορείς και τα πρόσωπα του Μακεδονικού Αγώνα και το πόσο ο σύλλογος αυτός συνέβαλε στην επιτυχία του θεωρείται επιβεβλημένη εδώ.³¹

Στις κρίσιμες στιγμές των απαρχών του Μακεδονικού Αγώνα, την 1 Αυγούστου του 1905, ιδρύεται ο μουσικογυμναστικός σύλλογος «Ορφεύς». Νέοι της πόλεως Σερρών συγκεντρώθηκαν στο εξοχικό καφενείο του Βουλιώτη και εκεί, μιμούμενοι την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας, ορκίστηκαν βάζοντας το χέρι τους πάνω στο Ευαγγέλιο, να υπηρετήσουν στον ελληνικό αγώνα εναντίον των Βουλγάρων μέχρι τελευταίας ρανίδας αίματος. Τα δώδεκα ιδρυτικά μέλη (βλ. αναλυτικά τα ονόματά τους στην ενότητα 3.1 του Κεφαλαίου 3) ήταν όλοι επαγγελματίες βιοπαλαιστές της μεσαίας τάξης. Το καταστατικό του συλλόγου φανέρωνε μια φαινομενικά αμιγώς καλλιτεχνική υπόσταση. Περιελάμβανε τέσσερα τμήματα: Γυμναστικό, Δραματικό (θεατρικό), Μουσικό (μπάντα και χορωδία) και Κυνηγετικό. Τα μέλη του νοίκιασαν οίκημα στη συνοικία Ταξιαρχούδι και εξέλεξαν ως πρώτο επταμελές διοικητικό συμβούλιό τους, ενώ ως πρώτος μουσικοδιδάσκαλος προσελήφθη ο Κωνσταντίνος Σγουρός.

Ο σύλλογος διέθετε γυμναστήριο, χειμερινή και θερινή αίθουσα θεάτρου ενώ σύντομα οργανώθηκε φιλαρμονική ορχήστρα (μπάντα) με πενήντα όργανα. Οι θεατρικές παραστάσεις και γιορτές που διοργάνωνε ο «Ορφεύς» είχαν εξαιρετική επιτυχία και μεγάλη συμμετοχή από το τοπικό κοινό των Σερρών. Αυτό όμως κυρίως συνέβαινε διότι στις γιορτές και στις παραστάσεις οι διοργανωτές κάλυπταν πάντοτε εθνικά και πατριωτικά συνθήματα χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από τους Τούρκους και τους Βούλγαρους. Στις παραστάσεις αυτές παραβρέθηκαν πολλές φορές ως θεατές μεταμφιεσμένοι και άνδρες των προαναφερθέντων εννέα αντάρτικων σωμάτων.

³¹ Η κύρια μελέτη για το ζήτημα είναι: Πέτρος Κ. Σαμσάρης, *Ο όμιλος «Ορφέας» Σερρών και η εθνική του δράση στον απελευθερωτικό αγώνα της Μακεδονίας* (Σέρρες: Όμιλος «Ορφέας» Σερρών, 2015. Βλ. επίσης: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 40-46, 49-56 και Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 70-73.

Εικόνες 5 και 6. Αριστερά: η ιστορική φωτογραφία της 1.5.1905, των ιδρυτικών μελών του «Ορφέα» στο εξοχικό καφενείο του Βουλιώτη, στις Σέρρες. Δεξιά: ο πρώτος μουσικοδιδάσκαλος του συλλόγου, Κωνσταντίνος Σγουρός (1860-1911)³²

Ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στις γιορτές των Τριών Ιεραρχών, του Πάσχα και της Πρωτομαγιάς που τα μέλη του «Ορφέα» συγκεκαλυμμένα τις γιόρταζαν ως εθνικές γιορτές, καθώς πίστευαν ότι το Πάσχα και η άνοιξη συμβόλιζαν την ανάσταση και την αναγέννηση του έθνους. Καλυμμένοι κάτω από αυτές τις γιορτές αναζωογονούσαν τα εθνικά τους φρονήματα, αισθήματα και θέρμαιναν την ελπίδα της απελευθέρωσης της πατρίδας. Για την αναπέρωση του ηθικού των κατοίκων του νομού Σερρών ο Σύλλογος “Ορφέας” οργάνωνε τακτικά ψυχαγωγικές εκδηλώσεις. Ανέβασε σκηνικά, το 1906 τη «Δάφνη» και το χειμώνα με την συνεργασία του Παρθεναγωγείου Σερρών τον «Αγαπητικό της Βοσκοπούλας». Τον Αύγουστο του 1907, υπό τη διδασκαλία του Κύρου Κύρου παρουσίασε το θεατρικό έργο «Τόσκα» του Victorien Sardu. Στα τέλη του 1907 παρουσίασε με τη διδασκαλία του ηθοποιού Δημοπούβα το έργο «Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις» στις Σέρρες και μετά στη Δράμα.³³ Ο πατριωτικός ελληνικός ενθουσιασμός έφθανε στο ζενίθ στις εθνικές ελληνικές γιορτές. Στις εκδηλώσεις της Πρωτομαγιάς λάμβαναν μέρος όλοι οι Σερραίοι με τις τοπικές ενδυμασίες. Περίπου 4000 μαθητές και μαθήτριες όλων των ελληνικών σχολείων των Σερρών έκαναν γυμναστικές επιδείξεις με το ρυθμό της φιλαρμονικής του “Ορφέα”. Η χορωδία με την μαντολινάτα και τα άλλα μουσικά όργανα της ορχήστρας του Ορφέα έδιναν τους ρυθμούς των ελληνικών χορών πρώτα στους μαθητές και τις μαθήτριες των Σχολείων και μετά σε όλο το λαό. Η ατμόσφαιρα ήταν τόσο ενθουσιώδης, που νόμιζε ο θεατής των

³² Αναπαραγωγή εικόνων από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 31, 40.

³³ Μακεδονομάχοι Σερρών, «Ο Μακεδονικός αγών και η δράση του Ορφέως», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τομ. Β (1992), 3-5.

εκδηλώσεων ότι οι Σερραίοι είχαν αποτινάξει από τις ψυχές τους τον τουρκικό ζυγό.³⁴ Οι εκδηλώσεις αυτές διοργανώνονταν και σε χωριά της σερραϊκής περιφέρειας.

Επιπλέον, ο «Ορφεύς», ως στρατικοποιημένος σύλλογος αντικατέστησε τη «Φιλική Μακεδονική Εταιρεία» και αποτέλεσε εκτελεστικό όργανο των κατευθυντήριων γραμμών του Ελληνικού Προξενείου των Σερρών, αναλαμβάνοντας να εκπαιδεύσει τους νέους Μακεδονομάχους στον ένοπλο αγώνα. Έγινε ο εγκέφαλος της μεταφοράς των πολεμοφοδίων από το κόλπο του Ορφανού στις Σέρρες, της κατασκευής των κρυψώνων και της διανομής αυτών στους μνημένους στον αγώνα. Ο Σύλλογος διατηρούσε καταλύματα και φιλοξενούσε κρυφά για μέρες τους αντάρτες. Ενεργούσε τακτικά σαμποτάζ στους Βουλγάρους. Κάλυπτε με κάθε δυνατό τρόπο τις επιχειρήσεις των αντάρτικων ομάδων και προκαλούσε σύγχυση στους Τούρκους και στους Βουλγαροκομιτατζήδες.³⁵ Συνολικά, οι δράσεις του «Ορφέα» στο Μακεδονικό Αγώνα περιελάμβαναν τον οικονομικό πόλεμο εναντίον των Βουλγάρων, την κατασκευή κρυπτών, τη μεταφορά και διανομή όπλων, την κήρυξη απεργιών και διαδηλώσεων και τις εξορμήσεις στην περιφέρεια προκειμένου να αφυπνιστεί η εθνική συνείδηση των κατοίκων των χωριών.³⁶ Επιπλέον, ο «Ορφέας» επέδειξε, εκτός από το αγωνιστικό, και το κοινωνικό του πρόσωπο, φιλοξενώντας στο οικοτροφείο του, που ίδρυσε το 1912, τόσο τα ορφανά παιδιά των πεσόντων Μακεδονομάχων όσο και τα άπορα αγροτόπαιδα των βουλγαρόφωνων Ελλήνων, με σκοπό την εθνική διάπλασή τους.³⁷

1.3. Η μουσική ζωή ως την απελευθέρωση της πόλης (1913)

Η μουσική έπαιξε βασικό ρόλο στη διαμόρφωση και εξέλιξη της πολιτισμικής ζωής της πόλης των Σερρών και όχι μόνο από καθαρά μουσική σκοπιά (όπως ήδη είδαμε με την εισαγωγική παρουσίαση του «Ορφέα»). Αναζητώντας τις απαρχές της ύπαρξης μουσικής στην πόλη και την γεωγραφική περιφέρεια των Σερρών αναζητούμε πηγές που να αφορούν την ύπαρξη, καταγραφή και διάδοση «εθνικής» μουσικής στην υπόδουλη περιοχή, είτε με τη μορφή του βυζαντινού μέλους, είτε του παραδοσιακού, ενώ από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τη

³⁴ Παπακυριάκος, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 72.

³⁵ Σαμσάρης, *Ο όμιλος «Ορφέας» Σερρών και η εθνική του δράση στον απελευθερωτικό αγώνα της Μακεδονίας*, 20-22.

³⁶ Καφαντζίης, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 49-56.

³⁷ Σαμσάρης, *Ο όμιλος «Ορφέας» Σερρών και η εθνική του δράση στον απελευθερωτικό αγώνα της Μακεδονίας*, 34-35.

διαμόρφωση αστικής τάξης και θεσμών στην πόλη αναζητούμε δείγματα εξευρωπαϊσμού στους κατοίκους της και στοιχεία πρόσληψης της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής.³⁸

Οι πληροφορίες που υπάρχουν για τη βυζαντινή περίοδο είναι σχετικά λίγες και διάσπαρτες. Διασώζονται κάποιοι κώδικες της μονής του Τιμίου Προδρόμου Σερρών που αφορούν σε διδασκαλία της παραδοσιακής εκκλησιαστικής μουσικής και στους μουσικοδιδασκάλους της εποχής. Οι πληροφορίες, όμως, δεν είναι αρκετές, διότι τα χειρόγραφα της μονής λεηλατήθηκαν από τους Βουλγάρους το 1917. Πρόσφατες εργασίες στον Κώδικα Β΄ της μονής, όπως και προγενέστερες στα αρχεία άλλων μονών, ανασύρουν από τη λήθη, πλην των άλλων, πληθώρα πληροφοριών που σχετίζονται με την ιστορία τους από το 13ο μέχρι και το 19ο αιώνα.³⁹ Ωστόσο, ο Γιώργος Αγγειοπλάστης απαριθμεί τα πρώτα ντοκουμέντα, όπως το «μουσικόν βιβλίον του δωδεκάτου αιώνας με το διφθερωτόν εξώφυλλον, με τα ερυθρά βυζαντινά κεφαλαία και τα ανερμηνευτα ακόμη μουσικά σημεία του», που καταγράφει ο δημοσιογράφος Ευστράτιος Ευστρατιάδης στα 1903.⁴⁰ Ιδιαίτερο μουσικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο *Κατάλογος χειρογράφων* του Λίνου Πολίτη, όπου έχουμε αναλυτική περιγραφή χειρογράφου χαρτώου Παπαδικής της μονής Προδρόμου έτους 1453.⁴¹ Την ύπαρξη εκκλησιαστικών μουσικών χειρογράφων και βιβλίων στη μονή καταγράφει και ο φιλόλογος Πέτρος Παπαγεωργίου, που θήτευσε για μικρό χρονικό διάστημα στις Σέρρες ως γυμνασιάρχης.⁴² Η επί 530 χρόνια (1383-1913) υποδούλωση της πόλης είχε συνέπεια την επίδραση της μουσικής των κατακτητών στους κατοίκους της και την αποκοπή από κάθε ντόπια μουσική εξέλιξη και επίδραση. Μόνη εξαίρεση η αυστηρή διδασκαλία της βυζαντινής

³⁸ Οι κύριες πηγές πληροφοριών για τη συγκεκριμένη ενότητα προέρχονται από το: Γιώργος Κ. Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δευτέρου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», στο *Σερραϊκά Σύμμεικτα – Τιμητικό αφιέρωμα στα 100 χρόνια από την απελευθέρωση των Σερρών (1913-2013)*, επιμ. Γιώργος Αηγηλίδης (Σέρρες: Εταιρεία Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών, 2013), 433-455. Σε συνοπτική μορφή, βλ. επίσης: Γιώργος Κ. Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η μουσική τους από τους προεπαναστατικούς χρόνους μέχρι και την περίοδο του μεσοπολέμου του 20^{ου} αιώνα», κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών: <https://serrelib.gr/agioplastis/serresproepanastatikouschronous.htm>, τελευταία πρόσβαση στις 14 Μαρτίου 2020. Επίσης, βλ. Καφταντζής, *Ορφείας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 17-39.

³⁹ Ο Αγγειοπλάστης αναφέρεται σχετικά σε δύο γαλλόφωνες σχετικές δημοσιεύσεις: Lisa Benou, *Le Codex B du Monastere Saint-Jean-Prodrome Serres XIIIe-XVe siecles* και Paolo Odorico, *Le Codex B du Monastere Saint-Jean-Prodrome Serres XVe-XIXe siecles*. Και οι δύο μελέτες έχουν εκδοθεί από το ίδρυμα «Pierre Belon», στο Παρίσι το 1998.

⁴⁰ Ευστράτιος Ευστρατιάδης, «Οδοιπορικόν. Η πρώτη περιοδεία Έλληνας δημοσιογράφου» (κεφ. «Σέρραι»), εφημ. *Σκριπ* (χωρίς ακριβή ημερομηνία). Δεύτερη δημοσίευση στο βιβλίο του ίδιου, *Μακεδονία* (Αθήνα: 1903).

⁴¹ Λίνος Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, αρ. 1857-2500, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 54 (Αθήνα: Γραφείο Δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, 1991), με τη συνεργασία της Μαρίας Πολίτη - Σακελλαριάδη.

⁴² Πέτρος Παπαγεωργίου, «Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η μονή Ιωάννου του Προδρόμου. Συμβολή ιστορική και αρχαιολογική», *Byzantinische Zeitschrift* 3 (1894), [χ.σ.] και φωτομηχανική ανατύπωση από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών (Θεσσαλονίκη: 1988).

μελωδίας στις πολυάριθμες εκκλησίες της πόλης. Για μία μακρά περίοδο, μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα, η ιδιότητα του μουσικού ταυτίζεται μ' αυτήν του ιεροψάλτη και, σε λιγότερο βαθμό, με του λαϊκού οργανοπαίχτη. Η δυτική μουσική δεν έχει ακόμη εισαχθεί.

Την υποχρεωτική διδασκαλία της Βυζαντινής μουσικής στα εκπαιδευτήρια των Σερρών στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, και ειδικότερα στα νέα Διδασκαλεία Μαρούλη (την περίοδο 1874-1885) σημειώνει ο Καβαλιώτης διδασκαλιστής της περιόδου 1882-84 Γεώργιος (Τζώρτζης) Καρατζάς.⁴³ Η πρόσληψη του εκάστοτε πρώτου ψάλτη στη θέση του μουσικοδιδασκάλου της παραδοσιακής εκκλησιαστικής μουσικής, η διδασκαλία της οποίας, άλλωστε, εξέφραζε και τη βούληση των φορέων της πόλης, είχε σκοπό να καλύψει το κενό που υπήρχε από την παντελή έλλειψη μουσικών με κάποιες γενικές γνώσεις.⁴⁴ Τέλος, στη διδασκαλία της Βυζαντινής μουσικής και στην οργάνωση εκκλησιαστικής χορωδίας στο Γυμνάσιο Σερρών από τον γυμναστή Παναγιώτη Σπηλιόπουλο κατά την πρώτη δεκαετία του 20ού αι. αναφέρεται και ο γυμνασιάρχης Απόστολος Κωνσταντίνου στην «Εκθεση Πεπραγμένων» κατά το σχολικό έτος 1905-06.⁴⁵

Όσον αφορά στη λαϊκή παραδοσιακή μουσική, ο Τούρκος περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή μας πληροφορεί από τον 17^ο αιώνα για τα λαϊκά όργανα των Σερραίων σημειώνοντας για τους ίδιους «πως είναι όλοι ευφαντασιώτοι, έχοντες κλίσην εις τα μουσικά όργανα, ως είναι η λύρα, το τύμπανον, ο αυλός, το σαντούριον και ο ταμπουράς».⁴⁶ Για τη συνεχιζόμενη παρουσία λαϊκών οργάνων, όπως είναι ο ζουρνάς, το νταούλι, οι καραμούτες, το ούτι, το βιολί και η γκάντα, στην περιοχή και μέσα στην πόλη υπάρχουν αρκετές αναφορές. Κατά τον Ηλία Βολιώτη-Καπετανάκη, ο αγωνιστής του 1821 Νικόλαος Κασομούλης αναφέρει ότι στις Σέρρες έμαθε τσιβούρι, έγχορδο που ανήκει στην οικογένεια του ταμπουρά ή κατ' άλλους σ' αυτή του λαούτου.⁴⁷ Ο Φοίβος Ανωγειανάκης περιγράφει με ποιον τρόπο οι Σερραίοι, προφανώς των προαστίων, κατασκεύαζαν τη γκλουσνίτσα, διπλό σουραύλι από δύο

⁴³ Νικόλαος Ρουδομέτωφ, «Ο Καβαλιώτης δάσκαλος Γεώργιος (Τζώρτζης) Καρατζάς (1862 ή 1867-1952) και οι σπουδές του στη διδασκαλική σχολή Μαρούλη των Σερρών στα χρόνια 1882-84», *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών*, 20-23 Σεπτεμβρίου 2001, με τίτλο «Η Καβάλα και τα Βαλκάνια, από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα», τόμ. Α' (Καβάλα: έκδ. του Ιστορικού και Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας και του Κέντρου Ιστορικών Μελετών και Εκδόσεων Νοτιανατολικής Ευρώπης και Μεσογείου, 2004), 359-392.

⁴⁴ Το ίδιο ακριβώς συνέβη και στην Ιόνιο Ακαδημία, το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε το 1824, όπου τη διδασκαλία της μουσικής ανέλαβε, ελλείπει άλλων υποψηφίων, ο ιερέας Ιωάννης Αριστείδης μέχρι το 1828: Καίτη Ρωμανού, *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους* (Αθήνα: Κουλτούρα, 2006), 48.

⁴⁵ Γιώργος Ν. Αψηλίδης, «Χρηματοδότηση και επιθεώρηση ελληνικών σχολείων στην περιοχή των Σερρών στις αρχές του 20ού αιώνα», περ. *Σίρις* 6 (2002), 103-113: 104, υποσημ. 58.

⁴⁶ Νικηφόρος Μοσχόπουλος, «Η Ελλάς κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 15 (1939), 145-181: 172.

⁴⁷ Ηλίας Βολιώτης-Καπετανάκης, *Ελλήνων μούσα λαϊκή* (Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, 1997), 55.

καλάμια δεμένα με σπάγγο.⁴⁸ Άξια να μνημονευτεί επίσης είναι η περίπτωση του Kemani Haydar Tatliyay, οργανοπαίκτη της λόγιας παραδοσιακής μουσικής, γεννημένου στις Σέρρες το 1890 από γονείς μουσικούς. Ορφανεμένος πριν από την εφηβεία του, ταξιδεύει στην Τουρκία, την Αίγυπτο, τη Σμύρνη και, τέλος, την Κωνσταντινούπολη, όπου ζει μέχρι το θάνατό του το 1963. Έγραψε μερικές από τις πρώτες ευρωπαϊκού ύφους σουίτες για ούτι και βιολί, που απαιτούσαν υψηλό βαθμό τεχνικών δεξιοτήτων.⁴⁹

Τον 19^ο αιώνα οι Σέρρες δέχονται και τις πρώτες επιδράσεις της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής. Λόγω της ανάπτυξης του εμπορίου, ιδίως του βάμβακος και των ειδών υφαντουργίας η πόλη αναδεικνύεται, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, σε σπουδαίο εμπορικό και εκπαιδευτικό κέντρο στη Μακεδονία (μαζί με τη Θεσσαλονίκη και το Μοναστήρι) που δεν είναι δυνατόν να παραμείνει ανεπηρέαστο από τα πολιτισμικά ρεύματα που επικρατούν στην Ευρώπη. Οι Σερραίοι που με τις οικογένειές τους μετοικούν σε ευρωπαϊκές πόλεις έρχονται σε επαφή με τη δυτική μουσική και τα κέντρα της Κεντρικής Ευρώπης (Λειψία, Βιέννη, Παρίσι κ.ά.). Από το 19^ο αιώνα η επαφή αυτή γίνεται εντονότερη. Οι ευπορότερες οικογένειες μετακαλούν Ευρωπαίους καθηγητές μουσικής (πιάνο, βιολί), στοιχείο που να δείχνει πλέον και την ανώτερη κοινωνική τους τάξη σύμφωνα και με τις κοινωνικές συνήθειες της εποχής.⁵⁰

Όπως αναφέρει ο Αγγειοπλάστης, πρώτοι Σερραίοι ερευνητές επισημαίνουν αυτή την παρουσία διάσημων Ευρωπαίων μουσικών από τα μέσα του 19ου αι. και τη συνεργασία των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων με ξένα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Οι καρποί της συνεργασίας αυτής δε θα αργήσουν να φανούν και να υλοποιηθούν με την αποστολή και συντήρηση υποτρόφων σπουδαστών στο εξωτερικό. Ο Κωνσταντίνος Σγουρός (1858-1911) από την Πεντάπολη Σερρών αποστέλλεται με υποτροφία της «Φιλεκπαιδευτικής Μακεδονικής Εταιρείας» στη Μουσική Ακαδημία της Κολωνίας για ανώτερες σπουδές. Με την επιστροφή του διδάσκει ελληνικούς χορούς και μουσική κατά τα πρότυπα της δυτικής πολυφωνίας στο Γυμνάσιο, στη Κεντρική Αστική Σχολή, στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς»,

⁴⁸ Φοίβος Ανωγειανάκης, *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα* (Αθήνα: έκδ. της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1976), 150.

⁴⁹ Harold Hagorian, σχόλια στο ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης *Istanbul 1925*, κωδικός CD 4266 (Νέα Υόρκη: δισκογραφική εταιρεία Traditional Crossroads, 1994).

⁵⁰ Βλ. Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Πληροφορίες για τη μουσική στην πόλη των Σερρών», στα *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, επιμ. του ίδιου (Σέρρες: έκδ. του Πολιτιστικού Συλλόγου Βυρώνειας, 1996), 15-26.

ενώ, όπως ήδη αναφέραμε, ήταν ο πρώτος μουσικοδιδάσκαλος που προσέλαβε ο Όμιλος «Ορφέας».⁵¹

Η ίδρυση του «Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου το 1870» και η λειτουργία του Διδασκαλείου του Αρρένων το 1872 έπαιξε επίσης σοβαρό ρόλο στο πως εξελίχθηκαν τα μουσικά πράγματα στις Σέρρες με διευθυντή τον Ηπειρώτη παιδαγωγό και λόγιο Δημήτριο Μαρούλη (1840-1892). Στην πρωτοβουλία του οφείλεται η πρόσληψη κατά τα πρώτα χρόνια του συνθέτη - καθηγητή μουσικής, των τεχνικών μαθημάτων και της γερμανικής γλώσσας Wilhelm Johnsen. Στο Διδασκαλείο περιλήφθηκαν πρώτη φορά μαθήματα φωνητικής, ακόμα και διφωνίες, αλλά και ενόργανης μουσικής (βιολί). Τότε συγκροτήθηκε, επίσης πρώτη φορά, πολυφωνική (τετράφωνη) χορωδία -30 και πλέον μέλη- στις Σέρρες, η πρώτη στον αλύτρωτο ελληνισμό.⁵²

Την παράλληλη δραστηριότητα των μουσικοδραματικών θιάσων στην πόλη μετά το 1870 μαθαίνουμε από τις εφημερίδες της εποχής. Την ύπαρξη, για παράδειγμα, του σερραϊκού δραματικού (αλλά και μουσικοδραματικού) ομίλου «Αριστοφάνης» αποκαλύπτει απόσπασμα της εφημ. *Ερμής Θεσσαλονίκης*. Ο θίασος, με πρωταγωνίστρια την Ελένη Βακαρέλη, παίρνει μέρος στο δράμα του Β. Ουγκό «Ο Ερνάνης» που ανεβάζει ομάδα φιλομούσων νέων Θεσ/νίκης.⁵³ Αλλά και στην εφ. *Αγγελία* (4 Απριλίου 1878) ο Δ. Μαρούλης μας ενημερώνει για το Δραματικό Θίασο «Αρμονία» (γνωστό αργότερα ως «Ουρανία»), με κύρια αποστολή την ανάδειξη εγχωρίων ηθοποιών και την υποστήριξη της εθνικής σκηνής στον τόπο των Σερρών. Ο καθηγητής του Α.Π.Θ. Κάρολος Αλεξανδρίδης στα *Απομνημονεύματά* του κάνει λόγο για το θίασο θεατροφίλων του Δημοσθένη Μέλφου στις Σέρρες των αρχών του 20ού αιώνα. Το 1892 ανεβαίνει, άγνωστο από ποιο μουσικοδραματικό θίασο, η οπερέτα «Η Λύρα του Γερο-Νικόλα» του Δημητρίου Κόκκου (πρεμιέρα στην Αθήνα το 1891) με τον θίασο του πολύ γνωστού Ιωάννη Παπαϊωάννου (1869-1931).⁵⁴

Η Ευρωπαϊκή μουσική και το έντεχνο τραγούδι κατακτούν ήδη και επηρεάζουν βαθιά την αστική κοινωνία της πόλης κατά τα τέλη του 19ου αι. και τις αρχές του 20ού. Σερραϊκές οικογένειες διαθέτουν ιδιόκτητα πιάνο, που εισάγονται από γνωστά κέντρα και πρωτεύουσες της Δύσης (Βιέννη κ.ά.). Σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια της μουσικής της παράδοσης

⁵¹ Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 434-435.

⁵² Ρουδομέτωφ, «Ο Καβαλιώτης δάσκαλος Γεώργιος (Τζώρτζης) Καρατζάς (1862 ή 1867-1952) και οι σπουδές του στη διδασκαλική σχολή Μαρούλη των Σερρών στα χρόνια 1882-84», 388.

⁵³ Κώστας Τομανάς, *Χρονικό της Θεσσαλονίκης (1875-1920)* (Θεσσαλονίκη: εκδ. Νησίδες, 1995), 11.

⁵⁴ Βλ. Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Μια μουσικοθεατρική παράσταση στις Σέρρες στα τέλη του 19ου αιώνα. Η 'Λύρα του Γερο-Νικόλα' του Δημητρίου Κόκκου στις Σέρρες το 1892', περ. *Δρομολόγιο των Σερρών* 8 (2005) 11-15.

παίζουν οι πολλές φιλαρμονικές, πέντε τον αριθμό, αν περιλάβουμε κι αυτήν της τουρκικής Φρουράς (Ελληνικής Κοινότητας, Γυμνασίου, Κεντρικής Αστικής Σχολής, «Ορφέα»), μέχρι τα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 20ού αι. Ιδρύονται από ελληνικά σωματεία ή ιδρύματα και λειτουργούν σύμφωνα με καταστατικά εγκεκριμένα από την τουρκική διοίκηση. Αναπτύσσουν έντονη εκπαιδευτική και εθνική δραστηριότητα. Η «συλλογομανία» ή «ομιλομανία», όπως την περιγράφει χαρακτηριστικά η Μαρία Μπαρμπάκη, που καταλαμβάνει την αστική τάξη σε όλα τα ελληνικά αστικά κέντρα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα,⁵⁵ φτάνει και στις Σέρρες. Ιδρύονται πολιτιστικοί σύλλογοι παντός τύπου, όπως αθλητικοί, μουσικοί, γυμναστικοί, χριστιανικοί, φιλανθρωπικοί με ιδιαίτερη συμμετοχή, μάλιστα, των κυριών και νεαρών δεσποινίδων της πόλης (Αδελφότης Κυριών «Εμμέλεια», Φιλόπτωχος Αδελφότης Δεσποινίδων «Αγάπα τον πλησίον σου»).⁵⁶

Εικόνα 7. Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο της Φιλόπτωχου Αδελφότητος Δεσποινίδων «Αγάπα τον πλησίον σου», 25 Μαρτίου 1908

Αρκετά πριν την είσοδο του 20ού αι. γίνεται αισθητή η παρουσία οργάνων (κιθάρες, μαντολίνα) με τα οποία ερμηνεύονταν έργα της δυτικής έντεχνης μουσικής (μελοδράματα, οπερέτες) από επιχώριες ορχήστρες και σχήματα των σερραϊκών εκπαιδευτηρίων, φέρ' ειπείν του Γυμνασίου, που διαθέτει σίγουρα τμήμα μαντολινάτας υπό τον Κων/νο Σγουρό. Η

⁵⁵ Μαρία Μπαρμπάκη, *Όψεις της μουσικής ζωής στα ελληνικά αστικά κέντρα το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα* (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), 6-8.

⁵⁶ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 28. Από την ίδια σελίδα η αναπαραγωγή της Εικόνας 7.

καθολική επικράτηση των οργάνων αυτών, που ως ένα σημείο επιλέγονται συνειδητά από τους Έλληνες ενάντια στον τουρκικό αμανέ, γίνεται περισσότερο εμφανής κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. (συμφωνικές μαντολινάτες, ορχήστρες και χορωδίες με πολυφωνικό ύφος) για να συνεχιστεί καθόλη τη διάρκειά του.⁵⁷ Τα εξοχικά κέντρα της πόλης, δυτικότερα στην πλειονότητά τους, διαθέτουν πλήρεις ορχήστρες. Τέτοια είναι το «Αιφφελ», με βιεννέζικη ορχήστρα εγχόρδων και πιάνο, του «Χρήστου», με πνευστά και έγχορδα (και άρπα) υπό την διεύθυνση του εξ Αθηνών διακεκριμένου μουσικού Μαλακάση, και του «Μπέλλα», όλα σχεδόν στην ίδια περιοχή, τη σημερινή οδό Εξοχών.⁵⁸

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίζονται και τα πρώτα μουσικά σύνολα. Το 1902 ο Κωνσταντίνος Σγουρός ιδρύει την πρώτη μαντολινάτα νέων στις Σέρρες. Την ίδια χρονιά ιδρύεται ο Γυμναστικός Σύλλογος, γνωστός περισσότερο ως Όμιλος Ερασιτεχνών «Τερψιχόρη», που γίνεται πολύ γνωστός με τη σύσταση του τμήματος της ομώνυμης φιλαρμονικής το 1904 υπό τον Θεσσαλονικιό Ιωάννη Βαΐου (1883-1961), της πρώτης στην πόλη και την περιοχή των Σερρών.⁵⁹ Δρα παράλληλα -και ανταγωνιστικά- με τον «Ορφέα» (1905) μέχρι τη συγχώνευση των δύο σωματείων. Ο Γυμναστικός Σύλλογος διαθέτει ακόμα πλήρη μαντολινάτα υπό τον Νικόλαο Παπαναστασόπουλο (1874;-1919). Διαγράφει κυρίαρχη ιστορική και πολιτισμική διαδρομή στην πόλη αναδεικνύοντας τους σκοπούς και τις επιδιώξεις του σωματείου σε μια εποχή που προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη της ενίσχυσης και στήριξης του Μακεδονικού Αγώνα στις Σέρρες. Ίσως πρόκειται για τη συνέχεια του ομώνυμου συλλόγου του 1899, για τον οποίο γνωρίζουμε μόνο πως ως αθλητικό σωματείο στην αρχή ιδρύει γυμναστήριο για να οργανώσει στη συνέχεια τμήμα φιλαρμονικής.⁶⁰ Ο Δραματικός Σύλλογος Ερασιτεχνών, που προστίθεται σ' αυτόν αργότερα, τερματίζει τη δραστηριότητά του με μία μόνο παράσταση στη «Γρηγοριάδα». Από το σημείο αυτό οι ειδήσεις για τη δράση του χάνονται και τα μέλη του εντάσσονται αρχικά στο Γυμναστικό Σύλλογο του 1902 και αργότερα βεβαίως στον «Ορφέα».⁶¹

Για την ίδρυση και την στρατιωτική δράση του Ομίλου «Ορφέας», του συλλόγου που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την μουσική ζωή και κίνηση, αλλά και τη μουσική εκπαίδευση

⁵⁷ Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 437-439.

⁵⁸ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 27-28.

⁵⁹ Περισσότερα για τις φιλαρμονικές και ειδικά την «Τερψιχόρη» στο Κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.1.

⁶⁰ Οι σχετικές πληροφορίες προέρχονται από το αρχείο του Γιώργου Αψηλίδη: Ιωάννου Γ. Σακελλαρίδου και Σας, *Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιο «Φάρος της Ανατολής 1901»* (Κωνσταντινούπολη: Τύποις Αφοί Γεράρδου, 1900), 299 και εφ. *Εμπρός των Αθηνών* (24 Απριλίου 1901), 4.4

⁶¹ Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 441.

στην πόλη και το νομό Σερρών, αναφερθήκαμε εισαγωγικά στην ενότητα 1.2. του παρόντος κεφαλαίου και θα αναπτύξουμε πολύ περισσότερο στο Κεφάλαιο 3 της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Καθώς ο πραγματικός σκοπός της ίδρυσής του ήταν εθνικός και τα μέλη του εντάχθηκαν στο Μακεδονικό Αγώνα και στην οργανωμένη, από το 1904, ελληνική άμυνα κατά των Βουλγάρων, αυτό σήμαινε ότι μέχρι και το 1908 η διδασκαλία της μουσικής και της δραματικής τέχνης αποτέλεσαν το πρόσχημα της δραστηριότητάς του. Αυτό φυσικά άλλαξε μετά το τέλος του Μακεδονικού Αγώνα. Στην ιδρυτική του μορφή ο Όμιλος «Ορφεύς» διατηρεί τμήματα χορωδίας, ορχήστρας εγχόρδων και μαντολινάτας με πρώτο δάσκαλο τον Κ. Σγουρό. Η πρώτη συναυλία των συνόλων δίνεται στις αρχές του 1907, ενώ την επόμενη χρονιά ανεβαίνει η *Γκόλφω* του Σπ. Περεσιάδη από το Παρθεναγωγείο Σερρών με τη μουσική υποστήριξη της «Τερψιχόρης». Ακολουθούν παραστάσεις στις Σέρρες (θερινό θέατρο «Θάλεια») και στο νομό.⁶² Από την πολύχρονη προσφορά του συλλόγου, εν δράσει μέχρι σήμερα, στη μουσική και στον πολιτισμό της πόλης επισημαίνουμε τον καθοριστικό του ρόλο στη διάσωση και διάδοση των δημοτικών τραγουδιών της περιοχής, τη συμβολή του στην ανάπτυξη της πολυφωνικής χορωδιακής μουσικής, της προσπάθειας δημιουργίας συμφωνικής ορχήστρας και τη σοβαρή, τουλάχιστο μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, εκπροσώπηση της πόλης σε πανελλήνια και διεθνή φεστιβάλ θεάτρου και μουσικής, συναντήσεις, διαγωνισμούς.

Εικόνα 8. Μαθήτριες του Παρθεναγωγείου Σερρών σε αναμνηστική φωτογραφία από την παράσταση της *Γκόλφως* το 1908, με τη σύμπραξη του Ομίλου «Τερψιχόρη».⁶³

⁶² Γιώργος Αηγιλίδης, «Η Πρωτομαγιά του 1908 στην πόλη των Σερρών» περ. *Μετά* 64 (2000), 2-18.

⁶³ Αναπαραγωγή της εικόνας 8 από: Αγγελιοπλάστης, *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 47.

Την ίδια περίοδο αναπτύσσουν δραστηριότητα ο Μουσικός Όμιλος «Ομόνοια» και ο Μουσικοδραματικός Σύλλογος «Απόλλων». Ο πρώτος ιδρύεται το 1908 και οργανώνει συναυλίες και «θεατρικές εσπερίδες» στο νομό και στις γειτονικές πόλεις, ενώ ο δεύτερος επίσημα το 1914, την ίδια χρονιά που ο «Ορφέας» αποκτά ξανά πολιτικό χαρακτήρα: αυτή τη φορά επανασυστήνεται ως πολιτικό σωματείο της βενιζελικής παράταξης και μετονομάζεται σε «Φίλιππο»,⁶⁴ λειτουργεί έτσι ως το 1915 για να διαλυθεί και να επανασυσταθεί το 1919 με την προσωνομία «Αναγέννησις - πρώην Ορφεύς».⁶⁵

Μετά την τελευταία πυρπόληση της πόλης το 1913, την ολοσχερή καταστροφή, την ερήμωση και τους πολέμους που ακολουθούν, αρχίζει μία αναγεννητική προσπάθεια σ' όλους τους τομείς από τα τέλη της δεκαετίας του 1910. Η ενσωμάτωση του προσφυγικού στοιχείου μετά το 1922, η αγωνία για την καθημερινή επιβίωση και οι κοινωνικές αντιθέσεις ταλανίζουν τους κατοίκους της. Είναι η εποχή που όχι λίγες φορές η οικονομική κρίση και η ανεργία σαρώνουν την εργατική τάξη παρά τη διαφαινόμενη πρόοδο σε όλα τα επίπεδα. Έτσι δημιουργούνται κοινωνικά προβλήματα και συγκρούσεις που ταλανίζουν τον κοινωνικό ιστό. Η εκπολιτιστική δραστηριότητα των πάσης φύσεως σωματείων αποτελεί μια διέξοδο για τους κατοίκους, ψυχαγωγική, αθλητική, μουσική κλπ. Οι Σερραίοι πραγματοποιούν αθρόες προσελεύσεις στις συναυλίες των τοπικών σωματείων, τις παραστάσεις των θιάσων και τους χορούς υπό τους ήχους του γραμμόφωνου και της λατέρνας, της τζαζ μπαντ, του σουίνγκ, του φοξ τροτ, του ταγκό και του βαλς. Η νεολαία, ταλαιπωρημένη από τις κακουχίες και τις δοκιμασίες των προηγούμενων χρόνων, συμμετέχει σε κάθε προοδευτική δραστηριότητα και προσδοκά ένα πιο αισιόδοξο μέλλον όπως, προσωρινά, θα φέρει η περίοδος του Μεσοπολέμου.

⁶⁴ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 74-76.

⁶⁵ Περισσότερα για τον «Απόλλωνα» και την ανταγωνιστική του δράση με τον «Ορφέα» βλ., Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Συναυλία αντεγκλήσεων», στο *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, επιμ. του ίδιου (Σέρρες: έκδ. του Πολιτιστικού Συλλόγου Βυρώνειας, 1996), 65-75.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1940

2.1. Μουσικοί σύλλογοι και σωματεία: Η φιλαρμονική «Τερψιχόρη»

Η είσοδος στον 20^ο αιώνα βρίσκει τους κατοίκους της -ακόμη τουρκοκρατούμενης- πόλης των Σερρών, και ιδιαίτερα τους εκπροσώπους της αστικής τάξης να αναζητούν ολοένα και περισσότερο πολιτισμικά ερείσματα μιας νέας ταυτότητας προσανατολισμένης στα δυτικά πρότυπα. Τα ερείσματα αυτά, που θα πάρουν πολιτική/αλυτρωτική και εν συνεχεία στρατιωτική μορφή με τον Μακεδονικό Αγώνα από το 1904, έχουν ήδη καλλιεργηθεί με την άνοδο του εμπορίου και την οργάνωση της εκπαίδευσης στην περιοχή, όπως είδαμε στο Κεφάλαιο 1, και θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στο να επέλθει σταδιακά, για τους κατοίκους, η επιθυμία για μια ταύτιση στη συνείδηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας με την δυτική ταυτότητα και την αποτίναξη του οθωμανικού/ανατολίτικου στοιχείου. Ο ολοένα και πιο έντονος εξευρωπαϊσμός στις εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής αποκτά, όπως είναι αναμενόμενο, και όψεις στη μουσική ζωή των Σερρών.⁶⁶

Ένα από τα πρώτα παραδείγματα στην αυγή του 20^{ου} αιώνα είναι η δημιουργία της πρώτης μαντολινάτας νέων στην πόλη, το 1902, από τον Κωνσταντίνο Σγουρό. Πρόκειται για ένα μικρό οργανικό σύνολο στο οποίο συμμετέχουν οι Κωνσταντίνος Σγουρός (διευθυντής – βιολονίστας), Ξενοφών Σγουρός, Κάρολος Αλεξανδρίδης, Χρήστος Δέλλιος (Φεσσάς), Απόστολος Ζιώγας και Ιωάννης Αλεξανδρίδης.⁶⁷ Το πρώτο μουσικοκαλλιτεχνικό σωματείο των Σερρών προηγείται της ίδρυσης του ιστορικού Ομίλου «Ορφεύς». Πρόκειται για τον Όμιλο Ερασιτεχνών «Τερψιχόρη» που ιδρύεται την ίδια χρονιά (1902). Ο όμιλος ανέπτυξε σημαντική δραστηριότητα στον χώρο της μουσικής και του θεάτρου. Από νωρίς οργάνωσε θεατρικές παραστάσεις μετακαλώντας κυρίως ελληνικούς θιάσους από την Αθήνα και εν συνεχεία με το δικό του θεατρικό τμήμα. Μέλη του ήταν, μεταξύ άλλων, οι Γιώργος Σπυρόπουλος, Κύρος Ι. Κύρου, Γιώργος Κεχαγιάς, Νικόλαος Κυριακόπουλος, Άννα

⁶⁶ Για τον εξευρωπαϊσμό της νεοελληνικής αστικής ταυτότητας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, κυρίως στην Αθήνα, αλλά και στα υπόλοιπα αστικά κέντρα του ελεύθερου αλλά και αλύτρωτου ελληνισμού, βλ. Ρωμανού, *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους*, 115-117 και Μπαρμπάκη, *Όψεις της μουσικής ζωής στα ελληνικά αστικά κέντρα το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα*, 8-15.

⁶⁷ Σταύρος Κοταμανίδης (εκδ.), *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, τομ. 1 (Σέρρες: 1975), 35.

Μερκουρίου και Ευθυμία Κύρου-Μανούσκα, οι οποίοι αργότερα μεταπήδησαν στο θεατρικό τμήμα του «Ορφέα».⁶⁸

Ο Όμιλος «Τερψιχόρη» διέθετε, ακόμη, πλήρη μαντολινάτα με διευθυντή το Νικόλαο Παπαναστασόπουλο, διαπρεπή μουσικοδιδάσκαλο της εποχής από την Αθήνα, που εγκαταστάθηκε στην πόλη των Σερρών το 1905. Ο σύλλογος έγινε όμως πασίγνωστος με τη σύσταση του τμήματος της ομώνυμης φιλαρμονικής (μπάντας πνευστών),⁶⁹ της πρώτης στην πόλη και την περιοχή των Σερρών, που η ευεργετική της παρέμβαση στην κοινωνική ζωή των Σερραίων δεν άργησε να φανεί. Η φιλαρμονική συγκροτείται το 1904, χρονιά κατά την οποία διορίζεται στα Εκπαιδευτήρια Σερρών ο Θεσσαλονικιός μουσικοδιδάσκαλος Ιωάννης «Γιαννίκος» Βαΐου (1883-1961), που είναι ο πρώτος διευθυντής της και η κυρίαρχη μορφή στη μουσική ζωή της πόλης κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα. Το σύνολο αποτελείται από 30 μέλη.⁷⁰

Εικόνα 9. Η Φιλαρμονική του Ομίλου «Τερψιχόρη» στα 1906. Μπροστά και στο μέσον ο διευθυντής της Ιωάννης Βαΐου⁷¹

⁶⁸ Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Ο Όμιλος Ερασιτεχνών Τερψιχόρη και η πρώτη φιλαρμονική των Σερρών στα 1904», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 39-44: 40.

⁶⁹ Ο όρος «μπάντα» χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό ενός συνόλου αποτελούμενο από εκτελεστές ξύλινων και χάλκινων πνευστών και κρουστών οργάνων. Η λέξη είναι γοτθική και σήμαινε αρχικά μικρή στρατιωτική μονάδα [Σπύρος Μοτσενίγος, *Νεοελληνική Μουσική - Συμβολή εις την Ιστορίαν της* (Αθήνα: χ.ε., 1958), 19]. Σήμερα στην Ελλάδα ως συνώνυμο του όρου «μπάντα» χρησιμοποιείται και ο όρος «φιλαρμονική» και αναφέρεται είτε στην εταιρεία (σαν σύλλογο) είτε στη μπάντα πνευστών όπου υπήρχε μία τουλάχιστον σε κάθε εταιρεία. «Φιλαρμονική» στην κυριολεξία σημαίνει αγάπη προς την αρμονία και μουσική [Βλ. «φιλαρμονικός-η-ο», Θ. Ν. Τσαβέας (επιμ.), *Νέον Επίτομον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη*, τόμος Β' (Αθήνα: εκδ. *Ελευθερουδάκη*, 1931), 602].

⁷⁰ Κύρος Ι. Κύρου, «Η πρώτη Φιλαρμονική στα Σέρρας – Τερψιχόρη», *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, τομ. 10 (Σέρρες: εκδ. Στ. Κοταμανίδης, 1984), 64-68: 64-65.

⁷¹ Αναπαραγωγή της εικόνας 9 από: Αγγειοπλάστης, *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 39.

Η Φιλαρμονική του Ομίλου «Τερψιχόρη» υπήρξε, σύμφωνα με μαρτυρίες, μια ευπρόσωπη και καταρτισμένη μουσική μπάντα που έπαιζε ένα ποικίλο εθνικό, πατριωτικό, θρησκευτικό αλλά και ψυχαγωγικό ρεπερτόριο προς μεγάλη ευχαρίστηση των Σερραίων και γενικά των Ελλήνων της πόλης. Όπως αναφέρει ο Κύρος Κύρου: «Η φιλαρμονική του Συλλόγου Τερψιχόρη ήταν πανταχού παρούσα και έδινε τον τόνο της χαράς και της διασκέδασης σε κάθε κοινωνική εκδήλωση των Σερραίων, σε κάθε χριστιανική γιορτή και σε κάθε γιορτή και σχολή, όποτε οι Σερραίοι ήθελαν να γιορτάσουν και να ξεφαντώσουν».⁷² Η συχνή και επιτυχημένη παρουσία του συνόλου και η φήμη που γρήγορα απέκτησε ξέφυγε από τα όρια της πόλης των Σερρών και σύντομα άρχισαν να την καλούν σε γειτονικές πόλεις και χωριά όπου και συνέδραμε τόσο στην ψυχαγωγία των κατοίκων όσο και στην τόνωση του εθνικού τους φρονήματος, όπως άλλωστε το είδαμε και με τον «Ορφέα». Τέτοιες εξορμήσεις, μεταξύ 1906-1908, έγιναν στην Ι. Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, στην Αλιστράτη, τη Νιγρίτα, το Σιδηρόκαστρο (τότε Δεμίρ Ισάρ) και στα χωριά Ορεινή, Σκοτούσα, Καρπερή, Σέμαλο και Κούλα, μεταξύ άλλων περιοχών. Η μπάντα παιάνιζε απαραίτητως στην εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου, τη γιορτή των Τριών Ιεραρχών, τον Αγιασμό των Υδάτων, την περιφορά των Επιταφίων κατά την Μ. Εβδομάδα, τις γιορτές των επαγγελματικών συντεχνιών, την Πρωτομαγιά (με πατριωτικά άσματα και ελληνικούς χορούς), ενώ έπαιζε στις θεατρικές παραστάσεις που δίνονταν στην πόλη των Σερρών από επισκέπτοντες θιάσους (μεταξύ άλλων και του, νέου τότε, Αιμίλιου Βεάκη και της Αντιγόνης Γονίδου). Δεν παρέλειπε επίσης να εμφανίζεται στις εθνικές γιορτές και των άλλων προξενείων: του Γαλλικού, του Ιταλικού, του Αγγλικού και του Αυστριακού.⁷³ Η πρώτη αναφορά για συμμετοχή της «Τερψιχόρης», με όλα της τα σύνολα, σε καλλιτεχνική εσπερίδα έρχεται από το 1906:

Εις Σέρρας, εις την ευρείας αίθουσας του Παρθεναγωγείου 'Γρηγοριάς' εδόθη εξόχως καλλιτεχνική εσπερίς υπό του Ομίλου Ερασιτεχνών τη συμπράξει της φιλαρμονικής 'Τερψιχόρη'. Η συγκέντρωσις ήτο πολυπληθέστατη, η δε εορτή διεξήχθη με αδιάπτωτον ενδιαφέρον μέχρι των πρωινών ωρών. Ιδιαιτέρως επηνέθησαν οι μετάσχοντες εις την Μαντολινάταν η οποία διευθυνόμενη από τον μουσικοδιδάσκαλον Νικ. Παπαναστασόπουλον εντός βραχυτάτου χρόνου επετέλεσε λαμπράς προόδους.⁷⁴

Η «Τερψιχόρη», από τη σύστασή της σχεδόν, βρισκόταν σε μία άτυπη διαμάχη με τον Όμιλο «Ορφέα», όχι τόσο λόγω καλλιτεχνικών διαφορών αλλά κυρίως λόγω των αντίπαλων επαγγελματικών και κοινωνικών συντεχνιών που ανήκαν τα μέλη της. Τα μέλη της

⁷² Κύρου, «Η πρώτη Φιλαρμονική στα Σέρρας – Τερψιχόρη», 65.

⁷³ Αγγελιοπλάστης, «Ο Όμιλος Ερασιτεχνών Τερψιχόρη και η πρώτη φιλαρμονική των Σερρών στα 1904», 41-42.

⁷⁴ [Ανυπόγραφο], «Η Θεσσαλονίκη προ 49 ετών», εφ. *Μακεδονία* (28 Ιανουαρίου 1955).

«Τερψιχόρης» ανήκαν στην τάξη των Τσιορμπατζήδων και τα μέλη του «Ορφέα» στην τάξη των Τσιμπλάκηδων. Όπως ανέφερε στα ανέκδοτα *Απομνημονεύματά* του ο Π. Κεχαγιάς:

Οι του ετέρου ‘Συλλόγου Ερασιτεχνών’ εις το άκουσμα της ιδρύσεως νέου συλλόγου και δη από τους νέους των εργαζόμενων τάξεων, ήρχισαν να διαδίδουν και να ενεργούν την διάλυσιν του ΟΡΦΕΩΣ κα με πικρίαν και φανατισμόν έλεγον: ‘Αυτοί θα κάνουν σύλλογο, τα μπακαλούδια και τα κουντουραζούδια; Γρήγορα θα διαλυθούν’.⁷⁵

Τελικά, τα πράγματα εξελίχθηκαν διαφορετικά. Το 1907-08, δύο χρόνια μετά την ίδρυση του Ομίλου «Ορφέα», η «Τερψιχόρη» αυτοδιαλύθηκε εκείνη και συγχωνεύτηκε με τον «Ορφέα». Τα περισσότερα μέλη της μεταπήδησαν στο νέο σύλλογο ενδυναμώνοντάς τον αμέσως καλλιτεχνικά, αλλά και σε παραλληλία με τους εθνικοπατριωτικούς στόχους του τελευταίου. Ωστόσο, η «Τερψιχόρη» διατήρησε την αυτονομία των συνόλων της και την ονομασία της και μετά τη συγχώνευση, τουλάχιστον ως το 1911-12, αλλάζοντας και διευθυντές.⁷⁶

Την ίδια εποχή (μεταξύ 1905-1910) πλήρεις φιλαρμονικές είχαν οργανώσει εκτός από την «Τερψιχόρη», η Ελληνική Κοινότητα, το Γυμνάσιο (και οι δύο με μαέστρο τον Ι. Βαΐου), η Κεντρική Αστική Σχολή και αργότερα φυσικά ο «Ορφέας» ο οποίος μετά τη συγχώνευση με την «Τερψιχόρη» θα αναπτύξει χορωδία, φιλαρμονική, ορχήστρα εγχόρδων και μαντολινάτα.

Εικόνα 10. Μικρή ορχήστρα εγχόρδων που δημιουργήθηκε από τη συγχώνευση μελών της «Τερψιχόρης και του «Ορφέα», υπό τον Αυστριακό Λούντβιχ Πλανκ⁷⁷

⁷⁵ Αναφέρεται στο: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 26.

⁷⁶ Κύρου, «Η πρώτη Φιλαρμονική στα Σέρρας – Τερψιχόρη», 65. Επόμενος διευθυντής ήταν ο Καρακάσης (το 1910). Βλ. Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρας», περ. *Γιατί* (Δεκέμβριος 1992), 14-31: 14-16.

⁷⁷ Αναπαραγωγή της εικόνας 10 από: Κύρου, «Η πρώτη Φιλαρμονική στα Σέρρας – Τερψιχόρη», 67.

Εικόνα 11. Η Φιλαρμονική του Γυμνασίου Σερρών (1906-1909). Ο γυμνασιάρχης Αθανάσιος Φυλακτός στα αριστερά και ο μάεστρος Ιωάννης Βαΐου στα δεξιά⁷⁸

Κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας παιάνιζε στις Σέρρες, κάθε Παρασκευή, και η στρατιωτική φιλαρμονική της τούρκικης φρουράς, που κατά την επιστροφή της στους στρατώνες διέσχιζε τις ελληνικές συνοικίες της πόλης με εμβατήρια κυρίως γερμανικά, όπως το «Ismir marsi» κ.ά.⁷⁹ Το 1914 ιδρύεται ο Μουσικός Σύλλογος «Απόλλων» και οργανώνει φιλαρμονική με τον Αλέξανδρο Κίτσο. Ωστόσο, η κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η εμφύλια διαμάχη του Εθνικού Διχασμού στην Ελλάδα δημιουργούν περίοδο απραξίας στους μουσικούς συλλόγους μέχρι και το 1918 εξαιτίας των πολέμων και των καταστροφών.

Τα νέα πρόσωπα που θα στελεχώσουν τους ήδη υπάρχοντες, αλλά και νέους συλλόγους, θα δώσουν και τη νέα ώθηση στα μουσικά πράγματα των Σερρών από τη νέα δεκαετία. Στην αυγή του Μεσοπολέμου ο «Ορφέας» ξαναβρίσκει την παλιά του αίγλη με τη νέα του προσωνομία, «Αναγέννησις – πρώην Ορφεύς» και πλήρη τμήματα χορωδίας, μαντολινάτας, 60μελούς ορχήστρας εγχόρδων - πνευστών και φιλαρμονικής υπό τον Παναγιώτη Δρομάζο το 1920 και αργότερα με διευθυντές ακόμα και Ευρωπαίους μουσικοδιδασκάλους, όπως τον Φραντσίσκο Τούλλι και τον Λούντβιχ Πλανκ. Ο αυτοδίδακτος μουσικός Γιάννης Ουζούνης

⁷⁸ Αναπαραγωγή της εικόνας 11 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 32.

⁷⁹ Νατάλης Πέτροβις, «Λαογραφικά σύμμεικτα Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. Α΄ (Αθήνα: 1953), 97-161: 119.

(1906- 1977) οργανώνει μαντολινάτα αποκλειστικά από συμμαθητές του στο Γυμνάσιο (περίοδος 1920-25). Τα επόμενα χρόνια η γνωστή πλέον (συμφωνική) «Μαντολινάτα Ουζούνη» πλαισιώνεται από τμήμα ανδρικής χορωδίας Σερραίων τραγουδιστών και εντάσσεται στον «Ορφέα» διατηρώντας συνήθως την ονομασία της. Στη μαντολινάτα εμφανίζεται επίσης για πρώτη φορά, ως κλαρινίστας και ο τρόφιμος του Ορφανοτροφείου Αρρένων, Χρήστος Σταματίου που θα μας απασχολήσει παρακάτω.⁸⁰

Εικόνα 12. Η «Μαντολινάτα Ουζούνη» και η ανδρική χορωδία το 1926 σε εκδήλωση του Ομίλου «Ορφέα». Στο μέσον ο Γιάννης Ουζούνης⁸¹

Νέα μουσικά σχήματα και σωματεία εμφανίζονται στο προσκήνιο, που δρουν ανταγωνιστικά προς τον «Ορφέα», όμως ευεργετικά για τη μουσική ανέλιξη της πόλης. Η έντεχνη (λόγια) μουσική, αρχίζει να γίνεται πιο δημοφιλής και να απευθύνεται σε πιο ευρύ κοινό, σε όλες τις τάξεις της σερραϊκής κοινωνίας αλλά και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Παίζεται τόσο από επαγγελματίες μουσικούς όσο και θαυμάσιους ερασιτέχνες, που παρουσιάζουν είτε ολόκληρα είτε αποσπάσματα έργων μεγάλων συνθετών της Δύσης και -λιγότερο- Ελλήνων της μέσης Επτανησιακής Σχολής. Έργα δημιουργών της Ελληνικής Εθνικής Μουσικής Σχολής των αρχών του 20ού αι. αλλά περισσότερο της δεκαετίας του 1930 και της καθιέρωσης της «ελληνικότητας» ως ιδεολογήματος, απουσιάζουν παντελώς από το σωζόμενο υλικό

⁸⁰ Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου του εικοστού αιώνα», περ. *Γιατί* 31 (2001), 35-44: 36-38.

⁸¹ Αναπαραγωγή της εικόνας 12 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 99.

(προγράμματα συναυλιών, κριτικές στον τοπικό τύπο κ.λπ.).⁸² Δεξιότεχνες πιανίστες και διάσημοι λυρικοί τραγουδιστές του Ελληνικού Μελοδράματος επισκέπτονται την πόλη - συνήθως, αν όχι πάντα- αφού έχουν ήδη πραγματοποιήσει εμφανίσεις στη Θεσσαλονίκη και δίνουν συναυλίες στα κινηματοθέατρα και τα αριστοκρατικά ζαχαροπλαστεία της.

Φυσικά, η αγάπη για την ελαφρά μουσική παραμένει. Πολυπρόσωπες ορχήστρες «Ελαφράς» μουσικής, σερραϊκές και ξένες, κυρίως αθηναϊκές, ονομαστοί περιοδεύοντες θίασοι και οπερέτες, επιθεωρήσεις, μπαλέτα και «ντιζέρ» της εποχής κατακλύζουν τα κέντρα διασκέδασης και κυριαρχούν στην προτίμηση της συντριπτικής πλειονότητας των Σερραίων. Φωνητικά σχήματα, κομπανίες και μπάντες εγχόρδων και πνευστών, οργανωμένες βασικά από τα μέλη της φιλαρμονικής του «Ορφέα», δίνουν το στίγμα της εποχής. Ερασιτέχνες τραγουδιστές ή χορωδοί του συλλόγου αλλά και επαγγελματίες μουσικοί από τις Σέρρες και τη Θεσσαλονίκη εργάζονται στα κινηματοθέατρα της πόλης κρατώντας τη μουσική υπόκρουση (πιάνο, φωνή) των έργων του βωβού κινηματογράφου.⁸³

Η μουσική διδάσκεται πλέον σε διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα και συλλόγους της πόλης: στο Γυμνάσιο Σερρών εκτός από φιλαρμονική υπάρχει χορωδία και μαντολινάτα. Στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς», στον «Απόλλωνα», στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών και στο Μικτό Διδασκαλείο διδάσκονται Θεωρία της μουσικής, Ωδική, Βυζαντινή μουσική, τα όργανα της μαντολινάτας και χορωδία. Το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων, εκτός από χορωδία και φιλαρμονική, διαθέτει και μαντολινάτα κατά το διάστημα 1924-33 με το Βασίλειο Βεηλεκτσίδη (1885-1959).⁸⁴

Εκτός από τον Ιωάννη Βαΐου που διδάσκει στα περισσότερα ιδρύματα, εμφανίζονται και νέοι εμπνευστές της μουσικής ζωής. Στο Διδασκαλείο Θηλέων, που είναι η συνέχεια του μικτού (1924), ο Μελενίκιος Πέτρος Τραϊανός (1897-1960) δημιουργεί τετράφωνη χορωδία, ενώ ο (;) Δελόπουλος, ορχήστρα από 40 βιολιά μέχρι τη διάλυσή του το 1934. Αυτή τη χρονιά αναγγέλλεται και η ίδρυση της Μουσικοχορευτικής Σχολής των Αλεξάνδρου και Γεωργίας Μήτσα. Στο πρόγραμμα των τακτικών μαθημάτων με πλήρη ορχήστρα περιλαμβάνεται και η διδασκαλία όλων των εγχόρδων οργάνων.⁸⁵

⁸² Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η μουσική τους από τους προεπαναστατικούς χρόνους μέχρι και την περίοδο του μεσοπολέμου του 20^{ου} αιώνα».

⁸³ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 79 (και υποσημ. 144).

⁸⁴ Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Η μουσική που χάθηκε. Οι μαντολινάτες της πόλης των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», *Δρομολόγιο των Σερρών* 7 (2005), 42-47: 43.

⁸⁵ Βασίλης Τζανακάρης, *Το θέατρο και ο κινηματογράφος εις την «καλλίστην πόλιν» των Σερρών, από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι το λυκόφως του 20ού* (Σέρρες: ιδιωτική έκδοση, 2003), 116, 224.

Η Στρατιωτική Μουσική της έκτης Μεραρχίας Σερρών πραγματοποιεί τακτικές συναυλίες υπό τον ανθυπασπιστή Δημήτριο Ξυδέα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920 με κλασικό ρεπερτόριο, πατριωτικά τραγούδια αλλά και τραγούδια της εποχής. Στο συγκρότημα υπηρετούν 130 αξιολογότετοι μουσικοί, που αργότερα θα αποτελέσουν βασικά στελέχη των Κρατικών Ορχηστρών Αθηνών και Θεσσαλονίκης.⁸⁶

Το 1927 ιδρύεται ο Μουσικοδραματικός Σύλλογος «Απόλλων», που στην ουσία αποτελεί τη συνέχεια του ομώνυμου σωματείου του 1914 που αναφέρθηκε νωρίτερα. Το σωματείο διαθέτει πλήρη τμήματα χορωδίας, μαντολινάτας και ορχήστρας εγχόρδων και διευθυντές τον Δημήτριο Ξυδέα, τον Θεσσαλονικιό ερασιτέχνη βιολονίστα Στέφανο Στεφανίδη και τον Ιωάννη Βαΐου - πανταχού παρόντα. Αναπτύσσει έντονη δραστηριότητα επί έξι περίπου χρόνια και γίνεται το καταφύγιο των προοδευτικών δυνάμεων της πόλης και ιδιαίτερα αρκετών από τα μέλη και τους μουσικούς του «Ορφέα» με τον οποίο ο «Απόλλων» δρα ανταγωνιστικά. Στο σωματείο συμμετέχει περιστασιακά και ο νεαρός τρόφιμος του Ορφανοτροφείου Αρρένων και απόφοιτος του Γυμνασίου Σερρών Χρήστος Π. Σταματίου (1909-1998), η διαδρομή του οποίου ξεκινά το 1929, όταν το δημοτικό συμβούλιο της πόλης -με δήμαρχο τον Επαμεινώνδα Τικόπουλο- του χορηγεί ετήσια υποτροφία για την εγγραφή του στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης. Η πρωτοποριακή αυτή απόφαση αποτελεί την αρχή της λαμπρής σταδιοδρομίας της σημαντικότερης μορφής των Σερραίων μουσικών και μεταπολεμικά.⁸⁷

Εικόνα 13. Ο Δημήτριος Ξυδέας με τη χορωδία και τη μαντολινάτα του «Απόλλωνα» το 1927⁸⁸

⁸⁶ Αγγελιοπλάστης, «Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου του εικοστού αιώνα», 37.

⁸⁷ Αγγελιοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 448-449.

⁸⁸ Αναπαραγωγή της εικόνας 13 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 38.

Το 1929 ο Ιωάννης Βαΐου παραιτείται από τον Όμιλο «Ορφέα» και προσλαμβάνεται στον «Απόλλωνα». Οι δύο σύλλογοι τίθενται, άτυπα, σε διαμάχη. Ο «Ορφέας» προσλαμβάνει στη θέση του τον Αθηναίο Φραντσέσκο Τούλλι, Γενικό Επιθεωρητή στρατιωτικών μουσικών για τη διδασκαλία της μπάντας, της χορωδίας και της μαντολινάτας. Ο τοπικός τύπος χαιρετίζει τον ερχομό του Τούλλι. Στην εφημερίδα *Πρόοδος* (8 Δεκεμβρίου 1929) γράφεται για την πρώτη συναυλία υπό τη διεύθυνσή του «Ευρέθημεν προ πραγματικής εκπλήξεως. Η υπέροχος μπαγκέτα του μεγάλου μας μουσουργού κ. Φρ. Τούλλι επετέλεσε θαύματα. Η Μαντολινάτα, η μπάντα και η χορωδία με μεγάλην συνοχήν και επιτυχίαν εξετέλεσαν τα διάφορα μέρη του προγράμματος».⁸⁹ Ο «Απόλλων» απαντά με τη συναυλία όλων των μουσικών συνόλων του υπό τον Ιωάννη Βαΐου, στις 15 Δεκεμβρίου 1929 στο κινηματοθέατρο «Πάνθεον», η οποία θα μείνει γνωστή στην πόλη για χρόνια ως «Συναυλία αντεγκλήσεων» καθώς θα πυροδοτήσει στον τοπικό τύπο ένα μπαράζ δημοσιευμάτων υπέρ του ενός ή του άλλου συλλόγου (με συντάκτες συνήθως μέλη τους). Τα δημοσιεύματα αυτά αποτελούν αφενός τεκμήρια της μουσικής πραγματικότητας στις Σέρρες του Μεσοπολέμου και του ζωηρού ενδιαφέροντος των κατοίκων της για τη μουσική ζωή και κίνηση του τόπου τους, αφετέρου παραθέτουν χρήσιμα στοιχεία για το ρεπερτόριο, τους μουσικοδιδασκάλους και τα πρωταγωνιστικά στελέχη των μουσικών συγκροτημάτων της εποχής.⁹⁰

Το 1930 συστήνεται -εμφανίζοντας δραστηριότητα από την επόμενη χρονιά- η πρώτη οργανωμένη πολυφωνική (τετράφωνη) ανδρική εκκλησιαστική χορωδία στις Σέρρες, γνωστή ως Χορωδία του Ι.Ν. του Τιμίου Σταυρού Σερρών. Έχει διευθυντή τον Καβαλιώτη Αλέξανδρο Λιβανό, απόφοιτο του Ωδείου Αθηνών. Η χορωδία σηματοδοτεί την έναρξη μιας πολυφωνικής εκκλησιαστικής χορωδιακής παράδοσης στις Σέρρες που θα διατηρηθεί και στο β' μισό του 20^{ου} αιώνα και δεν είναι ιδιαίτερα γνωστή εκτός της πόλης.⁹¹ Για την πρώτη λειτουργία όπου συμμετείχε η χορωδία γράφεται στον τοπικό τύπο:

Κάτι όμως το εξαιρετικόν, το οποίον είναι άξιον ιδιαιτέρας μνείας ήτο η λειτουργία της παρελθούσης Κυριακής επί τη αφίξει του κειμηλίου του Τιμίου Σταυρού, κατά την οποίαν η εν λόγω χορωδία παρουσίασε μιαν κατά πάντα επιβλητικήν αλλά και μεγαλειώδη λειτουργίαν αποτελούμενη εκ δεκαοκτώ εκτελεστών μετά θαυμαστής ακρίβειας και μελωδικότητος απέδωκε τους υπερόχους εκκλησιαστικούς ύμνους

⁸⁹ Γιώργος Αγγελιοπλάστης, «Συναυλία αντεγκλήσεων», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 65-75: 66.

⁹⁰ Βλ. σχετικά άρθρα των Κωνσταντίνου Τέγου, εφ. *Αλήθεια* (22.12.1929), Χρήστου Καρατζά, εφ. *Πρόοδος* (22.12.1929), Σ. Καζαντζή, εφ. *Πρόοδος* (29.12.1929), και εφ. *Αλήθεια* (19.1.1930), του αυτοαποκαλούμενου «Ερασιτέχνη του Απόλλωνος Φ.», εφ. *Αλήθεια* (5.1.1930) και εφ. *Πρόοδος* (26.1.1930) κ.λπ. Παρατίθενται στο: Αγγελιοπλάστης, «Συναυλία αντεγκλήσεων», 68-74.

⁹¹ Γιώργος Αγγελιοπλάστης, «Η πολυφωνική μουσική στις εκκλησίες των Σερρών», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 57-63: 57-58.

προξενήσασα ρίγη συγκινήσεως και θρησκευτικής ευλαβείας εις το πλήθος των πιστών και προσδώσασα μεγαλοπρεπέστατον τόνον εις την τελεσθείσαν μυσταγωγίαν.⁹²

Τρία χρόνια αργότερα, το 1934, ιδρύεται από μέλη του «Ορφέα» το πρώτο ωδείο στην πόλη και στο νομό, με τον τίτλο «Ωδείον Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’». Σηματοδοτεί την αφετηρία μιας λαμπρής πορείας και αποτελεί τον πυρήνα των μουσικών εκδηλώσεων μέχρι τις παραμονές του πολέμου του 1940. Με πρωτοβουλία της εφορείας κατορθώνεται η οικονομική του αυτοτέλεια με την ψήφιση νόμου που επιβάλλει υπέρ του ωδείου πρόσθετο τέλος συνολικά 2 δραχμών στα εισιτήρια των δημοσίων θεαμάτων και στην κατανάλωση του ηλεκτρικού ρεύματος στο Δήμο Σερρών. Ως διευθυντής προσλαμβάνεται ο Γερμανός βιολονίστας, πρώην διευθυντής του Ωδείου Δράμας (κατά την περίοδο 1926-33), Αλέξανδρος Μπλενόβ (1884-1981) και πρώτοι καθηγητές οι αριστούχοι του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης Γεώργιος Γεωργιάδης (Θεσ/νίκη 1909-1986) και ο Σερραίος Χρήστος Σταματίου. Σε ελάχιστο διάστημα οργανώνονται 4 χορωδίες (η πρώτη αξιοσημείωτη πολυφωνική παιδική της πόλης με τον Χρ. Σταματίου, γυναικεία, ανδρική -συχνά και ως κλιμάκιο εκκλησιαστικής-, αλλά και μικτή), ορχήστρα «Ελαφράς» μουσικής από προχωρημένους μαθητές του ωδείου υπό την εποπτεία του Αλ. Μπλενόβ, ορχήστρα δωματίου και αργότερα η πρώτη και μοναδική μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα πλήρης συμφωνική ορχήστρα της πόλης. Η πρώτη συναυλία του Ωδείου δίνεται στις 22 Δεκεμβρίου 1935, με πανηγυρικό χαρακτήρα και συμμετοχή σχεδόν όλου του έμψυχου μουσικού υλικού της πόλης αφού συμμετείχαν...180 άτομα! Στη σκηνή του «Κρόνιου» εμφανίστηκαν η παιδική, η γυναικεία και η μικτή χορωδία, υπό τη διεύθυνση του Χρ. Σταματίου καθώς και η 35μελής συμφωνική ορχήστρα του Ωδείου υπό τη διεύθυνση του Αλ. Μπλενόβ.⁹³

⁹² Το άρθρο υπογράφεται από τον [Ι.Κ.], στην τοπική εφημερίδα *Ελεύθερος Πολίτης* (22 Νοεμβρίου 1931).

⁹³ Βλ. σχετικά, Γιώργος Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»* (Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 1989), 26-31. Περισσότερες πληροφορίες στην ενότητα 3.4. του Κεφαλαίου 3 της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

ΩΔΕΙΟΝ ΣΕΡΡΩΝ
“ΟΡΦΕΥΣ,”
(ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1935-36)
Α΄ ΣΥΝΑΥΛΙΑ

ΑΙΘΟΥΣΑ “ΚΡΟΝΙΟΥ,”
 ΚΥΡΙΑΚΗ 22 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1935. - 11 π.μ. ΑΚΡΙΒΩΣ

ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ
ΤΟΥ
ΩΔΕΙΟΥ

ΜΕΤΕΧΟΥΝ
Η ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ
 ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΑΛ. ΜΠΛΕΝΟΒ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ
 Σολίστ βιολι τής ορχήστρας ὁ καθηγητὴς τοῦ Ὁδείου κ. Σ. ΚΑΣΑΡΑΣ
ΜΙΚΤΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ
 ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ
ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ
 ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ
ΣΟΛΙΣΤ
Η ΚΥΡΙΑ ΡΟΥΛΑ ΓΚΟΥΜΑ
(ΠΙΑΝΟ)
(Τῆς τάξεως δεξιτεχνίας τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Γεωργιάδη)

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΑΥΛΙΑΝ ΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΜΕΡΟΣ 180 ΠΡΟΣΩΠΑ
Παρακαλεῖται τὸ ἀξιότιμον κοινὸν νὰ εἰσιέλῃται ἀκριβῶς εἰς τὴν ὥρισθεῖσαν ὥραν τῆς συναυλίας, καθότι ἡ εἴσοδος δὲ ἐπιτηθεῖ μόνον εἰς τὰ διαλείμματα.

ΤΙΜΑΙ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ
Θεωρεῖται κατ' ἄτομον δρ. 25. Πλατεία ἠριθμημένη διακεκριμένη 25, Πρώτη θέσις 15, Ἐξώστης καὶ Μαθητικά 10

ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ ΚΑΘ' ἘΚΑΣΤΗΝ ΕΙΣ ΤΟ ΩΔΕΙΟΝ

— Τίμησις «ΠΡΟΣΩΠΟΥ» — Σέρραι —

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

I

1) ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΑΥΛΙΔΙ <small>Εισαγωγή ἐκ τοῦ ὁμώνυμου μιλοδράματος ΟΡΧΗΣΤΡΑ</small>	C. W. GLUCK
2) α'. ΑΝΟΙΣΙΑΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ β'. ΕΔΑ ΓΑΥΚΕΙΑ ΑΥΓΗ <small>ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ</small>	F. MENDELSSOHN ΧΡ. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ
3) ΤΡΙΟ εἰς ντῆ ματζ. (1ον μέρος) <small>ALLEGRO</small> <small>Ὁ κ. κ. Γεωργιάδης (πιάνο) Κασάρας (βιολι) Μπλενὸβ (τσέλλο)</small>	W. A. MOZART
4) ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ <small>ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΧΟΡΩΔΙΑ</small>	ΧΡ. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ
5) α' ANDANTE (ἀπὸ τῆς ἑνῆς συμφωνίας) β' ΜΙΚΡΟΝ ΒΑΛΣ <small>ΟΡΧΗΣΤΡΑ</small>	J. HAYDN E. GRIG <small>(Ἐπισημοποιεῖται ἂν Μπλενὸβ)</small>

II

1) Ο ΜΕΤΑΝΟΩΝ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ <small>ΜΙΚΤΗ ΧΟΡΩΔΙΑ</small> <small>(τὸ πᾶν ἀπομαρτυρεῖ τὴν καρπέναν)</small>	Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ
2) ΚΟΝΤΣΕΡΤΟ εἰς Σόλ. Ελασσον (πιάνο) <small>(Συν. II τοῦ πιάνου ὑπὸ τοῦ καθ. κ. Γεωργιάδη)</small> <small>MOLTO ALLEGRO CON FUOCO</small> <small>ANDANTE</small> <small>PRESTO</small>	F. MENDELSSOHN
3) Ο ΓΕΡΟ ΔΗΜΟΣ <small>Σόλο τεσσέρο καὶ μικτὴ χορωδία</small> <small>συνολοῦ πιάνου</small>	Π. ΚΑΡΡΕΡΗ <small>(Διασκευὴ διὰ χορωδίας Χρ. Σταματίου)</small>
4) ΕΛΛΑΔΑ (Σούτα) <small>I. CANZONE II. INTERMEZZO III. DANZA</small> <small>ΟΡΧΗΣΤΡΑ</small>	V. DE MEIS

Εικόνα 14. Το πρόγραμμα της συναυλίας του Ωδείου Σερρών, 22 Δεκεμβρίου 1935⁹⁴

Την προέλευση των μουσικών του συμφωνικού αυτού συγκροτήματος, μοναδικού για την ιστορία της πόλης, πληροφορούμαστε από τα σωζόμενα προγράμματα και το φωτογραφικό υλικό της εποχής. Από τις τάξεις του ωδείου αναδεικνύεται η νέα γενιά Σερραίων μουσικών, που στηρίζει ουσιαστικά τη μουσική κίνηση της πόλης και επανδρώνει τα μεταπολεμικά μουσικά της σχήματα και συλλόγους. Όμως, η περικοπή των μόνιμων πόρων, αρχικά, μα κυρίως ο επερχόμενος πόλεμος σημαίνουν το τέλος και μοιραία την οριστική του διάλυση όπως και του ιδρύματος.

Το Σεπτέμβρη του 1939 κυρύσσεται ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Οι Γερμανοί εισβάλλουν στην Ελλάδα την Άνοιξη του 1941. Η κήρυξη του πολέμου και η βουλγάρικη κατοχή που ακολουθεί (1941-44) ουσιαστικά σηματοδοτούν την παύση της μουσικής δραστηριότητας στην πόλη των Σερρών. Τα πρωινά της Κυριακής, στην εξωτερική γωνία του ιστορικού καφενείου στην Πλατεία «Κρονίου» παίζει πλέον μια 15μελής βουλγάρικη στρατιωτική μπάντα. Τη διαδέχεται το μουσικό σώμα των Συμμάχων, η σκωτσέζικη μπάντα του «εν Σέρραις εδρευόντος 2^{ου} Τάγματος Πεζικού του Συντάγματος του Λονδίνου» με τις

⁹⁴ Αναπαραγωγή της εικόνας 14 από: Αγγελιοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 25.

παραδοσιακές της φορεσιές (φούστες) και γκάνιντες.⁹⁵ Ωστόσο, αμέσως μετά την απελευθέρωση, τίθενται οι βάσεις της μεταπολεμικής περιόδου της μουσικής ζωής των Σερρών. Το 1945 ιδρύεται η φιλαρμονική του Δήμου Σερρών από τα μέλη της προπολεμικής φιλαρμονικής του «Ορφέα».

Εικόνα 15. Η φιλαρμονική του Δήμου Σερρών. Κάλαντα στο παλιό Νοσοκομείο (1946)⁹⁶

Η φιλαρμονική λειτουργεί παραγωγικά μέχρι και το 1963 με μια μικρή διακοπή στα μέσα της δεκαετίας του 1950.⁹⁷ Την ίδια χρονιά (1945) ο Καλλιτεχνικός Σύλλογος «Αναγέννηση» ανεβάζει σειρά μουσικών επιθεωρήσεων. Παίρνουν μέρος πάνω από 30 ηθοποιοί, η μικτή χορωδία και η ορχήστρα εγχόρδων του συλλόγου. Την περίοδο αυτή ιδρύεται και λειτουργεί λίγους μήνες η μικτή εργατική χορωδία, τμήμα της Ε.Π.Ο.Ν. Σερρών. Από το 1946 ως το 1952 η Εκκλησιαστική Χορωδία των Κατηχητικών Σχολείων πραγματοποιεί λειτουργίες με πολυφωνικό εκκλησιαστικό ύφος στην εκκλησία του Αγίου Μηνά. Από το 1947 λειτουργεί 5 χρόνια περίπου η πρώτη μεταπολεμική Σχολή Μουσικής Σερρών. Ιδρύεται ο Μουσικοκαλλιτεχνικός Σύλλογος «Πανσερραϊκός». Στον ένα χρόνο δράσης του ανεβάζει πλήθος μουσικών επιθεωρήσεων. Από το 1950 δραστηριοποιείται το Παράρτημα του Συλλόγου Μουσικών Θεσσαλονίκης στην πόλη και, με την είσοδο της επόμενης δεκαετίας

⁹⁵ Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 452-453.

⁹⁶ Φωτογραφικό αρχείο Γιώργου Αγγειοπλάστη. Αναπαραγωγή εικόνας 15 από την ιστοσελίδα: https://serrelib.gr/agioplastis/mousikkaiiserres.htm#_ftn1.

⁹⁷ Το 1957 η Νομαρχία αποδέχεται πρώτη φορά πρόταση του Δήμου για τη σύσταση του «Συνεργείου Φιλαρμονικής». Είναι η χρονιά που το Δημοτικό Συμβούλιο ανακοινώνει στον τοπικό τύπο την απόφαση με αριθμό 261/57 «περί δωρεάν εκμαθήσεως μουσικών οργάνων υπό εφήβων της πόλεως Σερρών, προς αρτιωτέραν επάνδρων της φιλαρμονικής». Μουσικοδιδάσκαλος ο Χρήστος Σταματίου (Γ.Α.Κ. Νομού Σερρών, φάκ. Γ15/1957).

(1962), το πρώτο και μακροβιότερο μεταπολεμικό ωδείο της πόλης, αυτό του Παραρτήματος του Ελληνικού Ωδείου Αθηνών.⁹⁸ Ο τομέας της ελαφράς μουσικής εξακολουθεί επίσης να είναι πολύ ζωντανός από το 1950 και μετά με συνεχείς αναφορές στον τοπικό τύπο.⁹⁹

Ο Όμιλος «Ορφέας», που ουσιαστικά καθοδηγεί την πορεία των μουσικών πραγμάτων της πόλης, οριοθετεί εκ νέου την πολιτισμική εξέλιξή της. Ως ένα σημείο τα γεγονότα επιβεβαιώνουν τη θέση αυτή, μιας και ο ιστορικός σύλλογος συνεχίζει την πολυσχιδή δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκειά του, έστω και με ενδιάμεσες περιόδους κόπωσης. Οι Σερραίοι στηρίζουν τη δράση του ταυτίζοντας, όχι αδικαιολόγητα, την προσφορά του στη μουσική με την τύχη, την πρόοδο και τον πολιτισμό της γενέτειράς τους. Η δράση αυτή αφορά όλες τις κοινωνικές τάξεις και καταργεί τις διαφορές τους.¹⁰⁰ Η σημασία του ομίλου «Ορφέας» για τη μουσική ζωή των Σερρών είναι και ο λόγος που θα αφιερωθεί το Κεφάλαιο 3 της παρούσας εργασίας αποκλειστικά στην ιστορία και τις δράσεις του κατά το α' μισό του 20^{ου} αιώνα.

2.2. Μουσικοδιδάσκαλοι και εμπνευστές της μουσικής ζωής των Σερρών ως το 1940

Στοιχεία βιογραφικά, ιστορικά, και κάποια εργογραφικά, για τους μουσικούς που δίδαξαν και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση στη μουσική ζωή και εκπαίδευση των Σερρών βρίσκονται διάσπαρτα σε κατά καιρούς δημοσιευμένα πονήματα της τοπικής ιστοριογραφίας.¹⁰¹ Μια προσπάθεια παράθεσής τους μέσω των πηγών που τους αναφέρουν θεωρήθηκε σημαντική στην παρούσα υποενότητα της εργασίας για λόγους που αφορούν τόσο την προσωπική συνεισφορά του καθενός όσο και την περαιτέρω αποθησαύριση ιστορικών

⁹⁸ Είχε προηγηθεί η ίδρυση και λειτουργία του παραρτήματος του Εθνικού Ωδείου Αθηνών στις Σέρρες το 1959 με περιορισμένη δραστηριότητα. Είχε διευθυντή το Χρήστο Νικολαΐδη (1926-2001). Την ίδια χρονιά επισκέπτεται την πόλη και το νέο ωδείο ο ιδρυτής και των δύο ωδείων και των παραρτημάτων τους ανά την Ελλάδα, ο επικεφαλής της Ελληνικής Εθνικής Μουσικής Σχολής και ηγετική μορφή των ελληνικών μουσικών πραγμάτων σε όλο το α' μισό του 20^{ου} αιώνα, Μανώλης Καλομοίρης (1883-1962) (Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η μουσική τους, μέσα δεκαετίας του 1940 – τέλη 20^{ου} αιώνα», κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών: https://serrelib.gr/agioplastis/mousikkaiiserres.htm#_ftn1, τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαρτίου 2020).

⁹⁹ Η καταγραφή στις εφημερίδες *Πρόσδος* και *Σερραϊκό Βήμα* για την περίοδο 1950-53 αφορά σε εκδηλώσεις σε κοσμικά κέντρα και κινηματοθέατρα και πληροφορίες για *τραγουδιστές – ντιζέζ, ορχήστρες και θιάσους, καθώς και ρεπερτόριο (οπερέτες - επιθεωρήσεις - μουσικές κωμωδίες)* (Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Ξένοι μουσικοί θιάσοι και επιθεωρήσεις στις Σέρρες κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950», κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών: <https://serrelib.gr/agioplastis/mousikoithiasoi.htm>, τελευταία πρόσβαση στις 2 Απριλίου 2020).

¹⁰⁰ Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952. Μνήμη Χρήστου Π. Σταματίου (1909-1998)», περ. *Γιατί* 293-94 (1999), ένθετο αρ. 29 (σελ. 1-8)

¹⁰¹ Μια συγκέντρωση και δημοσίευση αυτών των στοιχείων επιχειρήθηκε από τον κύριο ερευνητή της μουσικής ζωής των Σερρών: Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας, 77-84, απ' όπου και αντλήθηκαν οι περισσότερες πληροφορίες αυτής της ενότητας.*

στοιχείων για την πορεία της μουσικής στην πόλη των Σερρών και την ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας. Η διάσπαρτη εμφάνιση των πληροφοριών γι' αυτούς είναι φυσικό να παρουσιάζει δυσκολίες στην άμεση και ευχερή προσέγγισή τους, με συνέπεια να λησμονείται η συνεισφορά τους στο πέρασμα των καιρών. Το πλήθος των δασκάλων της μουσικής που ήρθαν και δραστηριοποιήθηκαν στις Σέρρες, εργάστηκαν στα σχολεία και τα μουσικά ιδρύματα της πόλης, είναι δύσκολο να ταυτοποιηθεί πλήρως. Δείχνει ωστόσο τη σημασία που έδιναν οι κάτοικοί της, από πολύ παλιά, στην τέχνη της μουσικής και την αφοσίωση που έδειξαν για την προκοπή και ανέλιξη της ως πολιτισμικό χαρακτηριστικό του τόπου τους. Η παρούσα αποδελτίωση και καταγραφή εστιάζει στους μουσικοδιδασκάλους αλλά και εμπνευστές της μουσικής ζωής των Σερρών που είχαν διάρκεια και ποιότητα στην προσφορά τους, συμβολή στον πολιτισμό της πόλης και συγγραφική τεκμηρίωση από πηγές που να τεκμηριώνουν τα παραπάνω.

Η πρώτη σημαντική μουσική μορφή είναι ο Κωνσταντίνος Ξενοφώντος Σγουρός (1858-1911). Γεννήθηκε στην Πεντάπολη Σερρών. Ως υπότροφος της «Φιλεκπαιδευτικής Μακεδονικής Εταιρείας», παρακολούθησε ανώτερα θεωρητικά της μουσικής στη Γερμανία. Με την επιστροφή του στις Σέρρες διορίστηκε στο Γυμνάσιο, την Κεντρική Αστική Σχολή και το Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς», όπου δίδαξε μουσική κατά τα πρότυπα της δυτικής πολυφωνίας αλλά και ελληνικούς χορούς. Διασκεύασε για μαθητικά μουσικά σύνολα πολλά μουσικά αριστουργήματα συνθετών της Δύσης καθώς και διάφορα τραγούδια της τότε ελεύθερης Ελλάδας, συμβάλλοντας στον πατριωτισμό και την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης των ντόπιων. Υπήρξε ο πρώτος δάσκαλος μουσικής του Ομίλου «Ορφέας». Ο καθηγητής Κάρολος Αλεξανδρίδης γράφει γι' αυτόν: «Ητο όντως μουσικόν δαιμόνιον. Εμείς τότε εις το φημισμένον Γυμνάσιον Σερρών εδιδασκόμεθα από τον Σγουρόν μουσικήν με νότες».¹⁰²

Ο Νικόλαος Κυρ. Δέλλιος (1860-1936), αδελφός του γνωστού δασκάλου Ιωάννου Δέλλιου, δίδαξε μουσική στο Παρθεναγωγείο Σερρών από το 1880 μέχρι το 1888, στη Θεσσαλονίκη, τη Ρουμανία, την Κωνσταντινούπολη, αλλά και την Αθήνα. Διακρίθηκε επίσης ως κριτικός μουσικής και θεάτρου. Ανακηρύχθηκε ευεργέτης του «Ωδείου Σερρών 'ΟΡΦΕΥΣ'» για τη δωρεά του στο ίδρυμα ενός αρμονίου και του ποσού των 10.000 δραχμών για τη βράβευση των αριστούχων σπουδαστών.¹⁰³

¹⁰² Κάρολος Αλεξανδρίδης, *Απομνημονεύματα*, επιμ. Ντίνου Χριστιανοπούλου (Θεσσαλονίκη: τυπογραφία Ν. Νικολαΐδη, 1975), 40.

¹⁰³ Αγγελιοπλάστης, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», 77-78.

Βασίλειος Ι. Καφταντζής. Πατέρας του Σερραίου ιστορικού και ποιητή Γιώργου Καφταντζή. Γεννήθηκε στην Ηράκλεια Σερρών το 1872. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας δίδαξε μουσική σε χωριά των Σερρών και την Κεντρική Ελληνική Σχολή της Αλιστράτης, όπου διετέλεσε και διευθυντής του Οικοτροφείου της. Δίδαξε επίσης μουσική στο φημισμένο Λύκειο Μακρή στην Αθήνα. Φημιζόταν για την ωραία φωνή του και το θαυμάσιο βιολί που έπαιζε. Πήρε το δίπλωμα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1910. Το 1894 εξέδωσε συλλογή ποιημάτων με τίτλο *Ποιητική Ηχώ* ενώ το 1905 εξέδωσε τη Βάρβιτο, συλλογή εκκλησιαστικών κυρίως τραγουδιών μετά μονοφώνων, διφώνων, τριφώνων και τετραφώνων χορικών ασμάτων μετενεχθέντων εκ της Ευρωπαϊκής εις την Βυζαντινή γραφήν. Διετέλεσε πρωτοψάλτης στο Πατριαρχείο κατά το 1911. Πέθανε στις 8.6.1931.¹⁰⁴

Ο Νικόλαος Αναστασίου Παπαναστασόπουλος (1874;-1919) σπούδασε μουσική στην Ιταλία και τη Γαλλία. Εγκαταστάθηκε στις Σέρρες το 1905 και δίδαξε στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς». Υπήρξε διευθυντής της μαντολινάτας του Ομίλου ερασιτεχνών «Τερψιχόρη». Το 1909 εγκαταστάθηκε στην Καβάλα απ' όπου επέστρεψε το 1916. Από ανταπόκριση της εφημερίδας *Αστήρ* Θεσσαλονίκης στα 1910, για την Καβάλα, αναφέρεται «[...] Καθ' όλον το διάστημα της υποδοχής εν τη αυλή του Προξενείου επαιάνιζε διάφορα κατάλληλα τη περιστάσει εμβρατήρια η καλλίστη Φιλαρμονική μας οι 'Φίλιπποι' τις εν τοσούτω σχετικώς σμικρώ χρόνω πρόοδος οφείλεται εις τον ακάματον διδάσκαλόν της Κον Παπαναστασόπουλον εφ' ω δικαιώτατα του απονέμω και δημοσία ειλικρινέστατα συγχαρητήρια».¹⁰⁵ Υπήρξε όμηρος των Βουλγάρων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και πέθανε μετά την απελευθέρωσή του τον Ιανουάριο του 1919.¹⁰⁶

Όσον αφορά στη μελέτη και διδασκαλία της βυζαντινής μουσικής, σημαντική θεωρείται η συνεισφορά του ιερομόναχου Γαβριήλ Κουντιάδη, κατά κόσμον Γεώργιου Κούντιου. Γεννήθηκε στο Νέο Σούλι Σερρών το 1875. Σε ηλικία 17 ετών κοινοβίωσε στην Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου όπου φοίτησε στην ακμάζουσα τότε σχολή της μονής. Δάσκαλος και πνευματικός του καθοδηγητής υπήρξε ο λόγιος ιερομόναχος Χριστοφόρος Προδρομίτης, συγγραφέας του «Προσκυνηταρίου» της Μονής (εκδόθηκε στη Λειψία το 1904). Κοντά του μαθαίνει τη Βυζαντινή Μουσική, την οποία από τότε άσκησε συστηματικά ψέλνοντας, γράφοντας και διδάσκοντας σε δεκάδες μαθητές ως τις παραμονές του θανάτου του. Το 1917, όταν η μονή καταλήφθηκε από τους Βουλγάρους, μεταφέρθηκε ως όμηρος πολέμου στη Στάρα Ζαγόρα όπου και παρέμεινε για 15 μήνες. Στη διάρκεια της ομηρείας του ασχολήθηκε

¹⁰⁴ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 31-32.

¹⁰⁵ Β. Β., «Ο 'Αστήρ' ανά τις επαρχίας – Καβάλα», εφ. *Αστήρ* (23 Απριλίου 1910).

¹⁰⁶ Αγγειοπλάστης, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», 78.

με τη μελέτη και την έρευνα της βυζαντινής μουσικής από σλαβικά μουσικά κείμενα. Έγινε ονομαστός κυρίως από το συγγραφικό μουσικό του έργο. Το 1931 εξέδωσε σε δύο τόμους 574 συνολικά σελίδων το *Μουσικόν Πεντηκοστάριον*, το 1936 τα *Εγκώμια του Επιταφίου* και το 1959 το *Διπλαί καταβασίαι των Χριστουγέννων και των Θεοφανείων, χρήσιμον βοήθημα διά τους ιεροψάλτας και πάντα φιλομαθή χριστιανόν*. Μετά τη δεύτερη ομηρεία του κατά τη βουλγαρική κατοχή του 1941-44 επέστρεψε γύρω στα 1950 στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου, όπου παρέμεινε μέχρι το θάνατό του, τον Ιανουάριο του 1966.¹⁰⁷

Η ακμή του «Ωδείου Σερρών 'ΟΡΦΕΥΣ'» μεταξύ 1935-1940, συνδέεται αναπόφευκτα με την μορφή του διευθυντή του Αλέξανδρου Μπλενόβ, Γερμανού βιολονίστα και μαέστρου. Γεννήθηκε το 1884 στη Λειψία, όπου και σπούδασε μουσική και γερμανική φιλολογία. Όταν ήρθε στην Ελλάδα εγκαταστάθηκε αρχικά στην Καβάλα και κατόπιν στη Δράμα, όπου διετέλεσε για μια επταετία διευθυντής του εκεί ωδείου μέχρι το 1935, χρονιά που το ίδρυμα διαλύθηκε για οικονομικούς λόγους. Στις Σέρρες προσελήφθη το Φεβρουάριο του 1935 ως διευθυντής του νεότευκτου «Ωδείου Σερρών 'ΟΡΦΕΥΣ'». Ήταν φημισμένος εκτελεστής του βιολιού και της βιόλας, ενώ κατείχε και γνώσεις βιολοντσέλου και κοντραμπάσου, όμποε και κλαρινέτου. Πολυπράγμων και ακάματος, ήταν ο υπεύθυνος σύστασης των συνόλων μουσικής δωματίου αλλά και της 35μελούς συμφωνικής ορχήστρας του ωδείου, μοναδικής στην μουσική ιστορία των Σερρών. Από τις Σέρρες έφυγε το 1940 για το Μόναχο, λόγω της έναρξης του πολέμου αλλά και των προβλημάτων που θα του προκαλούσε η γερμανική καταγωγή του σε σχέση με τους Γερμανούς κατακτητές. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1953 και δημιούργησε ορχήστρα συνεργαζόμενος με το Ινστιτούτο Γκαίτε. Έδωσε πολλές συναυλίες στην Αίθουσα «Παρνασσός» των Αθηνών. Μαθητές του έπαιζαν στην Κρατική Ορχήστρα Αθηνών. Έζησε το υπόλοιπο της ζωής του στην Αθήνα, όπου και πέθανε το 1981.¹⁰⁸

Ο Βασίλειος Βελικτσίδης (1885-1959) σπούδασε μουσική στην Κωνσταντινούπολη και μέχρι το 1922 διέπρεψε σαν μουσικοδιδάσκαλος και διευθυντής ορχήστρας στη γενέτειρά του. Με τον ξεριζωμό κατέφυγε στην Ελλάδα και συνέχισε τη διδασκαλία της μουσικής αρχικά στη Φιλαρμονική της Λευκάδας και κατόπιν στα Ορφανοτροφεία Κόνιτσας και στο Αγροτικό Αρρένων Σερρών (1924-33). Κατά το διάστημα 1951-58 δίδαξε στο

¹⁰⁷ Καφταντζής, *Ορφείας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 36. Επίσης: Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική στις Σέρρες. Δάσκαλοι και ιεροψάλτες μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα», περ. *Γιατί* 25 (1999), ένθετο (σελ. 1-8): 5.

¹⁰⁸ Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 31-33.

Ορφανοτροφείο Θηλέων Σερρών, θεωρία μουσικής, σολφέζ και οργάνωσε τρίφωνη χορωδία.¹⁰⁹

Μια μορφή που επίσης συνδέθηκε με το «Ωδείο Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’» κατά την ακμή του (1935-1940) αλλά και με πανελλήνια ακτινοβολία, αργότερα, ήταν ο συνθέτης, πιανίστας και παιδαγωγός Γιώργος Γεωργιάδης (1912-1986). Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και σπούδασε μουσική στο Κρατικό Ωδείο με καθηγητές τους περίφημους παιδαγωγούς της πόλης Γεώργιο Βακαλόπουλο, θεωρητικά, και Theo Kauffman, πιάνο. Το 1934 διηύθυνε τη Χορωδία Θεσσαλονίκης και τη Χορωδία και Ορχήστρα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το 1935 προσελήφθη στο νεοιδρυθέν «Ωδείο Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’» όπου δίδαξε πιάνο και διηύθυνε την ανδρική χορωδία του ιδρύματος (σε συνεργασία με τον Χ. Σταματίου). Το 1937 έδωσε σειρά συναυλιών στο Παρίσι αντιπροσωπεύοντας το ωδείο υπό την ιδιότητά του ως καθηγητού αυτού και ως ειδικού μουσικού απεσταλμένου των εφημερίδων *Βραδυνή Αθηνών* και *Εμπρός Σερρών*. Φοίτησε στην περίφημη μουσική σχολή *École normale* του Παρισιού. Εκεί μαθήτευσε δίπλα σε δασκάλους που ήταν παγκόσμιες μουσικές φυσιογνωμίες, όπως οι Alfred Cortot και Yves Nat, πιάνο και Nadia Boulanger, σύνθεση. Τον Ιανουάριο του 1939 παραιτήθηκε από το Ωδείο Σερρών και την ίδια χρονιά εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα η οποία μέχρι το θάνατό του (1986) αποτέλεσε το κέντρο της πολύπλευρης δραστηριότητάς του. Διετέλεσε καθηγητής πιάνου στο Εθνικό Ωδείο, μουσικός διευθυντής του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών και Καλλιτεχνικός Διευθυντής του Ελληνικού Ωδείου. Το 1939 εκλέχθηκε τακτικό μέλος της Ένωσης Ελλήνων Μουσουργών και από το 1941 ως το 1985 ανήκε στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της. Αγωνίστηκε πολλές δεκαετίες για τη βελτίωση της θέσης της ελληνικής μουσικής και του Έλληνα μουσικού με την ιδιότητά του ως προέδρου του Συλλόγου Καθηγητών Ωδείων Αναγνωρισμένων (1966-1980), της Ομοσπονδίας Μουσικών Σωματείων Ελλάδος και του Εθνικού Συμβουλίου Μουσικής της Unesco (1982-86). Συνέθεσε έργα συμφωνικής μουσικής, κομμάτια για κιθάρα και πιάνο, έργα για πιάνο και άλλα σόλο όργανα, τραγούδια για χορωδία a cappella, για φωνή και ορχήστρα, μουσική για το θέατρο κ.ά. Έργα του έχουν παιχτεί στην Ελλάδα και το εξωτερικό και αρκετά διακρίθηκαν σε μουσικούς διαγωνισμούς. Για την όλη καλλιτεχνική και μουσικοπαιδαγωγική του δράση του απονεμήθηκαν διακρίσεις, όπως του Ισόβιου Εταίρου της Ιταλικής Ακαδημίας Γραμμάτων και Καλών Τεχνών του Τρεβίζο, της

¹⁰⁹ Αγγειοπλάστης, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», 80.

Διεθνούς Αμερικανικής Ακαδημίας, του Αριστίνδην Συμβούλου του Ανώτατου Παγκοσμίου Πνευματικού Συμβουλίου και πολλές άλλες.¹¹⁰

				
Βασίλειος Ι. Καφταντζής (1872-1931)	Ιερομόναχος Γαβριήλ Κουντιάδης (1875-1966)	Νικόλαος Α. Παπαναστασόπουλος (1874;-1919)	Αλέξανδρος Μπλενοβ (1884-1981)	Γιώργος Γεωργιάδης (1912-1986)

Εικόνες 16-20. Πρόσωπα της μουσικής ζωής και εκπαίδευσης των Σερρών στο α΄ μισό του 20^{ου} αιώνα¹¹¹

Ο Ιωάννης Ουζούνης γεννήθηκε στις Σέρρες το 1906. Αυτοδίδακτος μουσικός με σπάνια ευαισθησία και μουσική αντίληψη, κατά το διάστημα 1920-25 διηύθυνε κατά καιρούς τμήματα της μικτής και ανδρικής χορωδίας και μαντολινάτας του «Ορφέα». Ήταν πολύ ενεργός στην οργάνωση συνόλων νυκτών εγχόρδων (μαντολινάτες), ήδη από τα γυμνασιακά του χρόνια, αλλά και ανδρικών χορωδιών και έδωσε πολλές συναυλίες με τα σύνολα αυτά μέχρι το 1926. Όταν κατατάχθηκε στο στρατό, το 1927, πολλά μέλη από τους ερασιτέχνες μουσικούς των συγκροτημάτων του εντάχθηκαν στον «Ορφέα». Υπήρξε και ο ίδιος βασικό στέλεχος της μαντολινάτας του «Ορφέα» (μαντολίνο, μάντολα) και μεταπολεμικά μέχρι το 1972. Το 1945 ίδρυσε και διηύθυνε τη «Χορωδία Σερρών» και το 1972 την εκκλησιαστική χορωδία «Δαβίδ». Πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1977.¹¹²

Ο Σωτήριος Κων/νου Κασσάρας γεννήθηκε το 1910 στην Κλεισούρα της Μακεδονίας. Υπήρξε αριστούχος του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, περίφημος δεξιότηχνης βιολονίστας της τάξης του ιδρυτικού μέλους και πρώτου διευθυντή του ωδείου, Αλέξανδρου Καζαντζή. Προσελήφθη στο «Ωδείο Σερρών 'ΟΡΦΕΥΣ'» το 1935 μετά από παραίνεση του Καζαντζή, ο οποίος σε συστατική του επιστολή αναφέρει: «Είναι ένας νέος που τόσο αγανά την τέχνην του, ώστε έχει αληθινήν ψύχωσιν με αυτήν. Ως χαρακτήρ δε αδαμάντινος, μετριόφρων, πειθαρχικώτατος. Επειδή ενδιαφέρομαι μεγάλως διά την καλλιτεχνικήν του εξέλιξιν και είμαι βέβαιος ότι εντός ολίγου χρόνου θα έχη πανελλήνιον όνομα ως καλλιτέχνης του βιολιού [...]»

¹¹⁰ Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 33, 38, 40.

¹¹¹ Αναπαραγωγές εικόνων 16-20 από Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 33, 37 και Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 34, 57.

¹¹² Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 90-91.

Ο Κασσάρας εργάστηκε για τρία χρόνια στο Ωδείο Σερρών με σημαντική συμβολή στη συγκρότηση της τάξης εγχόρδων του αλλά και της συμφωνικής ορχήστρας. Τον Οκτώβρη του 1938, παραιτήθηκε και επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη όπου δίδαξε στο Κρατικό Ωδείο. Στη συνέχεια, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και για πολλά χρόνια ήταν μόνιμο μέλος της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών -και εξάρχων μέχρι τη συνταξιοδότησή του- και της ορχήστρας της Εθνικής Λυρικής Σκηνής.¹¹³

Το επώνυμο «Φιδετζής» είναι στους περισσότερους Έλληνες μουσικούς γνωστό, λόγω του Βύρωνος Φιδετζή, διακεκριμένου αρχιμουσικού και βιολοντσελίστα, διευθυντή της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών και ερευνητή («σκαπανέα», όπως έχει χαρακτηριστεί) της νεοελληνικής έντεχνης μουσικής, έχοντας αποκαταστήσει και διευθύνει πολλά έργα συνθετών της. Είναι ο γιος του Αθανάσιου Φιδετζή, ο οποίος γεννήθηκε στις Σέρρες το 1906 και έζησε στην πόλη μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1930. Πνεύμα ανήσυχο, δημιουργικό και προοδευτικό, από τα πρώτα γυμνασιακά του χρόνια ο Αθανάσιος Φιδετζής εντάχθηκε στη μαντολινάτα του Γυμνασίου Αρρένων Σερρών (μετέπειτα «Ορφέα») υπό τον Ιωάννη Ουζούνη. Υπήρξε, ακόμα, από τους πρώτους μαθητές του πολυπράγμονα Θεσσαλονικιού μουσικού στις Σέρρες Ιωάννη Βαΐου, από τον οποίο πήρε τα πρώτα μαθήματα θεωρίας της μουσικής και του φλάουτου. Το 1925 συνεργάστηκε με τον πιανίστα και συνθέτη Κωνσταντίνο Ζαχαρόπουλο, όταν εκείνος οργάνωσε μικρή ορχήστρα από βιρτουόζους Σερραίους μουσικούς (ήταν ο πατέρας της γνωστής τραγουδοποιού και τραγουδίστριας της ελαφράς μουσικής Νινής Ζαχά). Η ορχήστρα εμφανιζόταν σε χοροεσπερίδες και γιορτές για την οικονομική ενίσχυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων της πόλης.

¹¹³ Αγγειοπλάστης, «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», 82-83.

Εικόνα 21. Η χορωδία και η μαντολινάτα του «Ορφέα» Σερρών. Στην πρώτη σειρά των καθισμένων, δεξιά του διευθυντή Ιωάννης Ουζούνη, ο Αθανάσιος Φιδετζής¹¹⁴

Το 1926-27, υπηρετώντας τη στρατιωτική του θητεία, συνεργάστηκε με τον Αυστριακό μουσικοδιδάσκαλο, μαέστρο και πιανίστα του βωβού κινηματογράφου Λούντβιχ Πλανκ. Την περίοδο αυτή διετέλεσε μέλος του Δ.Σ. του «Ορφέα». Παράλληλα, συμμετείχε ως βοηθός Αρχιμουσικού στην περίφημη για την εποχή Στρατιωτική Φιλαρμονική της 6ης Μεραρχίας Σερρών υπό τον ανθυπασιστή Δημήτριο Ξυδέα. Τότε είχε την ευκαιρία να συνεργαστεί με σπουδαίους μουσικούς από τη Θεσσαλονίκη, ιδίως των πνευστών οργάνων, που αργότερα αποτέλεσαν βασικά στελέχη στις συμφωνικές ορχήστρες Θεσσαλονίκης και Αθηνών. Το 1936-37 μετακόμισε στη Θεσσαλονίκη (όπου και γεννήθηκε ο γιος του, Βύρων). Το 1975 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα.

Από το πλήθος των εμφανίσεών του ως σολίστα του φλάουτου σταχυολογούμε τη συμμετοχή του στις συναυλίες του «Ορφέα» Σερρών με τον βαθύφωνο του Εθνικού Ωδείου Αθηνών Δ. Παναγιωτάκο και διευθυντή τον Φραντσίσκο Τούλλι στις 9 Φεβρουαρίου 1930, της Χορωδίας και Μαντολινάτας των Μακεδόνων Φοιτητών στο «Κρόνιο» με μαέστρο τον Πλάτωνα Ρούγκα (1887-1966) και σολίστα τον βαρύτονο του Ελληνικού Μελοδράματος Απόστολο Πρεδάρη στις 29 Ιουνίου 1936, του μεταπολεμικού «Ορφέα» με το Χρήστο Σταματίου στο Βασιλικό Θέατρο της Θεσσαλονίκης την 2 Ιουνίου 1954 και, τέλος, της Συμφωνικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης στο Στάδιο των Σερρών την ίδια χρονιά (1954) με διευθυντή τον Βασίλειο Θεοφάνους (1895-1984).

¹¹⁴ Φωτογραφικό αρχείο Γιώργου Αγγειοπλάστη. Αναπαραγωγή εικόνας 21 από την ιστοσελίδα: <https://serrelib.gr/agioplastis/fidetzis.htm>.

Το 1927 εντάχθηκε στη δύναμη του Συλλόγου Μουσικών Θεσ/νίκης ως απλό μέλος και από το 1935 διετέλεσε μέλος του Δ.Σ., γραμματέας και επί πολλά χρόνια πρόεδρος. Υπό την ιδιότητα του προέδρου, μάλιστα, κατά την περίοδο της κατοχής στη Θεσ/νίκη «έφερε το κύριο βάρος της ευθύνης για τις εκδηλώσεις δυσαρέσκειας των μουσικών του [σ.σ. ραδιοφωνικού] σταθμού και λογοδοτούσε στις γερμανικές αρχές, με κίνδυνο ανά πάσα στιγμή να κατηγορηθεί για σαμποτάζ και να βρεθεί στο εκτελεστικό απόσπασμα».¹¹⁵ Την εποχή εκείνη, εξάλλου, επέπτευε ένα συγκρότημα ελληνικής οπερέτας, με το οποίο παρουσίαζε αποκλειστικά ελληνικές και ξένες οπερέτες στο ραδ. σταθμό. Στο συγκρότημα συμμετείχε -πρώτο βιολί- και ο προαναφερθείς Σωτήριος Κασσάρας.

Αγωνίστηκε με πείσμα, αφοσίωση και πίστη για την πραγματοποίηση των καταστατικών επιδιώξεων του συλλόγου, που συνοψίζονταν στην κατοχύρωση του μουσικού επαγγέλματος, την ίδρυση των ταμείων σύνταξης και πρόνοιας αλλά προπάντων την ίδρυση και μονιμοποίηση συμφωνικής ορχήστρας στη Θεσσαλονίκη «διά την εξυπηρέτησιν των επαγγελματικών συμφερόντων των μουσικών και την διάδοσιν του μουσικού αισθήματος παρά τω λαώ». Έτσι, με την υπογραφή και δημοσίευση διατάγματος (Φ.Ε.Κ. 31/Α/19.2.1959) «Περί ιδρύσεως της Συμφωνικής Ορχήστρας Βορείου Ελλάδος (Σ.Ο.Β.Ε.)», οι προσπάθειες του ακούραστου Σερραίου μουσικού δικαιώθηκαν και η Θεσσαλονίκη απέκτησε τη δική της συμφωνική ορχήστρα με πρώτο διευθυντή της τον Σόλωνα Μιχαλίδη.¹¹⁶

Ο Σερραίος Αθανάσιος Φιδετζής πέθανε πλήρης ημερών το 1999. Σήμερα μπορεί να αποτιμηθεί ως εμψυχωτής της μουσικής ζωής των Σερρών, και όχι μόνο, και μια εξαιρετικά δραστήρια μουσική προσωπικότητα.

2.3. Οι δύο σημαντικότερες μουσικές προσωπικότητες της πόλης: Ιωάννης Βαΐου (1883-1961) και Χρήστος Σταματίου (1909-1998)

Και οι δύο μουσικοί που θα αναφερθούν αναλυτικότερα σε αυτό το κεφάλαιο αποτελούν τις δύο βασικότερες μορφές της μουσικής ζωής και κίνησης, αλλά και μουσικής εκπαίδευσης στις Σέρρες για την περίοδο που εξετάζουμε. Η αλληλεπίδρασή τους με πρόσωπα, φορείς,

¹¹⁵ Αθανάσιος Φιδετζής, «Μουσικά συγκροτήματα και τις συναυλίες στη Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο της Κατοχής», περ. *Τάμαριξ* 4 (1997) 8-17.

¹¹⁶ Γιώργος Αγγειοπλάστης, « Αναμνήσεις από τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων της πόλεως Σερρών κατά την περίοδο 1920 έως 1936 - Μία επιστολή του Αθανασίου Φιδετζή στα 1986», *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, τομ. Α' (Σέρρες: Εταιρεία Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών, 2010), 179-194: 179-181.

συλλόγους, μαθητές αλλά και το κοινό της πόλης άφησε ανεξίτηλο το πέρασμά τους και τους κατέστησε ηγετικές προσωπικότητες της μουσικής ιστορίας της.

Ο Ιωάννης Βαΐου γεννήθηκε το 1883 στο Λιβάδι Ολύμπου. Έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του στη Θεσσαλονίκη. Η πολυποίκιλη μουσική δραστηριότητα που ανέπτυξε στην πόλη των Σερρών, από το 1904 και κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, συνδέθηκε άμεσα με την πορεία και την εξέλιξη της μουσικής της ζωής. Η πληθωρική αυτή συνδρομή του στα μουσικά πράγματα των Σερρών καταγράφηκε και απαθανάτιστηκε σε πολλά έντυπα, εφημερίδες, περιοδικά, μονογραφίες αλλά και εκδοτικές εργασίες τοπικών ή ξένων ερευνητών (ήδη μέσα σε αυτήν την εργασία έχουμε δει αρκετές αναφορές στο όνομά του). Απ' όλη αυτή τη διάσπαρτη και συχνά δυσεύρετη βιβλιογραφία θα προσπαθήσουμε να δημιουργήσουμε ένα αφήγημα της μουσικής του δραστηριότητας στην πόλη.¹¹⁷

Σε ηλικία 21 ετών, το 1904, ο Βαΐου διορίζεται στα Εκπαιδευτήρια της πόλης των Σερρών. Αναλαμβάνει, όπως είδαμε στην ενότητα 2.1., τη διεύθυνση της πρώτης σερραϊκής φιλαρμονικής «Τερψιχόρη» του ομώνυμου Ομίλου Ερασιτεχνών που είχε ιδρυθεί το 1902 και ο οποίος συγχωνεύθηκε με τον Όμιλο «Ορφέα» λίγα χρόνια μετά την ίδρυση του τελευταίου το 1905. Έτσι, το 1906 αναλαμβάνει και τυπικά πλέον τη διδασκαλία της μουσικής στον «Ορφέα» αντικαθιστώντας τον πρώτο μουσικοδιδάσκαλο του ομίλου Κωνσταντίνο Σγουρό. Διατήρησε, και εντός του «Ορφέα» τη διεύθυνση της φιλαρμονικής της «Τερψιχόρης» ως το 1911-12. Την ίδια εποχή διευθύνει και τις φιλαρμονικές του Γυμνασίου και της Κεντρικής Αστικής Σχολής. Καθώς στο ιδρυτικό πλαίσιο της «Τερψιχόρης» ήταν και το θέατρο, ο Βαΐου διευθύνει τη φιλαρμονική στη μουσική συνοδεία της παράστασης *Γκόλφω* του Σπυρίδωνος Περεσιάδη σε παραστάσεις που ανεβαίνουν στις Σέρρες (23 Φεβρουαρίου 1908 στο Παρθεναγωγείο «Γρηγοριάς» και 30 Απριλίου στο θερινό θέατρο «Θάλεια»), αλλά και σε χωριά του νομού τον ίδιο και τον επόμενο χρόνο.¹¹⁸

Από το 1909 ως το 1920 ο Βαΐου θα ζήσει και θα δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στη Θεσσαλονίκη, κατά τη διάρκεια των δύο Βαλκανικών και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από το 1909 ως το 1911 διδάσκει στο Κεντρικό Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης και αργότερα στο γνωστό Παπάφειο Ορφανοτροφείο «Μελιτεύς», το οποίο είχε συστήσει την πρώτη φιλαρμονική στην πόλη από το 1909. Για ένα χρόνο (1920) διορίζεται και διδάσκει στο

¹¹⁷ Η πιο συγκεντρωτική αναφορά των πεπραγμένων του Βαΐου βρίσκεται στο: Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Ο μουσικοδιδάσκαλος Γιάννης Βαΐου (1883-1961). Μικρό αφιέρωμα για τα 40 χρόνια από το θάνατό του», περ. *Γιατί* 31 (Δεκέμβριος 2001), 45-48.

¹¹⁸ Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Μια μουσικοθεατρική παράσταση στο Μικρό Σούλι Σερρών στα 1909. Το ιστορικό μιας φωτογραφίας», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 45-52: 46-47.

Δεύτερο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης. Το 1921 επιστρέφει στις Σέρρες και προσλαμβάνεται ξανά στον Όμιλο «Ορφέα» στη θέση του Παναγιώτη Δρομάζου, που είχε έως τότε την ευθύνη των μουσικών συνόλων (χορωδία, ορχήστρα εγχόρδων, φιλαρμονική). Προσλαμβάνεται ακόμα στο Γυμνάσιο, όπου οργανώνει χορωδία και μαντολινάτα, το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Σερρών για τη οργάνωση της χορωδίας και της μπάντας του ιδρύματος (1924-25) και το Παρθεναγωγείο Σερρών «Γρηγοριάς» (1924-25). Στις 24 Ιουλίου 1922 διευθύνει την πρώτη μεγάλη συναυλία του «Ορφέα» μετά τους πολέμους, στην οποία παίρνουν μέρος όλα τα τμήματα του ομίλου (ορχήστρα εγχόρδων, συμφωνική μαντολινάτα) και χορωδία μαθητριών του Οικοτροφείου.

Μεταξύ 1923-1925 διδάσκει Ωδική και (παραδοσιακή) Εκκλησιαστική μουσική στο Μικτό Διδασκαλείο Σερρών και θεωρία της μουσικής και μαντολίνο, από το 1924 και για μία δεκαετία, στο τριτάξιο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Σερρών. Συνεργάζεται ως κλαρινίστας στην ορχήστρα ελαφράς μουσικής του Θεσσαλονικιού πιανίστα και συνθέτη Κώστα Ζαχαρόπουλου (πατέρα της Νινής Ζαχά), ενώ το 1926 ορίζεται διευθυντής της χορωδίας και μαντολινάτας του Γυμνασίου Σερρών. Δυσχέρειες στη συνεργασία του με τον «Ορφέα» θα τον οδηγήσουν δύο φορές (το 1927 και το 1929) σε συνεργασίες με τον αντίπαλο Μουσικογυμναστικό Σύλλογο «Απόλλων» Σερρών. Και οι δύο συνεργασίες θα είναι σύντομες.

Εικόνα 22. Ο Ιωάννης Βαΐου ανάμεσα στα μέλη της φιλαρμονικής του «Ορφέα» Σερρών¹¹⁹

¹¹⁹ Αναπαραγωγή εικόνας 22 από: Αγγειοπλάστης, «Ο μουσικοδιδάσκαλος Γιάννης Βαΐου (1883-1961). Μικρό αφιέρωμα για τα 40 χρόνια από το θάνατό του», 45.

Από το 1934 αρχίζει να συσφίγγει ξανά τους δεσμούς του με τη Θεσσαλονίκη. Επιστρέφει ως μαθητής για να τελειοποιήσει τη μουσική θεωρητική κατάρτισή του στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης και το 1938 επιστρέφει οριστικά και διορίζεται ως καθηγητής στο Γ' Γυμνάσιο. Παράλληλα διευθύνει σε συναυλίες και τη φιλαρμονική του Δήμου της οποίας θα οριστεί διευθυντής το 1939. Ήταν και η τελευταία του θέση ως επικεφαλής μουσικών συνόλων.

Εκτός από ακούραστος μουσικοπαιδαγωγός και συνεργάτης όλων των μουσικών συνόλων και συλλόγων της πόλης, υπήρξε και συνθέτης, με εθνικό-πατριωτικό ύφος, κατάλληλο τόσο για τα ταραγμένα -εθνικά και πολιτικά- χρόνια όπου δραστηριοποιήθηκε όσο και για τα μουσικά σύνολα (μπάντες – χορωδίες) που διηύθυνε. Ανάμεσα στα έργα που συνέθεσε τα περισσότερο γνωστά είναι ο *Ύμνος των Ομήρων Μακεδονίας Θράκης* σε ποίηση Νέστορος Παπαδημητρίου, το *Ελεγείον εις τους πεσόντας των πολέμων* και ο *Ύμνος εις την πόλιν των Σερρών* και τα δύο σε ποίηση Ιπποκράτη Μακρή.

Εικόνες 23-25. Εκδόσεις έργων του Ιωάννη Βαΐου¹²⁰

Έγραψε ακόμα μουσική για το μουσικό κωμειδύλλιο του Δημήτριου Κόκκου *Καπετάν Γιακουμής*, που ανέβασε σε παράσταση ο Προσκοπικός Ερασιτεχνικός Όμιλος στις 12 Ιουνίου 1927 (αλλά και το 1936) και, λίγο πριν φύγει για τη Θεσσαλονίκη (1938), τη μουσική για την τραγωδία του Σοφοκλή *Οιδίπους Τύραννος*, σε παράσταση που ανέβηκε από το Γυμνάσιο Σερρών με τη σύμπραξη του Ομίλου «Ορφέα».

¹²⁰ Αναπαραγωγή εικόνων 23-25 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 36.

13 ΕΓΩ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΝΩΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗ
Ιωάννου Βαΐου

Εικόνα 26. Χειρόγραφο απόσπασμα από τη μουσική του Ιωάννη Βαΐου για το κωμειδύλλιο του Δημήτριου Κόκκου Καπετάν Γιακουμής¹²¹

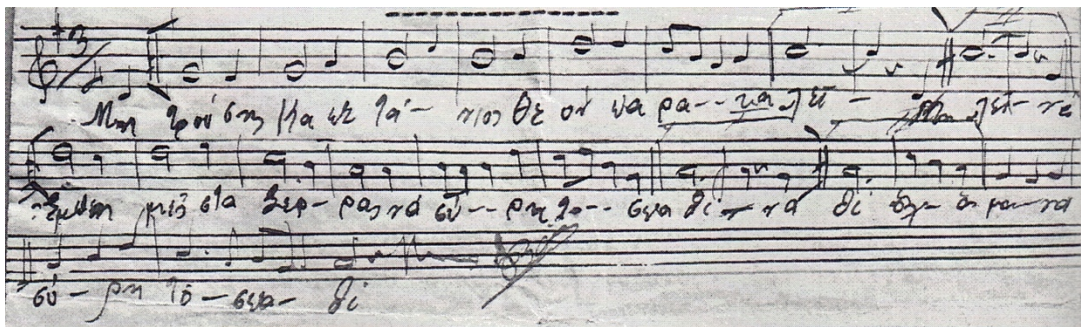
Ο Σερραίος Γιώργος Καφταντζής θα γράψει, πολύ αργότερα, για τον Βαΐου:

Ήταν χακτήρας ήπιος, ερωτικός και φιλοπαίγμων, ακένωτη πηγή κάθε λογής ανέκδοτων. Ήξερε την τεχνική όλων των εγχόρδων και πνευστών, οργάνων, πολλά από τα οποία έπαιζε. Εμείς οι μαθητές του στο Γυμνάσιο τον αγαπούσαμε αληθινά μα και τον τυραννούσαμε εκμεταλλευόμενοι την απέραντη ανεκτικότητα του. Τώρα τη μορφή του, με τα πάντα δακρυσμένα μάτια, φωτίζει στη μνήμη μου απέραντος σεβασμός για την πολύτιμη προσφορά του σ' αυτή την πόλη.¹²²

Δεν πρέπει να ξεχνάμε όμως και τον πατριωτικό χαρακτήρα του Βαΐου. Από ιδιόχειρο δακτυλογραφημένο του έγγραφο με τίτλο «Ιστορική Έκθεσις Ιωάννου Βαΐου, Διευθυντού Φιλαρμονικής του Ιστορικού Μουσικογυμναστικού Συλλόγου ‘Ορφεύς’ Σερρών», γραμμένο σε χρόνο που προσδιορίζεται μεταξύ 1945-50, ο Βαΐου παραθέτει προσωπική μαρτυρία για τη συμμετοχή του στον Μακεδονικό Αγώνα την περίοδο 1904-1908, μέσω του στρατιωτικού σκέλους του Ομίλου «Ορφέας». Αναφέρεται ιδιαίτερα στο δημώδες άσμα «Του Καπετάν Μητρούση» που αναφέρεται στα κατορθώματα του ηρωικού αρχηγού και το 6^ο σώμα των ενόπλων ανταρτών του. Μάλιστα, γραμμένη με το χέρι, ο Βαΐου διασώζει τη μελωδία του γνωστού άσματος που εκείνη την εποχή τραγουδιόταν σε όλη την πόλη των Σερρών, εντείνοντας την πατριωτική θέρμη των κατοίκων της:

¹²¹ Αναπαραγωγή εικόνας 26 από: Αγγελιοπλάστης, «Ο μουσικοδιδάσκαλος Γιάννης Βαΐου (1883-1961). Μικρό αφιέρωμα για τα 40 χρόνια από το θάνατό του», 47.

¹²² Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 34.

Εικόνα 27. Χειρόγραφο Ιωάννη Βαΐου με τη μελωδία από το
*Άσμα του Καπετάν Μητρούση*¹²³

Ο Ιωάννης Βαΐου, «Γιαννίκος» για όσους τον γνώρισαν από κοντά, ήταν ένας σπουδαίος πρακτικός μουσικός, άριστος γνώστης της τεχνικής των περισσότερων εγχόρδων και πνευστών οργάνων. Η αδιάκοπη συμμετοχή του είτε ως διευθυντή είτε ως εκτελεστή σε συγκροτήματα, συλλόγους, ιδρύματα μέχρι και το 1938 ήταν εντυπωσιακή. Τον χαρακτήριζε πάθος, εργατικότητα, δημιουργία και πατριωτισμός, ιδιότητες που τον κατέτασσαν, τόσο στη συνείδηση των μαθητών του όσο και στην εκτίμηση του Σερραϊκού κοινού, πρώτο ανάμεσα σε μια πλειάδα σημαντικών μουσικοδιδασκάλων της εποχής.

Ο Χρήστος Σταματίου, γεννημένος το 1909, ανήκει στη μετέπειτα γενιά από τον Βαΐου. Ενεργός από παιδική, σχεδόν, ηλικία υπήρξε κεντρική παρουσία στα μουσικά πράγματα των Σερρών, καί στο πρώτο (που εξετάζουμε εδώ) αλλά και στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, και σχεδόν για 70 χρόνια.¹²⁴ Γέννημα θρέμμα Σερραίος, εργάστηκε κυρίως στη γενέτειρά του και το όνομά του συνδέθηκε με την ιστορία του Ομίλου «Ορφέας» με τον οποίο έφερε στην πόλη πανελλήνια βραβεία και διακρίσεις όσο ελάχιστοι συντοπίτες του.

Τα παιδικά του χρόνια ήταν ιδιαίτερα δύσκολα. Ήταν το τρίτο από τα τέσσερα παιδιά του Πέτρου Σταματίου, μικροεμπόρου ψαριών στη λίμνη του Αχινού. Στο Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η οικογένεια χωρίζεται. Το 1917 ο πατέρας του οδηγείται στη Γερμανία, ενώ η μητέρα του με τα παιδιά οδηγούνται στη Σούμλα της Βουλγαρίας, ως όμηροι. Η οικογένεια ενώνεται ξανά

¹²³ Αναπαραγωγή εικόνας 27 από: «Ιστορική Έκθεση Ιωάννου Βαΐου, Διευθυντού Φιλαρμονικής του Ιστορικού Μουσικογυμναστικού Συλλόγου 'Ορφεύς' Σερρών», Αρχείο Ιωάννου Βαΐου, Α.Β.Ε.: 136, Α.Ε.Ε.: Συλλογή 12.1, σελ. 3 (Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχεία Νομού Σερρών).

¹²⁴ Πηγές για τον Σταματίου: Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 27-33. Του ίδιου και στην ίδια έκδοση: «Διαπρεπείς μουσικοδιδασκαλοί των Σερρών κατά τον 20^ο αιώνα», 81. Γιώργος Αγγειοπλάστης (επιμ.), *Χρήστος Σταματίου (1909-1998). 10 χρόνια από το θάνατο του Σερραίου συνθέτη - Αφιέρωμα* (Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2008). Του ίδιου, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 40. Καφαντζίης, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) - Ιστορική αναδρομή*, 91. Ο Σταματίου αναφέρεται φυσικά στις περισσότερες πηγές για τη μουσική ζωή των Σερρών και σε δημοσιεύματα για τον Όμιλο «Ορφέας».

το 1919, αλλά ο θάνατος του πατέρα του (και μίας εκ των αδελφών του) και οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης οδηγούν τον 10χρονο Σταματίου να γίνει τρόφιμος του Οικοτροφείου Αρρένων του Εθνικού Ιδρύματος Περιθάλψεως και Μορφώσεως Ορφανών και Απόρων Ανατολικής Μακεδονίας (1919), γνωστού στους Σερραίους από το 1926 ως Εθνικού Ορφανοτροφείου Αρρένων Σερρών.¹²⁵

Στο Ορφανοτροφείο έδειξε αμέσως ιδιαίτερο ενδιαφέρον και κλίση για τη μουσική. Την περίοδο που ακολουθεί εντάσσεται ως κλαρινίστας -αλλά και αυτοδίδακτος κιθαριστής και φλαουτίστας- στη φιλαρμονική των προσκόπων του. Παίρνει τα πρώτα μαθήματα θεωρίας της μουσικής από το Βασίλειο Βηλικτσίδη (1885-1959), που προσλαμβάνεται στο ίδρυμα το 1924. Ως κλαρινίστας την ίδια περίοδο συμμετέχει, ακόμα, στη συμφωνικήμαντολινάτα του Γιάννη Ουζούνη και τις συναυλίες *υπέρ του ταμείου του Γυμνασίου* στα Σέρρας και τα χωριά του νομού με ρεπερτόριο Ελλήνων και ξένων συνθετών.¹²⁶

Στις 3 Φεβρουαρίου 1929 συμμετέχει στη μεγάλη συναυλία του Ομίλου «Απόλλωνα» Σερρών ως μέλος της ορχήστρας του. Παρουσιάζει σύνθεσή του εμπνευσμένη από την εξερεύνηση του Αμούδσεν στο Βόρειο Πόλο. Τα μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου Σερρών που παρίστανται, εντυπωσιάζονται από τις μουσικές επιδόσεις του νεαρού Σταματίου και ο δήμαρχος Επαμεινώνδας Τικόπουλος παίρνει την πρωτοβουλία να του χορηγήσει ο Δήμος Σερρών ετήσια υποτροφία (ενώ έχει ήδη αποφοιτήσει και από το Γυμνάσιο Σερρών) για την εγγραφή του στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης και τη συνέχεια των μουσικών σπουδών του.¹²⁷ Στις εισαγωγικές του εξετάσεις κατατάσσεται στην τάξη των προχωρημένων του αείμνηστου καθηγητή των Θεωρητικών Γεωργίου Βακαλοπούλου. Κοντά στο μεγάλο αυτό δάσκαλο τελειοποιεί την κλασική του μόρφωση. Το 1932 παίρνει τα πτυχία Αρμονίας και Ενοργάνωσης. Παράλληλα, ενορχηστρώνει, με συμβολική αμοιβή, έργα φημισμένων συνθετών της εποχής, για παράδειγμα, του Θεόφραστου Σακελλαρίδη που είχε ορχήστρα στο θερινό κινηματοθέατρο «Μακεδονικόν», απέναντι από τον Λευκό Πύργο όπου αργότερα κτίστηκε η Στρατιωτική Λέσχη Θεσσαλονίκης. Στην ορχήστρα αυτή συμμετείχε ο φλαουτίστας Αθανάσιος Φιδετζής. Την ίδια εποχή ενορχηστρώνει, επίσης με συμβολική αμοιβή, τριτοετής σπουδαστής ακόμη, μοντέρνες συνθέσεις για την περίφημη σεραϊκή ορχήστρα στη Θεσσαλονίκη «Πάρμεν» (με μαέστρο τον Παρμενίωνα Αντωνιάδη), ενώ εργάζεται και στον «Ορφέα» Θεσσαλονίκης (διευθύνει σε συναυλία της 17.12.1933) αλλά

¹²⁵ Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 28.

¹²⁶ Αγγειοπλάστης (επιμ.), *Χρήστος Σταματίου (1909-1998). 10 χρόνια από το θάνατο του Σερραίου συνθέτη – Αφιέρωμα*, 5.

¹²⁷ Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 28.

και στη Χορωδία και Μαντολινάτα της Αποστολικής Διακονίας (μέχρι το 1935). Έτσι μπορούσε και υποστήριζε οικονομικά τον εαυτό του κατά τις επταετίες του σπουδές στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης (καθώς προφανώς τα χρήματα της υποτροφίας δεν ήταν αρκετά).¹²⁸

Στις 21 Φεβρουαρίου 1934 ο διευθυντής του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης Αλέξανδρος Καζαντζής αποστέλλει χειρόγραφη επιστολή - πρόταση προς την Εφορεία του υπό ίδρυση «Ωδείου Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’» για την εκεί πρόσληψη του Σταματίου, σημειώνοντας με έμφαση πως ίσως είναι «ανώτερος όλων των διπλωματούχων εις την αρμονίαν και εκ των κρατίστων εις την αντίστιξιν» και ότι τα θέματά του στην αντίστιξη «απέσπασαν τον θαυμασμό τούτου του μεγάλου Βέλγου καθηγητού του Ωδείου κ. Kauffman, δηλώνοντας με ενθουσιασμό ότι θα αποτελέσουν το καύχημα του Ωδείου και το υπόδειγμα εις τους μεταγενεστέρους».¹²⁹ Τον Ιανουάριο του 1935 παίρνει το Πτυχίο Αντίστιξης και την επόμενη χρονιά το πτυχίο της Σχολής Φυγής (Φούγκα). Στις 15 Απριλίου 1935 προσλαμβάνεται στο αρτισύστατο Ωδείο Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’ (1934-1940). Ο διευθυντής του Κρατικού Ωδείου Θεσ/νίκης Αλέξανδρος Καζαντζής εκφράζει την ικανοποίησή του για την πρόσληψη και συμπληρώνει πως το ωδείο των Σερρών «δύναται υπερηφάνως να υπολογίζη ότι ο συμπαθέστατος και σεμνός αυτός νέος έχει τα ανώτατα θεωρητικά διπλώματα εις όλην την Ελλάδα».¹³⁰ Διδάσκει πιάνο, πνευστά, θεωρητικά και ιστορία της μουσικής και διευθύνει τις χορωδίες του ιδρύματος (παιδική -η πρώτη άξια μνείας πολυφωνική παιδική χορωδία της πόλης-, ανδρική και γυναικεία).¹³¹ Την ίδια χρονιά, και μέχρι το 1937, συνθέτει τα πρώτα ελεύθερα έργα για παιδική χορωδία -δύο ή τρεις φωνές και πιάνο. Ως συνθέτης ο Σταματίου έγραψε πολυάριθμα έργα για a cappella χορωδία, που αποτελούν τον κορμό της αυτούσιας συνθετικής του δημιουργίας, μουσική για θεατρικά έργα που ανέβηκαν στην πόλη των Σερρών, ενώ έκανε και εναρμονίσεις δημοτικών τραγουδιών.

¹²⁸ Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 28,30, του ίδιου, *Χρήστος Σταματίου (1909-1998). 10 χρόνια από το θάνατο του Σερραίου συνθέτη – Αφιέρωμα*, 6.

¹²⁹ Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δευτέρου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 449-450 (οι πληροφορίες στην υποσημ. 31).

¹³⁰ Οι διακρίσεις και επιδόσεις του Σταματίου κατά τις σπουδές του στο Κρατικό Ωδείο, όπως και οι επιστολές των εκεί δασκάλων του, έχουν ήδη κάνει το όνομά του γνωστό στις Σέρρες καθώς δημοσιεύονται στον τύπο της εποχής. Βλ. λ.χ. Κωνσταντίνος Τέγος, «Μουσικοί θρίαμβοι ενός συμπολίτου μας», εφ. *Πρόδος* (20 Αυγούστου 1935).

¹³¹ Αγγειοπλάστης, *Ωδείο Σερρών «Ορφεύς»*, 31 (εικ. 13), 42.

Εικόνα 28. Η ανδρική και παιδική χορωδία του «Ωδείου Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’» στην πρώτη τους συναυλία στις 30 Ιουνίου 1935. Ο Χρήστος Σταματίου, καθημένος, δεύτερος από δεξιά¹³²

Το 1936 διδάσκει πατριωτικά τραγούδια και ύμνους στους δασκάλους της πόλης χωρίς αμοιβή και με τη μεσολάβηση του «Ωδείου Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’», ενώ από το 1938 διδάσκει τακτικά στη Φιλαρμονική Πενταπόλεως Σερρών. Η πρώτη του εμφάνιση με αυτό το σύνολο έγινε τα Χριστούγεννα του 1939. Όπως διαπιστώνεται από το σωζόμενο αρχειακό υλικό, η πρόσκληση και η συνεργασία του ως πρώτου μουσικοδιδασκάλου και διευθυντή του συγκροτήματος χρονολογείται ακόμα από την περίοδο των πρώτων χρόνων από την ίδρυση του 1936. Εγκαταλείπει τη φιλαρμονική για να καταταχθεί στις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις τον Οκτώβριο του 1940. Ήδη από τον Μάρτιο, το «Ωδείο Σερρών ‘ΟΡΦΕΥΣ’» βρίσκεται στα πρόθυρα της διάλυσης εξαιτίας της οριστικής περικοπής των μόνιμων πόρων του. Η Εφορεία του προχωρά στην υποχρεωτική καταγγελία των συμβάσεων του ιδρύματος με τους καθηγητές και το μόνιμο προσωπικό. Ενώ είναι στρατευμένος, ο Σταματίου προσλαμβάνεται στις 25 Νοεμβρίου 1941 στο Σύλλογο «Μέγα Αλέξανδρο» της Έδεσσας για την οργάνωση και διεύθυνση της μικτής χορωδίας. Η πρόσληψή του γίνεται με τη μεσολάβηση του πρώην Γυμνασιάρχη Σερρών και τότε Γενικού Επιθεωρητή της Εκπαίδευσης Θεσσαλονίκης Δημητρίου Μισυρλή.¹³³

¹³² Αναπαραγωγή εικόνας 28 από: Αγγειοπλάστης, *Ωδείο Σερρών «Ορφεύς»*, 57.

¹³³ Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 30.

Μετά την απελευθέρωση και για πέντε χρόνια ο Σταματίου εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη. Την περίοδο (1945-1950) διδάσκει στο Αμερικανικό Κολλέγιο «Ανατόλια» της Θεσσαλονίκης ενώ παράλληλα διευθύνει την περίφημη ανδρική χορωδία του «Θερμαϊκού» από τα παλαιότερα μουσικά σωματεία της πόλης.¹³⁴ Τον Μάρτιο του 1951 επιστρέφει οριστικά στις Σέρρες για να αναλάβει τη διεύθυνση της ανασυσταθείσας και πρώτης μεταπολεμικής μικτής χορωδίας του ομίλου αλλά και την οργάνωση τμήματος νέων μαθητών του ομίλου (πιάνο, κιθάρα, μαντολίνο, ακορντεόν). Δεν αποδέχεται προτάσεις για εργασία από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (οργάνωση χορωδίας του Πειραματικού Γυμνασίου). Η απόφασή του να εργασθεί στην ιδιαίτερη πατρίδα του είναι αμετάκλητη. Διδάσκει θεωρία της μουσικής στη φιλαρμονική του Δήμου Σερρών μέχρι και το 1963-64. Στο διάστημα αυτό το συγκρότημα καταγράφει στο ενεργητικό του αξιολογότερες εμφανίσεις με διευθυντή τον ίδιο, τόσο στα κεντρικά σημεία όσο και τις απόμακρες γειτονιές της πόλης με τις γνωστές λαϊκές συναυλίες - «πλατείες», πράγμα που δείχνει πόσο επιθυμούσε να είναι ευρύτερη η πρόσληψη της μουσικής από τους συμπολίτες του, κάθε κοινωνικής τάξης. Στις συναυλίες αυτές ακούγονταν αποσπάσματα έργων μεγάλων συνθετών της Δύσης, ελληνικά δημώδη και δικές του συνθέσεις, επεξεργασίες και μεταφορές για μπάμπια. Την ίδια περίοδο διδάσκει στην επανασυσταθείσα (1947) μετά τον πόλεμο του 1940 Φιλαρμονική Πενταπόλεως.¹³⁵

Αν και η περίοδος που εξετάζουμε στην παρούσα διπλωματική αφορά τη μουσική ζωή στις Σέρρες κατά το α' μισό του 20^{ου} αιώνα, θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε κάποιες από τις δράσεις του Χρήστου Σταματίου και στο β' μισό, καθώς αυτές αναδεικνύουν τη συνεισφορά του στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής μουσικής ζωής και τον καίριο ρόλο του σε αυτή. Μία ημερομηνία ορόσημο αποτελεί η 3^η Φεβρουαρίου 1952 όπου και δίνεται η πρώτη μεγάλη μεταπολεμική Συναυλία του ανασυσταθέντος Ομίλου «Ορφέα». Συμμετέχουν χορωδίες γυναικών, ανδρών, μικτή -120 μέλη-, μαθητές και κιθαριστές του ομίλου. Το γεγονός αποκτά μεγάλη δημοσιότητα στον τοπικό τύπο: «*Η πρώτη εμφάνισις της Μικτής Χορωδίας του Ορφέως απετέλεσε τον συναγεμόν των φιλομούσων*».¹³⁶ Στη συναυλία αυτή, μεταξύ έργων των Brahms, Tschaiowsky, Schubert, Schumann, Carulli, Munier και Κόκκινου, ο Σταματίου παρουσιάζει για πρώτη φορά και το δικό του έργο *Υμνος του Ορφέως*, σε ποίηση Ιπποκράτη Μακρή, που έχει συνθέσει την προηγούμενη χρονιά.

¹³⁴ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 91.

¹³⁵ Αγγειοπλάστης, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)», 453.

¹³⁶ Βλ. σχετικά: Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952», περ. *Γιατί* 29 (1999), ένθετο (σελ. 1-8), 5.

ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΟΡΦΕΩΣ

Στίχοι: Ίππ. Μακρή Χρ. Σταματίου
30 'Ιουνίου 1951

Marchiale

Εικόνα 29. Η πρώτη χειρόγραφη σελίδα από το χορωδιακό έργο του Χρήστου Σταματίου, *Ύμνος του Ορφέως*¹³⁷

Το 1953 ο Σταματίου προετοιμάζει τη νέα 30μελή μαντολινάτα του «Ορφέα». Το συγκρότημα χαρακτηρίζεται από τα καλύτερα του είδους του στην Ελλάδα. Αναπτύσσει πολυσήμαντη δραστηριότητα στις 25 Σεπτεμβρίου η χορωδία και η μαντολινάτα δίνουν συναυλία στη Θεσσαλονίκη, στις εκδηλώσεις της Διεθνούς Εκθέσεως (η οποία μεταδίδεται και από το ραδιόφωνο. Την επόμενη χρονιά παρουσιάζει τις επεξεργασίες του των νέων τοπικών δημοτικών τραγουδιών στην κοινή συναυλία της μικτής χορωδίας του «Ορφέα» με τη νέα μαντολινάτα. Στα 1956 επανέρχεται στη σύνθεση με σειρά 19 έργων για πιάνο, με πρώτο την *Παράξενη Σερενάτα*. Οι περισσότερες από τις μελωδίες τους θα παραμείνουν απουσίαστες και άγνωστες στο σερραϊκό κοινό. Μερικές απ' αυτές θα αποτελέσουν τον κορμό της συνθετικής εργασίας του ίδιου το 1957, όταν ο «Ορφέας» και τα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης θα ανεβάσουν στις 8 Μαΐου την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, την οποία ο Σταματίου επένδυσε μουσικά.¹³⁸

Το 1959 είναι έτος διακρίσεων. Στις 12 Σεπτεμβρίου η 80μελής a cappella μικτή χορωδία του «Ορφέα» λαμβάνει το Β' Βραβείο στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό Χορωδιών στο Παναθηναϊκό Στάδιο των Αθηνών. Υποχρεωτικό τραγούδι το εναρμονισμένο από τον ίδιο για τετράφωνη μικτή χορωδία *Έγια Μόλα* του Μανώλη Καλομοίρη. Συμμετέχουν: «Όλοι αι ελληνικά χορωδία, ο Νίκος Μοσχονάς, 700 συντελεσταί και η μεγάλη Συμφωνική

¹³⁷ Αναπαραγωγή εικόνας 29 από: Αγγειοπλάστης, «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952», 3.

¹³⁸ Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραϊός μουσικός Χρήστος Σταματίου», 30-31.

Ορχήστρα του Ε.Ι.Ρ. υπό την διεύθυνση του Αντιόχου Ευαγγελάτου».¹³⁹ Στις 5 Μαρτίου 1963, στην αίθουσα του «Παρνασσού», η Μακεδονική Εστία Αθηνών οργανώνει *Πανηγυρικό Εορτασμό από της Απελευθέρωσης των Σερρών*. Παίρνουν μέρος οι πρωταγωνιστές του Βασιλικού Θεάτρου Αθηνών Αντιγόνη Βαλάκου, Μιράντα Μυράτ, Παντελής Ζερβός, ο Σερραίος λογοτέχνης Γιώργος Καφταντζής και η μικτή χορωδία και μαντολινάτα του «Ορφέα». Η διακεκριμένη δημοσιογράφος της *Βραδυνής*, Αλεξάνδρα Λαλαούνη, σημειώνει:

[...] Και μου έκανε ξεχωριστή εντύπωση η απλότης της εναρμονίσεως των τραγουδιών. Ήταν φανερή η ικανότητα του διευθυντού κ. Σταματίου τόσο στη διεύθυνση της χορωδίας, όσο και της μαντολινάτας. Ας δεχθώ μαζί με τα θυελλώδη χειροκροτήματα του κόσμου και τα δικά μου συγχαρητήρια.¹⁴⁰

Στις 21 Σεπτεμβρίου 1964 ο Χρήστος Σταματίου συμμετέχει με τα 62 μέλη της μικτής χορωδίας του «Ορφέα» στη *Βραδιά Ελληνικών Χορωδιών*, που φιλοξενεί το Φεστιβάλ Αθηνών στο Θέατρο Ηρώδου του Αττικού. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει Σερραϊκά δημώδη τραγούδια, σε εναρμόνιση του ίδιου.¹⁴¹

Εικόνα 30. Η μικτή χορωδία του «Ορφέα» και ο Χρ. Σταματίου στην εμφάνισή τους στο Ηρώδειο, 21 Σεπτεμβρίου 1964¹⁴²

¹³⁹ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 103.

¹⁴⁰ Αλεξάνδρα Λαλαούνη, «Η Χορωδία και Μαντολινάτα Σερρών», εφ. *Βραδυνή* (9 Μαρτίου 1963).

¹⁴¹ Για περισσότερες πληροφορίες: Όμιλος «Ορφέας», *Μηνιαίο Δελτίο μουσικών και λογοτεχνικών ειδήσεων*, τ. 1 (Σέρρες: χ.ε., 1964).

¹⁴² Αναπαραγωγή εικόνας 30 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 113.

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1976 παίρνει το πρώτο βραβείο με τη μικτή χορωδία του «Ορφέα» στον Πρώτο Παμβορειοελλαδικό Διαγωνισμό Χορωδιών στην Έδεσσα. Βραβεύεται επίσης για τις επεξεργασίες του των δημοτικών τραγουδιών. Δύο χρόνια μετά, προσωρινή ασθένεια (καρδιακό επεισόδιο) αλλά περισσότερο η προβληματική πλέον συνεργασία του με το Δ.Σ. του «Ορφέα» τον οδηγούν σε παραίτηση από τη θέση του διευθυντή της μικτής χορωδίας και την οριστική διακοπή της συνεργασίας του με το σύλλογο που υπηρέτησε με θέρμη επί 27 χρόνια. Το 1981 αναλαμβάνει τη διεύθυνση της νεοσύστατης, από τον Γιώργο Αγγειοπλάστη, Μικτής Χορωδίας Σερρών (Μ.Χ.Σ.) μέχρι τη διάλυσή της το 1990. Στις 6 Δεκεμβρίου 1981 βραβεύεται από τη Μουσική Εταιρεία Βορείου Ελλάδος (Θεσσαλονίκη) για την *πολύχρονη προσφορά του στον τομέα της χορωδιακής μουσικής και την πολύτιμη εργασία στα δημοτικά τραγούδια της Μακεδονίας*. Το 1983 εκδίδονται τα πρώτα 25 εναρμονισμένα για μικτή χορωδία *Τραγούδια της περιοχής Σερρών* του Χρήστου Σταματίου. Με τη φροντίδα του Γ. Αγγειοπλάστη αποστέλλονται σε όλες τις ελληνικές χορωδίες και σχολεία του εξωτερικού.

Το 1986 Θεσσαλονικείς καλλιτέχνες, με επικεφαλής τον πιανίστα Νίκο Αστρινίδη, παρουσιάζουν συνθέσεις του και το 1990 δίνεται η πρώτη δημόσια παρουσίαση του πολυφωνικού *Χερουβικού Ύμνου* με τη Μικτή Χορωδία Σερρών. Η τελευταία συναυλία που θα διευθύνει δίνεται στις 22 Δεκεμβρίου 1990 -εις μνήμη Μίμη Στεφανίδη- με τη Μικτή Χορωδία Σερρών στην αίθουσα της Σερραϊκής Πολιτιστικής Εταιρίας (Σ.Π.Ε.), με την οποία συμπληρώνει 68 χρόνια συνεχούς πανελλήνιας μουσικής δραστηριότητας. Στις 26 Μαΐου 1995 βραβεύεται από την Οργανωτική Επιτροπή του Βαλκανικού Συνεδρίου Μουσικής για την *αδιάκοπη προσφορά του στην ελληνική μουσική*. Πεθαίνει στις 27 Αυγούστου 1998.¹⁴³

Ο κατάλογος έργων του Χρήστου Σταματίου περιλαμβάνει περίπου 160 έργα, από τα οποία μέχρι σήμερα έχει εκδοθεί και εκτελεστεί ένα μικρό μέρος τους. Περιλαμβάνουν έργα για μικτή χορωδία (ελεύθερες συνθέσεις, εναρμονίσεις δημοτικών τραγουδιών, εναρμονίσεις από τη Βυζαντινή υμνολογία, εναρμονίσεις Χριστουγεννιάτικων τραγουδιών, διασκευές άλλων συνθετών), για ανδρική χορωδία, για παιδική χορωδία, για χορωδία και μαντολινάτα (εναρμόνιση και ενοργάνωση), για μαντολινάτα, για μπάιντα, σκηνική μουσική, λίγα έργα μουσικής δωματίου και τραγούδια για σόλο φωνή με συνοδεία πιάνου.¹⁴⁴

¹⁴³ Αγγειοπλάστης, *Χρήστος Σταματίου (1909-1998). 10 χρόνια από το θάνατο του Σερραίου συνθέτη – Αφιέρωμα*, 8-10.

¹⁴⁴ Αναλυτικός κατάλογος στο: Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 34-38.

Ο σπουδαίος πιανίστας, συνθέτης και παιδαγωγός Νικόλαος Αστρινίδης (1921-2010), στον πρόλογο της έκδοσης *Τραγούδια της περιοχής Σερρών* (Σέρρες: εκδ. Μικτής Χορωδίας Σερρών, 1983) αναφέρει χαρακτηριστικά:

Η μακρόχρονη γνωριμία μου με την καλλιτεχνική προσωπικότητα του Χρ. Σταματίου, με κάνει να εκτιμώ ανεπιφύλακτα τη βαθειά εμπειρία του στη χορωδιακή ζωή του τόπου μας, τη γνώση των προβληματισμών για διατήρηση ζωντανών προβλημάτων, που να προσφέρουν στο κοινό πέρα από τις μεταφορές των κλασικών έργων και ζωντανές εμπειρίες από τη λαϊκή πολιτιστική παράδοσή μας. Η εκτίμηση των παραπάνω αρετών, σε συνδυασμό με την αβίαστη και απείριτη διασκευή των τραγουδιών που είχα την τύχη να μελετήσω, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για συνεπή αντιμετώπιση του προβλήματος. Είχα την ευκαιρία να ακούσω δημόδη τραγούδια σε εκτέλεση από μουσική γραφή και εναρμόνιση από το διακεκριμένο μουσικό Χρήστο Σταματίου και διαπίστωσα ότι η συγκέντρωση του υλικού των τραγουδιών, που τα διέσωσε η μνήμη και η παράδοση στο διάβα των αιώνων, έγινε με θρησκευτική προσήλωση στο αληθινό μουσικό στοιχείο και ότι διασώθηκε η αληθινή έμπνευση και δημιουργία του λαϊκού συνθέτη. Η προβολή του όμορφου και σημαντικού αυτού τμήματος της μουσικής, που είναι ο ατέλειωτος συνδυασμός των αισθημάτων της καθημερινής ζωής και η αληθινή εικόνα της πολύμορφης λαϊκής μούσας, είναι πράγματι ευτύχημα.¹⁴⁵

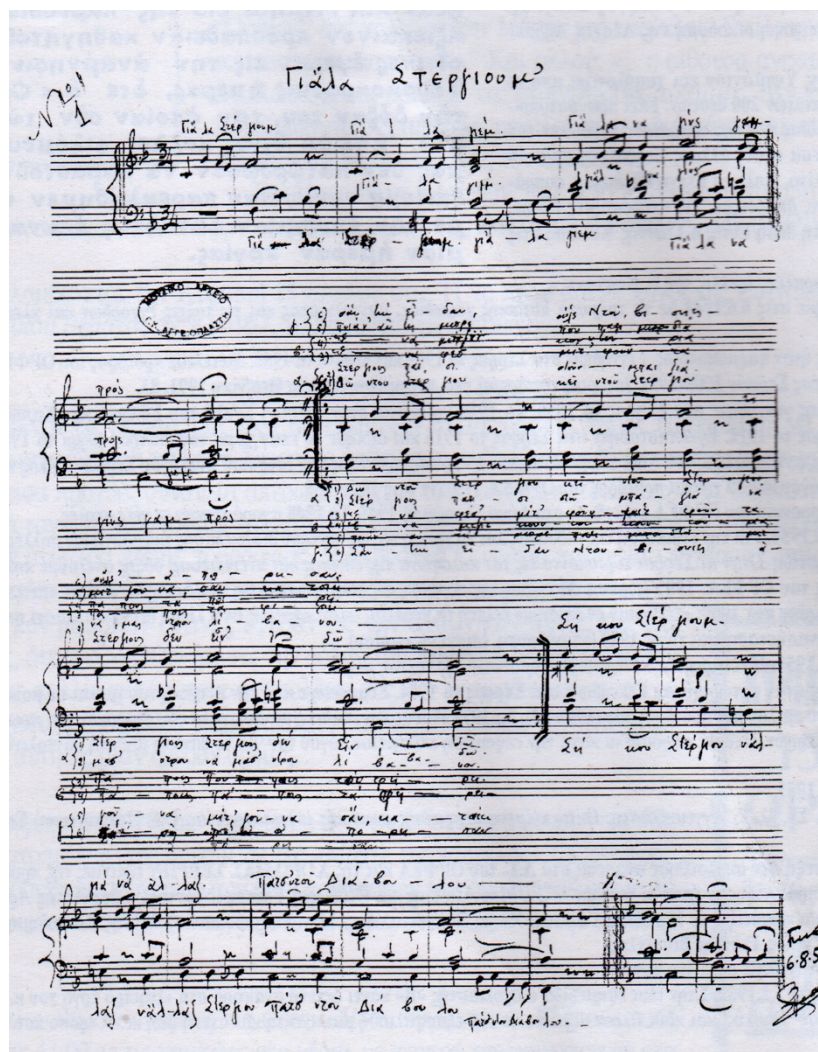

Εικόνα 31. Ο Χρήστος Σταματίου σε ώριμη ηλικία¹⁴⁶

¹⁴⁵ Παρατίθεται και στο: Αγγειοπλάστης, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 27-28.

¹⁴⁶ Αναπαραγωγή εικόνας 30 από: Αγγειοπλάστης, *Χρήστος Σταματίου (1909-1998). 10 χρόνια από το θάνατο του Σερραίου συνθέτη – Αφιέρωμα* (εξώφυλλο).

Το 1995 ιδρύθηκε από τον Γ. Αγγειοπλάστη πολιτιστικός σύλλογος με τον τίτλο «Εταιρεία Φιλομούσων Σερρών 'Χρήστος Σταματίου'» και τμήματα Μουσικού Αρχείου και Πολυφωνικής Εκκλησιαστικής Χορωδίας με διευθυντή το Γιάννη Βαγενά. Το 2012 ο Δήμος Σερρών ανακοίνωσε ότι καθιέρωσε μουσική υποτροφία με την επωνυμία «Χρήστος Σταματίου». Η εν λόγω υποτροφία απονέμεται σε όποιον Σερραίο ή Σερραία επιτύχει εισαγωγή με την υψηλότερη βαθμολογία σε μουσική σχολή των ΑΕΙ και ΤΕΙ. Οι παραπάνω ενέργειες αποτελούν πράξεις ανταπόδοσης και αναγνώρισης της πολυετούς προσφοράς του Χρήστου Σταματίου στη μουσική ζωή των Σερρών, αδιάλειπτα και με συνέπεια.

Εικόνα 32. Απόσπασμα από το χειρόγραφο της εναρμόνισης του δημοτικού τραγουδιού «Γιάλα Στέργιου μ'» από τον Χρ. Σταματίου, με ημερομηνία 6 Αυγούστου 1953¹⁴⁷

¹⁴⁷ Αναπαραγωγή εικόνας 31 από: Αγγειοπλάστης, «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952», 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ο ΟΜΙΛΟΣ «ΟΡΦΕΑΣ»

3.1. Ίδρυση και βασικά πρόσωπα

Στην ενότητα 1.2 του Κεφαλαίου 1 κάναμε μια σύντομη επισκόπηση του Ομίλου «Ορφέας», τους λόγους ίδρυσης και τη δράση του στα πλαίσια του Μακεδονικού Αγώνα, περισσότερο όμως μιλώντας για τη σημασία του δεύτερου στην εξέλιξη της ιστορίας της πόλης και του νομού Σερρών. Μέσα στην πραγμάτευση των επιμέρους ενοτήτων στα Κεφάλαια 1 και 2, αλλά και από τη σχετική τεκμηρίωση και τις πηγές κατέστη φανερό ότι το συγκεκριμένο σωματείο αποτέλεσε τη ραχοκοκαλιά της συγκρότησης της πολιτισμικής ζωής στις Σέρρες για το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα. Γι' αυτό και κρίθηκε απαραίτητο το τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας να αφιερωθεί αποκλειστικά στο συγκεκριμένο σύλλογο, την αποτύπωση της ιστορίας του και την αποτίμηση της σημασίας του για τη μουσική ζωή, κίνηση και εκπαίδευση των Σερρών από ιδρύσεώς του ως το 1940.¹⁴⁸

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι Σέρρες είναι ακόμη υπό Τουρκική κατοχή, ενώ συγχρόνως αρχίζουν να δρουν τα Βουλγαρικά κομιτάτα με σκοπό τον εκβουλγαρισμό των Ελλήνων της Μακεδονίας τα οποία αρχίζουν να προβαίνουν σε λεηλασίες και διωγμούς του Ελληνικού πληθυσμού. Την εποχή αυτή ιδρύεται η μυστική επαναστατική οργάνωση «Μακεδονικό κομιτάτο», με παραρτήματα σε όλες τις πόλεις της Μακεδονίας που άρχισε να δρα προς αντιμετώπιση των Βουλγάρων κομιτατζήδων.¹⁴⁹ Οι Σερραίοι Μακεδονομάχοι δίνουν το παρών στο Μακεδονικό αγώνα την κρίσιμη αυτή ιστορική στιγμή για την πόλη και το νομό. Όμως, για να καλύπτονται οι κινήσεις τους στα μάτια των Τούρκων και των Βουλγάρων,

¹⁴⁸ Οι βασικές βιβλιογραφικές πηγές για τον Όμιλο «Ορφέας»: Πέτρος Κ. Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία* (Σέρρες: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, 2005), Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή* [ό.π.], Αγγειοπλάστης, *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας* [ό.π.], Του ιδίου, «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)» [ό.π.], Του ιδίου, «Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρες» [ό.π.], Του ιδίου, «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952. Μνήμη Χρήστου Π. Σταματίου (1909-1998)» [ό.π.] και φυσικά πολλές αναφορές σε άλλης θεματικής δημοσιεύματα για τη μουσική ζωή των Σερρών αλλά και στον έντυπο και περιοδικό τοπικό τύπο. Για μια καταγραφή αυτών των πηγών, χρήσιμο οδηγό για τον ερευνητή βλ.: Γιώργος Αγγειοπλάστης, *Πηγές και μουσική βιβλιογραφία των Σερρών (1828-1998). Προσωπογραφία, καταγραφή, ειδήσεις* (Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2001).

¹⁴⁹ Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 34-35, 47-49.

αποφασίζουν να τις καλύψουν πίσω από μία φαινομενικά «αθώα» δραστηριότητα, η οποία δε θα δημιουργούσε υποψίες: την ίδρυση ενός πολιτιστικού – καλλιτεχνικού συλλόγου. Αυτό συμβαίνει την 1^η Αυγούστου 1905 όπου και συγκεντρώνονται στο εξοχικό καφενείο του Βολιώτη 12 Σερραίοι,¹⁵⁰ οι :

1. Γεώργιος Κικόπουλος, ωρολογάς
2. Παναγιώτης Κεχαγιάς, παντοπώλης
3. Νάκης Κούλας, κρεοπώλης
4. Κωνσταντίνος Κεχαγιάς, υποδηματοποιός
5. Θωμάς Βλαχόπουλος, έμπορος
6. Χρήστος Δέλλιος ή Φεσσάς, πιλοποιός (κατασκευαστής καπέλων)
7. Δημήτριος Μαντζουρίδης, υφασματοπώλης
8. Γεώργιος Νάσιουτζικ, ξυλέμπορος
9. Νικόλαος Ζιώγας, εστιατορας
10. Μιχαήλ Πετσίδης, υποδηματοποιός
11. Αναστάσιος Μανάβης, κρεοπώλης
12. Εμμανουήλ Λουκάς, ράφτης

Η ομάδα αυτή των νέων επαγγελματιών ίδρυσαν τη μέρα εκείνη τον Μουσικό και Γυμναστικό Όμιλο «Ορφέα», ο οποίος στην πραγματικότητα ήταν μια ένοπλη και πολιτική οργάνωση που κατευθυνόταν από το Ελληνικό Προξενείο Σερρών (και ειδικότερα από τον Πρόξενο Αντώνιο Σαχτούρη και τον Γενικό Γραμματέα Δημοσθένη Φλωριά). Από τους παραπάνω 12 ιδρυτές οι πέντε τελευταίοι αποχώρησαν σύντομα και αντικαταστάθηκαν.¹⁵¹ Ο πραγματικός σκοπός της ίδρυσης ήταν εθνικός, ενώ η διδασκαλία της μουσικής και της δραματικής τέχνης αποτέλεσαν το πρόσχημα της δραστηριότητας (και μετά το τέλος του Μακεδονικού Αγώνα, το 1908, το επίκεντρο). Από την ίδρυσή του σχεδόν ο «Ορφέας» οργανώνει χορωδία, φιλαρμονική, ορχήστρα εγχόρδων και μαντολινάτα. Στον τύπο της

¹⁵⁰ Νικόλαος Χρηστίδης, «Όμιλος ‘Ορφέας’ Σερρών, 1905-2005», στο: Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 9-22: 9-10. Ο Νάκης Κούλας, από τους ιδρυτές και πρωτεργάτες του συλλόγου, αναφέρει στα χειρόγραφα απομνημονεύματά του αυτά τα 12 ονόματα. Ο Παναγιώτης Κεχαγιάς, στα δικά χειρόγραφα απομνημονεύματα (και τα δύο ανέκδοτα) αναφέρει 14 ονόματα χωρίς να ξεκαθαρίζει αν πρόκειται για την ιδρυτική ομάδα [Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 40, υποσημ. 70].

¹⁵¹ Ο Πέτρος Πέννας περιλαμβάνει στους ιδρυτές και τους Στέφανο Αναστασίου, παντοπώλη, Δημοσθένη Καραστογιάννη, παντοπώλη, Αδάμ Γκούμα, ξενοδόχο και Ορέστη Περδικάρη, επιχειρηματία [Πέννας, *Ιστορία των Σερρών, από της αλώσεως αυτής υπό των Τούρκων μέχρι της απελευθερώσεως της υπό των Ελλήνων* (1383-1913), 228]. Φαίνεται όμως ότι οι τρεις πρώτοι, μαζί με τους Πέτρο Πέτρον, καφεπώλη και Γεώργιο Πολυμέρη, μεταφορέα, αντικατέστησαν τους πέντε που αποχώρησαν. Ο Περδικάρης ήταν μέλος της Δημογεροντίας και της Φιλικής Μακεδονικής Εταιρείας και όχι του «Ορφέα» [Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 41, υποσημ. 73].

εποχής, ο σύλλογος απαντάται και με την ονομασία «Όμιλος Ερασιτεχνών Ορφέως» κι αυτό γιατί διάφορες ομάδες – όμιλοι που πρόσκεινται σε αυτόν δρούσαν, πολλές φορές, τόσο αυτοδύναμα όσο και σαν τμήματα του «Ορφέα».¹⁵²

Η ομάδα νοίκιασε οίκημα στη συνοικία Ταξιαρχούδι (κοντά στην Παλιά Μητρόπολη), εξέλεξε διοικητικό συμβούλιο και συνέταξε το καταστατικό με το οποίο δόθηκε το οριστικό όνομα Όμιλος «Ορφεύς», με τμήματα: Γυμναστικό, Δραματικό (θέατρο), Μουσικό (μπάντα, χορωδία και αργότερα μαντολινάτα και ορχήστρα εγχόρδων) και Κυνηγετικό. Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο αποτέλεσαν οι Γεώργιος Κικόπουλος, πρόεδρος, Παναγιώτης Κεχαγιάς, ταμίας, Νάκης Κούλας, γραμματέας, και Κωνσταντίνος Κεχαγιάς, Θωμάς Βλαχόπουλος, Χρήστος Δέλλιος (Φεσσάς) και Δημήτριος Μαντζουρίδης, μέλη. Όσοι από τους νέους είχαν μουσικά όργανα τα έφερναν στις συνεδριάσεις του συλλόγου «[...] για τα μάτια της αστυνομίας».¹⁵³

Εν συνεχεία, και για σύντομο χρονικό διάστημα, εξελέγη πρόεδρος ο ιατρός Κωνσταντίνος Τενεκετζής, ενώ προσελήφθη ως πρώτος μουσικοδιδάσκαλος ο Κωνσταντίνος Σγουρός. Έτσι, ενώ στη μία αίθουσα ακουγόταν μουσική, στην άλλη αίθουσα οι αρμόδιοι ασχολούνταν με το εθνικό ζήτημα και οργάνωναν τη δράση των αντάρτικων ομάδων.¹⁵⁴ Σε λίγο χρειάστηκε μεγαλύτερο οίκημα για τις δραστηριότητες του συλλόγου και σύντομα νοικιάστηκε κτήριο στην οδό Αγίου Νικολάου (περιοχή Μποσταντζήδων). Για λόγους ασφαλείας, οι υπεύθυνοι του Ελληνικού Προξενείου έρχονταν σε επαφή μόνο με τρία μέλη του «Ορφέα», τους Στέφανο Αναστασίου, Νάκη Κούλα και Χρήστο Δέλλιο (Φεσσά).¹⁵⁵

Εικόνα 33. Από αριστερά: Στέφανος Αναστασίου, Νάκης Κούλας και Χρήστος Δέλλιος (Φεσσάς)¹⁵⁶

¹⁵² Αγγειοπλάστης, Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρας», 15-16.

¹⁵³ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στα απομνημονεύματά του το ιδρυτικό μέλος του συλλόγου, Νάκης Κούλας [Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 41, υποσημ. 74].

¹⁵⁴ Χρηστίδης, «Όμιλος ‘Ορφέας’ Σερρών, 1905-2005», 10.

¹⁵⁵ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 41.

¹⁵⁶ Αναπαραγωγή εικόνας 33 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 42.

Ο Όμιλος «Ορφέας» αρχίζει σύντομα να εμφανίζεται σε εκδηλώσεις, εντός και εκτός Σερρών. Μεταξύ 4-11 Απριλίου 1906 (μεσούντος του Μακεδονικού Αγώνα) αντιπροσωπεία της Ελληνικής Κοινότητας Σερρών με τη Φιλαρμονική της και μέλη του «Ορφέα» κατέβηκαν στην Αθήνα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες¹⁵⁷ μαζί με άλλες αντιπροσωπείες από την υπόδουλη Μακεδονία (Μοναστήρι, κ.α.), καλεσμένοι του αθηναϊκού συλλόγου «Μέγας Αλέξανδρος». Παρακάθησαν σε γεύμα όπου έγιναν προπώσεις για την απελευθέρωση και ακολούθησαν εθνικοί χοροί. Εν συνεχεία, η φιλαρμονική με διευθυντή τον Ιωάννη Βαΐου παρήλασε παιανίζοντας από τις οδούς Πατησίων, Σταδίου και στην Πλατεία Συντάγματος υπό τις επευφημίες και τα χειροκροτήματα του κόσμου.¹⁵⁸

Η Πρωτομαγιά του 1907 γιορτάστηκε, με πρωτοβουλία του «Ορφέα» με κάθε λαμπρότητα στην εξοχική τοποθεσία «Κιόσκια» στις Σέρρες. Έπαιξε η φιλαρμονική, με διευθυντή τον Ιωάννη Βαΐου, και η μαντολινάτα. Περίπου 4000 μαθητές και μαθήτριες των Παρθεναγωγείων, Δημοτικών σχολείων και Γυμνασίων φόρεσαν τοπικές ενδυμασίες, τραγούδησαν πατριωτικά άσματα και χόρεψαν πατριωτικούς χορούς. Χιλιάδες Σερραίοι είχαν συγκεντρωθεί και διασκέδασαν μαζί τους. Ήταν μια μέρα που το πατριωτικό συναίσθημα των υπόδουλων -ακόμη- Σερραίων τονώθηκε σημαντικά.¹⁵⁹

Η πρώτη συναυλία του «Ορφέα» δόθηκε στις αρχές του 1907 στην αίθουσα του Κεντρικού Νηπιαγωγείου στην περιοχή της Αγίας Φωτεινής.¹⁶⁰ Η δεύτερη, υπαίθρια, δόθηκε στα «Κιόσκια» στις 8 Ιουλίου 1907. Πήραν μέρος η φιλαρμονική και η χορωδία του συλλόγου. Την επόμενη χρονιά με τη συνεργασία του Παρθεναγωγείου Σερρών, ο «Ορφέας» ανέβασε τον «Αγαπητικό της Βοσκοπούλας» του Δ. Κορομηλά και αργότερα μέσα στη χρονιά την «Γκόλφω» του Σπ. Περεσιάδη με τη μουσική σύμπραξη της «Τερψιχόρης».¹⁶¹ Στις επιδείξεις προσκαλούνταν πάντοτε οι τουρκικές αρχές καθώς και οι επικεφαλής όλων των προξενείων με τις συζύγους τους. Ωστόσο, στο παρασκήνιο οι πράξεις αντίστασης συνεχίζονταν. Την παραμονή της συναυλίας της 8^{ης} Ιουλίου 1907, μέλη του «Ορφέα» και αντάρτες είχαν

¹⁵⁷ Οι Θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες του 1906, γνωστοί ως Μεσοολυμπιακοί Αγώνες του 1906 ή Μεσοολυμπιάδα του 1906, ήταν μία διεθνής αθλητική διοργάνωση, η οποία διεξήχθη από τις 22 Απριλίου έως τις 2 Μαΐου του 1906 στην Αθήνα. Οι αγώνες αυτοί δεν έχουν το τίτλο της Ολυμπιάδας, αφού το 1906 δεν ήταν επίσημη Ολυμπιακή χρονιά, παρά το γεγονός ότι στα περισσότερα έντυπα της εποχής αναφέρονταν ως Ολυμπιακοί Αγώνες. Στους νικητές δόθηκαν μετάλλια που όμως δεν καταμετρώνται επίσημα από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή [για περισσότερες πληροφορίες: James Edward Sullivan, επιμ. (1906). *The Olympic Games at Athens, 1906* (Νέα Υόρκη: American Sports Publishing Company, 1906), διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://archive.org/details/olympicgamesatat00sull/page/n5/mode/2up>, τελευταία πρόσβαση στις 10 Απριλίου 2020].

¹⁵⁸ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 58.

¹⁵⁹ Πέτροβιτς, «Λαογραφικά σύμμεικτα Σερρών», 138 και Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 60.

¹⁶⁰ Αγγειοπλάστης, Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρες», 16.

¹⁶¹ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 62-64.

σκοτώσει έναν Έλληνα νυχτοφύλακα καταδότη.¹⁶² Πολιτισμός και πολιτική, μουσική και αντάρτικο, βάδιζαν πλάι-πλάι τα ταραγμένα εκείνα χρόνια.

3.2. Η διασύνδεση του ομίλου με τον Μακεδονικό Αγώνα

Στο Ελληνικό Προξενείο Σερρών, που μαζί με το Προξενείο Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου (όπου πρόξενοι εκεί ήταν ο Λάμπρος Κορομηλάς και ο Ίων Δραγούμης, αντίστοιχα) αποτέλεσαν τα κατευθυντήρια κέντρα του Μακεδονικού Αγώνα, τοποθετήθηκαν το 1906 ως πρόξενοι ο Αντώνιος Σαχτούρης και γραμματέας ο Δημοσθένης Φλωριάς (ψευδ. Νούτσιος). Η εντολή που είχαν από την κεντρική κυβέρνηση των Αθηνών ήταν η αναδιοργάνωση του Μακεδονικού Αγώνα στο σαντζάκιο (διοικητικό κέντρο) Σερρών. Μια από τις πρώτες ενέργειες των νέων προξενικών αρχών ήταν η σύσταση της «Φιλικής Μακεδονικής Εταιρείας». Τριάντα πρόκριτοι των Σερρών με αρχηγό τον Φλωριά αποτέλεσαν την καθοδηγητική Κεντρική Επιτροπή η οποία λειτουργούσε με αυστηρό κανονισμό λειτουργίας, συνεδρίαζε στο Σκευοφυλάκειο της Μητρόπολης (για λόγους ασφαλείας), όρισε υποομάδες με στελέχη από όλες τις επαγγελματικές ομάδες των Σερρών και απομάκρυνε όλα τα αδρανή ή αντιδραστικά στοιχεία.¹⁶³ Η «Φιλική Μακεδονική Εταιρεία» αποτέλεσε το ενδιάμεσο στάδιο οργάνωσης μεμονωμένων ανταρτών και επαγγελματιών της πόλης με την κεντρική καθοδήγηση του Ελληνικού Προξενείου και αντικαταστάθηκε ουσιαστικά από τον «Ορφέα» (ο οποίος είχε οργανωθεί με τρόπο που πρόσφερε καλύτερη κάλυψη των δράσεών του απέναντι σε Τούρκους και Βούλγαρους). Κατά συνέπεια, τα περισσότερα μέλη του μεταπήδησαν τελικά εκεί.¹⁶⁴

Το εθνικό σκέλος του Όμιλου «Ορφέα» ήταν η ψυχή και το οπλοστάσιο του Μακεδονικού Αγώνα στο σαντζάκιο Σερρών. Αποτέλεσε ορμητήριο πρακτόρων, μαχητών, συνδέσμων και οδηγών, ενεργούσε κρυφούς και φανερούς εράνους, μετέφερε όπλα, μοίραζε πολεμοφόδια, έκρυβε αντάρτες, διατηρούσε καταλύματα (και Οικοτροφείο για έναν χρόνο), κατασκεύαζε κρυψώνες, ενεργούσε μπούκοτάζ, εκτελούσε κατασκόπους και δοσίλογους και προκαλούσε σύγχυση στις καταδιωκτικές αρχές. Είχε και το ίδιο πολλά θύματα στον αγώνα. Μια από τις πρώτες ενέργειές του ήταν η ανάληψη οικονομικού πολέμου εναντίον των Βουλγάρων. Σε αυτόν συμπεριλαμβανόταν ο αποκλεισμός αγοράς βουλγαρικών προϊόντων, όπως κάρβουνο,

¹⁶² Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 62-64 (υποσημ. 117).

¹⁶³ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 47.

¹⁶⁴ Όπως για παράδειγμα ο Θωμάς Αβραμιάδης, ο οποίος έδρασε στην «Φιλική Μακεδονική Εταιρεία» και στη συνέχεια μεταπήδησε στην εθνική οργάνωση του συλλόγου του «Ορφέα» ως πράκτορας της Α΄ τάξης στη μεταφορά των όπλων (Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 166).

ξύλο, καπνός, ασβέστης και βαμβάκι. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το ιδρυτικό μέλος του «Ορφέα» Νάκης Κούλας:

Συναντιούμαστε (Αναστασίου, Κούλας, Δέλλιος) με το Μητροπολίτη (25.1.1907) και του ζητούμε να γίνει επιτροπή από δημογέροντες για συνεργασία, να καταβληθούν 300 λίρες και ο «Ορφέας» θα ανέλαμβανε την προμήθεια ξύλων και κάρβουνων από την περιοχή Νιγρίτας. Όποιος Έλληνας δε συμμορφωθεί θα ξυλοκοπείτο αγρίως. Αν γίνει ζημία θα την πληρώσουν οι Ορφικοί. Ο Μητροπολίτης αρχικά αρνείται, διότι και άλλοτε επιχειρήθηκε αυτό και απέτυχε. Τελικώς μετά από δύο μέρες δέχεται... κατετέθησαν τα λεφτά, η επιτροπή εξελέγη από τον Μητροπολίτη και άρχισε το μπουκοτάζ με λαμπρά αποτελέσματα!....¹⁶⁵

Οι Βούλγαροι δεν παρέμειναν αμέτοχοι. Εφάρμοσαν και οι ίδιοι, ως αντίποινα, οικονομικό πόλεμο αποκλείοντας τους Έλληνες από τα νεροπρίονα, την υλοτομία, το ψάρεμα σε λίμνες και ποταμούς. Επέβαλαν επίσης φορολογία για το βουλγαρικό κομιτάτο στα κάρβουνα (1 δεκάρα στην οκά).¹⁶⁶

Το Προξενείο ανέθεσε στον «Ορφέα» το 1906 να κατασκευάσει κρύπτες και να μεταφέρει όπλα. Οι κρύπτες σχεδιάστηκαν από μαραγκούς, μέλη του σωματείου, και σκάπηκαν από τους Αναστασίου, Κούλα και Δέλλιο. Κατασκευάστηκαν τέσσερις κρύπτες, τρεις σε σπίτια μελών του «Ορφέα» (Κουκουβάτσιου, Χατζηδίνα και Μαντζουρίδη) και μία στο Προξενείο. Έπειτα από εντολή του Γενικού Γραμματέα Δημοσθένη Φλωριά, στις κρύπτες τοποθετήθηκαν 1000 όπλα και 50000 φυσίγγια.¹⁶⁷ Επίσης, την ίδια χρονιά, ανατέθηκε στο σωματείο η μεταφορά 1000 περίπου όπλων σε αντάρτες που βρίσκονταν σε διάφορα χωριά των Σερρών από ένα ελληνικό ιστιοφόρο που θα τα ξεφόρτωνε στον Στρυμονικό κόλπο (λιμάνι Ορφανού). Υπεύθυνοι της αποστολής τέθηκαν οι Αναστασίου, Δέλλιος (Φεσσάς) και Καραστογιάννης. Η πρώτη αποστολή μετέφερε 254 όπλα με 7 υποζύγια και η δεύτερη 941 όπλα και 27000 φυσίγγια. Μοιράστηκαν σε αντάρτικα σώματα στην Τζουμαγιά (Ηράκλεια), Σκοτούσα, Σιδηρόκαστρο, Μελένικο, Κρούσοβο και σε άλλα κεφαλοχώρια της περιφέρειας Σερρών.¹⁶⁸

Με εντολή του «Ορφέα», κηρύχθηκε γενική απεργία και το κλείσιμο όλων των καταστημάτων την Τρίτη 30 Ιανουαρίου 1907, μέρα εργάσιμη, για να τιμηθεί η χριστιανική

¹⁶⁵ Από τα χειρόγραφα ανέκδοτα *Απομνημονεύματα* του Νάκη Κούλα. Μαζί με τα, επίσης ανέκδοτα, *Απομνημονεύματα* του Παναγιώτη Κεχαγιά, επίσης μέλους του εθνικού σκέλους του «Ορφέα» αποτελούν πολύτιμες πρωτογενείς πηγές (μαρτυρίες) για τη δράση του σωματείου στον Μακεδονικό Αγώνα. Στο: *Καφταντζής, Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 50.

¹⁶⁶ Αντώνιος Σαχτούρης, «28^η Εκθεση», *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. Γ' (1959), 69.

¹⁶⁷ Δημοσθένης Φλωριάς (επιμ.), «Παναγιώτη Δαγκλή, 'Αρχεῖον Μακεδονικού Αγώνος', *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. 4 (97-140): 127.

¹⁶⁸ *Απομνημονεύματα Νάκη Κούλα*. Στο: *Καφταντζής, Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 53-55.

γιορτή των Τριών Ιεραρχών. Παρά την αντίδραση Τούρκων, Εβραίων και Βούλγαρων τη μέρα εκείνη η αγορά νέκρωσε. Στις 14 Ιουλίου 1907, μετά τα γεγονότα της Αγίας Ευαγγελίστριας όπου βρήκαν ηρωικό θάνατο ο καπετάν Μητρούσης Γκογκολάκης και οι αντάρτες του, Μιχάλης Ουζούνης και Θεόδωρος Τουρλεντές, ο «Ορφέας» οργάνωσε την κηδεία τους και συγκέντρωσε μέγα πλήθος Σερραίων στη νεκρώσιμη ακολουθία. Οι Τούρκοι αστυνομικοί, που είχαν επίσης 35 νεκρούς στα ίδια γεγονότα, εμπόδισαν την τελετή και έδιωξαν όλους του άντρες παριστάμενους. Ακολούθησε κλείσιμο των καταστημάτων και πάνδημο συλλαλητήριο που διέλυσε βίαια η αστυνομία. Το ίδιο συνέβη μετά τον απαγχονισμό των συμπολεμιστών του καπετάν Μητρούση, Γιάννη Ούρδα και Νίκου Παναγιώτου, την κηδεία των οποίων ανέλαβε επίσης ο «Ορφέας».¹⁶⁹

Το Σάββατο 13 Σεπτεμβρίου 1908, ο Όμιλος «Ορφέας» πραγματοποίησε πολυπληθή εκδρομή στο χωριό Φράστενα (Ορεινή) του νομού Σερρών. Στο δρόμο προπορευόταν η Φιλαρμονική με τον Ιωάννη Βαΐου. Διανυκτέρευσαν όλοι εκεί χορεύοντας και τραγουδώντας ελληνικά πατριωτικά άσματα και χορούς ενώ την άλλη μέρα παρακολούθησαν την θεία λειτουργία σε ελληνική γλώσσα, στην εκκλησία του χωριού. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1908 έγινε παρόμοια εξόρμηση στο Γενί-Μαχαλά (Πεπονιά) με αρχηγό τον Τάκη Κηπουρό και ιερέα τον Παπαθανάση από το Χρυσό Σερρών. Αυτή τη φορά όμως στο χωριό βρισκόταν ο Βούλγαρος καπετάνιος Τάσκας με το σώμα του. Μόλις αντιλήφθηκε τους Ορφικούς άρχισαν οι πυροβολισμοί. Υπήρξαν νεκροί και από τις δύο πλευρές. Οι τούρκικες αρχές συνέλαβαν και φυλάκισαν 7 Βούλγαρους χωρικούς και 13 Σερραίους.¹⁷⁰

Ο Όμιλος «Ορφέας» αποτέλεσε επίσης το σύνδεσμο επικοινωνίας των κατοίκων των χωριών με τους αντάρτες και των ανταρτών με το Ελληνικό Προξενείο. Αφύπνιζε το πατριωτικό αίσθημα των κατοίκων και προστάτευε τους αντάρτες από το διωγμό των Βούλγαρων κομιτατζήδων και των τουρκικών αρχών. Χωρίς τη μαζική συμμετοχή όλων των κατοίκων ο αγώνας δε θα είχε ευτυχές αποτέλεσμα. Οι μνημένοι στον αγώνα απ' όλο το σαντζάκιο επισκέπτονταν το προξενείο τακτικά, για να δώσουν πληροφορίες και για να πάρουν οδηγίες. Στα παζάρια της Τρίτης αναμιγνύονταν στο πλήθος και, ανυποψίαστα από τους Τούρκους και τους πράκτορες των Βουλγάρων, εισέρχονταν από μυστικές εισόδους στο προξενείο. Τις νύχτες προσέρχονταν στο προξενείο αγγελιοφόροι και αρχηγοί των σωμάτων για συσκέψεις. Εξαιτίας των ενεργειών του «Ορφέας» και του Ελληνικού Προξενείου δημιουργήθηκε αμοιβαία εκτίμηση και αλληλοσυμπαραστάση μεταξύ ελληνικού πληθυσμού και των ανδρών

¹⁶⁹ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 55.

¹⁷⁰ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 55.

των αντάρτικων σωμάτων. Οι κάτοικοι υποδέχονταν τους άνδρες των σωμάτων με ενθουσιασμό και υπερηφάνεια στα χωριά τους ως υπερασπιστές του δικαίου και της τιμής των Ελλήνων. Τους φιλοξενούσαν οικειοθελώς με κίνδυνο της ζωής των στα σπίτια τους και τους προσέφεραν τρόφιμα, όταν επέστρεφαν στο βουνό. Στα ελληνόφωνα χωριά ήταν ευκολότερο το έργο των αντάρτικων σωμάτων, σε σχέση με τα βουλγαρόφωνα, γιατί οι κάτοικοι στα πρώτα δέχονταν την εθνική διαφώτιση και βοηθούσαν πρόθυμα τους άνδρες στην εξασφάλιση της διαμονής τους σε κατάλληλα μέρη και της προμήθειας τροφών.¹⁷¹

Παράλληλα με την εθνική του δράση, ο «Ορφέας» έπρεπε να υποστηρίξει και την καλλιτεχνική σωματειακή του υπόσταση βάσει του καταστατικού με το οποίο ιδρύθηκε. Μέσα στο Μακεδονικό Αγώνα διοργάνωνε εθνικές γιορτές, συναυλίες, χορούς, διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις με τα δικά του ερασιτεχνικά ή ξένα επαγγελματικά συγκροτήματα στην πόλη και την περιφέρεια ψυχαγωγώντας το λαό και εμψυχώνοντας το εθνικό του αίσθημα. Σε σύντομο χρονικό διάστημα οργάνωσε, όπως αναφέραμε ήδη, φιλαρμονική, μαντολινάτα, ορχήστρα εγχόρδων, μικτή και ανδρική χορωδία, αθλητική ομάδα και Γυμναστήριο με προπονητή και θερινή σκηνή θεάτρου.¹⁷²

Ο Όμιλος απέκτησε πια και το δικό του κτήριο, το οποίο σώζεται μέχρι σήμερα. Τα σχέδια και η ανέγερση κόστισαν 1100 λίρες. Από αυτές οι 300 υπήρχαν ήδη στο ταμείο του «Ορφέα». Άλλες 320 εξοικονομήθηκαν από τον οικονομικό πόλεμο εναντίον των Βουλγάρων, 200 τις δανείστηκε το σωματείο από τη Δημογεροντία, 100 εισέπραξε από γιορτές και παραστάσεις, ενώ 125 έλαβε ως δώρο από τον πρόξενο Σαχτούρη λόγω της μεταφοράς 941 όπλων και 27000 φυσιγγίων από το Στρυμονικό Κόλπο και διαμοιρασμού τους σε αντάρτες των χωριών. Τα λαμπρά εγκαίνια τελέστηκαν από τον Μητροπολίτη Αθανάσιο στις 27 Ιουλίου 1909. Το πρωί εκείνης της μέρας η πόλη ξύπνησε από τους χαρμόσυνους ήχους της φιλαρμονικής του «Ορφέα» η οποία γύριζε σε όλες τις συνοικίες και καλούσε τους Σερραίους να παρευρεθούν στο ιστορικό γεγονός των εγκαίνιων που εξελίχθηκε σε πάνδημη εθνική γιορτή.¹⁷³

¹⁷¹ Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*, 80-82.

¹⁷² Πέτροβιτς, «Λαογραφικά σύμμεικτα Σερρών», 118.

¹⁷³ Χρηστίδης, «Όμιλος 'Ορφέας' Σερρών, 1905-2005», 10-11.

Εικόνα 34. Πρόσοψη του ιστορικού κτηρίου του Ομίλου «Ορφέα»¹⁷⁴

Ο Όμιλος «Ορφέας» εκείνη τη χρονιά είχε πια 400 και πλέον μέλη. Η μέρα των εγκαινίων του κτηρίου ήταν μέρα εθνικής γιορτής, την οποία τα πατριωτικά θούρια, οι παιάνες της μπάντας και οι πανηγυρικοί λόγοι μετέτρεψαν την κεντρική αίθουσα σε μια μικρή ελεύθερη Ελλάδα. Η αίθουσα αυτή αποτέλεσε για δεκαετίες τον χώρο όπου φιλοξενήθηκε όλη η καλλιτεχνική, πνευματική και κοσμική κίνηση των Σερρών.

3.3. Τα μουσικά σύνολα του Ομίλου και οι δράσεις τους ως το 1940

Όπως αναφέραμε στο υποκεφάλαιο 2.1 η πρώτη φιλαρμονική των Σερρών ήταν του Ομίλου «Τερψιχόρη» με πρώτο διευθυντή τον Ιωάννη Βαΐου. Η «Τερψιχόρη» συγχωνεύτηκε με τον «Ορφέα» το 1907-08, δύο χρόνια μετά την ίδρυση του τελευταίου, διατηρώντας ωστόσο την αυτοτέλειά της μέχρι το 1911-12. Την περίοδο αυτή δίνει πλήθος συναυλιών, με διευθυντή τον Βαΐου, στο πλαίσιο ενίσχυσης του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή των Σερρών. Οι επόμενοι διευθυντές της φιλαρμονικής του «Ορφέα» ήταν ο Καρακάσης (1910) και ο Αλέξανδρος Κίτσος μέχρι την απελευθέρωση της πόλης, το 1913. Την ίδια εποχή στις Σέρρες ανθεί ο θεσμός των φιλαρμονικών καθώς, εκτός του «Ορφέα» ανάλογα μουσικά σύνολα διαθέτουν το Γυμνάσιο Σερρών, η Κεντρική Αστική Σχολή, ο νεοσυσταθείς -και

¹⁷⁴ Αναπαραγωγή εικόνας 34 από: Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεότερη τοπική ιστορία*, 34.

ανταγωνιστικός προς τον «Ορφέα»- μουσικός σύλλογος «Απόλλων και φυσική η Τουρκική Φρουρά».¹⁷⁵

Η περίοδος 1912-1919 είναι περίοδος απραξίας λόγω των Βαλκανικών Πολέμων και των καταστροφών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ο όμιλος διαλύεται. Πολλοί άνδρες και αγόρια της περιοχής έχουν σταλεί ως όμηροι σε πόλεις της Βουλγαρίας και απελευθερώνονται στα τέλη του 1918 και αρχές 1919. Ωστόσο, ο Αθανάσιος Τρικούπης αναφέρει ότι για λίγο διάστημα, το 1913, η μπάντα του «Ορφέα» ανασυστάθηκε με διευθυντή τον Νικόλαο Παπαναστασόπουλο, με μικρή ωστόσο δραστηριότητα, και διαλύθηκε πάλι με την εισβολή των Γερμανών και Βουλγάρων.¹⁷⁶

Το 1919 το σωματείο επανασυστάθηκε από 29 Σερραίους με επικεφαλή τον δικηγόρο Αθανάσιο Φωτιάδη και με την επωνυμία «Μουσικογυμναστικός Σύλλογος η ‘Αναγέννησις’ πρώην ‘Ορφεύς’». Ανάμεσα στους σκοπούς του ήταν η ενίσχυση απόρων προσφύγων και συμπολιτών.¹⁷⁷ Η φιλαρμονική αναδιοργανώθηκε το 1920, με 60 μέλη, με πρώτο διευθυντή τον Παναγιώτη Δρομάζο. Τον διαδέχθηκε για περίπου δύο μήνες, το Φεβρουάριο του 1921, ο Αθανάσιος Λεωνής και τον Ιούλιο του 1921 ανέλαβε και πάλι ο Ιωάννης Βαΐου με βοηθό του τον Δημήτριο Μικρούλη. Τον Σεπτέμβριο του 1921 ο Όμιλος παρήγγειλε νέα μουσικά όργανα στον οίκο Romeo Orsi στη Φλωρεντία. Ο Βαΐου παραιτήθηκε προσωρινά το 1925 και στη θέση του ανέλαβε ο Αντώνιος Κρικώνης. Ο τελευταίος παραιτήθηκε σύντομα για λόγους υγείας και ο Βαΐου επαναπροσλήφθηκε και παρέμεινε ως το 1929. Τον διαδέχτηκε ο τότε συνταξιοδοτηθείς Γενικός Επιθεωρητής στρατιωτικών μουσικών από την Αθήνα, Φραντσέσκο Τούλλι, μέχρι το Μάιο του 1930 οπότε και ο Βαΐου επανήλθε για την τελευταία θητεία του η οποία διήρκησε ως το 1934 οπότε και επέστρεψε οριστικά στη Θεσσαλονίκη.¹⁷⁸ Μέχρι και τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1930, ο «Ορφέας» διαθέτει δύο πλήρη τμήματα φιλαρμονικών: τη μπάντα του συλλόγου και τη φιλαρμονική νέων. Την ίδια εποχή πολυπληθή φιλαρμονική διαθέτει και το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Σερρών (όπου ήταν τρόφιμος και ο Χρήστος Σταματίου), με μουσικοδιδασκάλους τους Ιωάννη Βαΐου και Βασίλειο Βεηλικτσιδίδη.¹⁷⁹ Το Ορφανοτροφείο ήταν ο κύριος τροφοδότης νέων μουσικών της μπάντας του «Ορφέα».

¹⁷⁵ Γιώργος Αγγειοπλάστης, «Οι φιλαρμονικές της πόλης των Σερρών στην ιστορία», περ. *Δρομολόγιο των Σερρών* 5 (2004), 41-48: 42. Ο Καρακάσης αναφέρεται στο *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο* (1992), 40.

¹⁷⁶ Athanasios Trikoupis, *Western Music in Hellenic Communities. Musicians and Institutions* (Athens: National and Kapodistrian University of Athens, 2015), 164.

¹⁷⁷ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 76.

¹⁷⁸ Trikoupis, *Western Music in Hellenic Communities. Musicians and Institutions*, 165-166.

¹⁷⁹ Αγγειοπλάστης, «Οι φιλαρμονικές της πόλης των Σερρών στην ιστορία», 42-43.

Εικόνα 35. Η Φιλαρμονική του «Ορφέα» με τον διευθυντή της Ιωάννη Βαΐου (στην πρώτη σειρά), 31 Μαΐου 1925¹⁸⁰

Από τη δεκαετία του 1930 η μουσική δραστηριότητα του Όμιλου «Ορφέα» σε όλα του τα τμήματα συρρικνώνεται λόγω της έμφασης του συλλόγου στο αθλητικό του τμήμα το οποίο φέρνει πολλές διακρίσεις. Οι κύριες παρουσίες φιλαρμονικών εκείνη την περίοδο είναι της Στρατιωτικής Μουσικής της Έκτης Μεραρχίας Σερρών υπό τον ανθυπασιστή Δημήτριο Ευδέα, με 130 περίπου εκτελεστές, και η μπάντα του τοπικού τμήματός της, ιδρυθείσας από το καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά, Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.)¹⁸¹ με σποραδικές, ωστόσο, εμφανίσεις και μαέστρους τους Ιωάννη Βαΐου και Χρήστο Σταματίου. Η τελευταία εμφάνιση της Φιλαρμονικής, προπολεμικά, δίνεται στην τελετή έναρξης των Γ' Παμμακεδονικών Αγώνων Στίβου στο Δημοτικό Γυμναστήριο Σερρών, στις 15 Αυγούστου 1935.¹⁸²

¹⁸⁰ Αναπαραγωγή εικόνας 35 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 98.

¹⁸¹ Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.) ήταν κυβερνητική οργάνωση νέων που ιδρύθηκε από το καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά το 1936 και διαλύθηκε τον Απρίλιο του 1941, τρεις μήνες μετά το θάνατό του, με την κατάρρευση του μετώπου από τη γερμανική εισβολή. Ο σκοπός της οργάνωσης, σύμφωνα με το καταστατικό της, αναφερόταν στην «επωφελή διάθεση του ελευθέρου από της εργασίας χρόνου των νέων, προς προαγωγή της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως αυτών, ανάπτυξιν του εθνικού φρονήματος και της πίστεως προς την θρησκείαν, δημιουργίαν πνεύματος συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης [...]». Ουσιαστικά, ο Μεταξάς είχε σαν σκοπό, μέσα από την οργάνωση αυτή, να διαμορφώσει τους νέους σε εθνικιστές αλλά και υποστηρικτές του καθεστώτος. Για περισσότερα, βλ. Ελένη Μαχαίρα, *Η νεολαία της 4ης Αυγούστου. Φωτογραφίες* (Αθήνα: εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας - Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1987).

¹⁸² Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 95.

Το 1939 το Δημοτικό Συμβούλιο Σερρών αποφάσισε την αναδιοργάνωση της φιλαρμονικής του «Ορφέα» και την αγορά νέων οργάνων. Η απόφαση θα υλοποιηθεί μετά το τέλος της Κατοχής (1941-44).¹⁸³ Εξαιρετικά δυσάρεστο είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκειά της οι Βούλγαροι (οι οποίοι σε συνεργασία με τους Γερμανούς είχαν αναλάβει την κατοχική διοίκηση της Ανατολικής Μακεδονίας) κατέσχεσαν όλα τα ήδη υπάρχοντα μουσικά όργανα του «Ορφέα» και κατέστρεψαν το αρχείο του.¹⁸⁴

Πρώτη αναφορά παρουσίας οργανωμένου σχήματος μικρής ορχήστρας - μαντολινάτας νέων στις Σέρρες των αρχών του 20ού αιώνα, αναφέρεται το 1902. Ο Κωνσταντίνος Σγουρός, με σπουδές στη Μουσική Ακαδημία της Κολωνίας, πρώτος δάσκαλος της μουσικής του «Ορφέα» και από τους σημαντικότερους Σερραίους μουσικούς της περιόδου αυτής, θα είναι ο ιδρυτής της μαντολινάτας του Γυμνασίου Σερρών και το πρώτο βιολί. Τα υπόλοιπα μέλη: Ξενοφών Σγουρός, επίσης βιολί, Κάρολος Αλεξανδρίδης, μαντολίνο, μαντόλα, Χρήστος Δέλλιος (Φεσσάς), φλάουτο, Ιωάννης Αλεξανδρίδης και Απόστολος Ζιώγας, κιθάρες. Η μικρή ορχήστρα του 1902 εμφανιζόταν σε σχολικές και άλλες τελετές και γιορτές. Διαλύθηκε όταν ιδρύθηκε ο «Ορφέας» το 1905 και τα μέλη της εντάχθηκαν στα τμήματά του. Ο τελευταίος, ήδη από την ίδρυσή του οργανώνει μαντολινάτα, τμήμα της μεγάλης ορχήστρας του ομίλου. Η πρώτη συναυλία δίνεται στις αρχές του 1907 στην αίθουσα τελετών του Κεντρικού Νηπιαγωγείου, στη συνοικία της Αγίας Φωτεινής.¹⁸⁵

Ο Σερραίος αυτοδίδακτος μουσικός Ιωάννης Ουζούνης (1906-1977) οργανώνει την περίοδο 1920-25 μαντολινάτα αποκλειστικά από συμμαθητές του στο Γυμνάσιο. Το 1922, η γνωστή πλέον «Μαντολινάτα Ουζούνη» εντάσσεται στον «Ορφέα» διατηρώντας συνήθως την ονομασία της. Η πρώτη της εμφάνιση στα πλαίσια του Ομίλου γίνεται στις 24 Ιουλίου 1922.¹⁸⁶ Ακολουθούν πολλές συναυλίες στην πόλη «υπέρ του ταμείου του Γυμνασίου» και στα χωριά του νομού με ρεπερτόριο Ελλήνων και ξένων συνθετών. Το 1926 ο Ορέστης Καζαμίας, μετέπειτα φαρμακοποιός και πρόεδρος του «Ορφέα», συγκροτεί κλιμάκιο μαντολινάτας. Το συγκρότημα δραστηριοποιείται ανεξάρτητα απ' τον «Ορφέα» ένα χρόνο περίπου, ώσπου να ενταχθεί τελικά σ' αυτόν.¹⁸⁷ Οι ομάδες αυτές συμμετείχαν και στις λεγόμενες «πλατείες», δηλαδή τις λαϊκές υπαίθριες συναυλίες στην πόλη των Σερρών.

¹⁸³ Αγγειοπλάστης, «Οι φιλαρμονικές της πόλης των Σερρών στην ιστορία», 42-43.

¹⁸⁴ Trikoupis, *Western Music in Hellenic Communities. Musicians and Institutions*, 166.

¹⁸⁵ Αγγειοπλάστης, «Η μουσική που χάθηκε. Οι μαντολινάτες της πόλης των Σερρών κατά τον 20° αιώνα», 42-43.

¹⁸⁶ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 95.

¹⁸⁷ Αγγειοπλάστης, «Η μουσική που χάθηκε. Οι μαντολινάτες της πόλης των Σερρών κατά τον 20° αιώνα», 44-45.

Ταυτόχρονα, ένας Αυστριακός μουσικός, ο Λούντβιχ Πλανκ, δημιουργεί το 1926 μια μικρή ορχήστρα η οποία αποτελούνταν από μέλη του «Ορφέα» αλλά και της «Τερψιχόρης» που αποτελούνταν από τους: Βασίλη Καραγιάννη, βιολί, Νίκο Στεφανίδη, βιολί, Κρίτωνα Κηπουρίδη (τσέλο), Αθανάσιο Φιδετζή (φλάουτο), Γιάννη Βετούλη, τρομπόνι, Θεόδωρο Πασχαλιά, τρομπέτα. Ο Πλανκ έπαιζε πιάνο σε κινηματογράφους των Σερρών την ώρα προβολής βωβών ταινιών, ενώ το σύνολο επίσης δραστηριοποιήθηκε στην ελαφρά μουσική.

Εικόνα 36. Το τμήμα ορχήστρας του «Ορφέα» μπροστά στο κτήριό του, το 1922¹⁸⁸

Η χορωδία του «Ορφέα» έχει κι αυτή τις απαρχές της στην ίδρυση του Ομίλου στα 1905. Όλοι οι μουσικοδιδάσκαλοι και μουσικοί διευθυντές του δίδαξαν στο τμήμα της: ο Κωνσταντίνος Σγουρός, ο Ιωάννης Βαΐου, ο Φραντσίσκο Τούλλι, ο Γιάννης Ουζούνης και, κυρίως μεταπολεμικά, ο Χρήστος Σταματίου. Η πρώτη συναυλία της δόθηκε το 1907 στην αίθουσα τελετών του Κρατικού Νηπιαγωγείου στην περιοχή της Αγίας Φωτεινής.¹⁸⁹ Μεγάλη απήχηση είχε ωστόσο η συναυλία της που δόθηκε από κοινού με την φιλαρμονική και την μαντολινάτα του «Ορφέα» στη θερινή σκηνή του κτηρίου του συλλόγου, στις 24 Ιουλίου 1922. Σε αυτήν ήταν γενικός αρχιμουσικός ο Ιωάννης Βαΐου, ενώ τμήματα της μαντολινάτας

¹⁸⁸ Αναπαραγωγή εικόνας 36 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 97.

¹⁸⁹ Γιούλη Σπυρίδου, «Ιστορικό της Χορωδίας του Ομίλου 'Ορφέας'», στο Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεότερη τοπική ιστορία*, 23-28: 23.

και της χορωδίας διηύθυναν οι Γιάννης Ουζούνης και Νίκος Καρατζάς. Ερμηνεύθηκαν, μεταξύ άλλων, αποσπάσματα από όπερες του Bellini, του Verdi και του Offenbach.¹⁹⁰

Στις 9 Ιουνίου 1923 εμφανίζεται το ανδρικό τμήμα της χορωδίας με την ορχήστρα εγχόρδων του «Ορφέα» και διευθυντή τον Γιάννη Ουζούνη. Οι συναυλίες της χορωδίας σε σύμπραξη είτε με την ορχήστρα εγχόρδων του ομίλου είτε με τη μαντολινάτα (εκεί μόνο το ανδρικό τμήμα) είναι συχνές και γίνονται και εκτός Σερρών (1 Αυγούστου 1926, Ροδολείβος, διευθ. Ι. Βαΐου). Στις 9 Φεβρουαρίου 1930, η χορωδία με τη μαντολινάτα συνοδεύουν την φιλανθρωπική συναυλία του Αθηναίου βαθύφωνου Δ. Παναγιωτάκου «υπέρ αποπερατώσεως του Δημοτικού Γυμναστηρίου». Σε αυτή τη συναυλία συμμετέχουν επίσης ο Αθ. Φιδετζής (σόλο φλάουτο) και η πιανίστα συνοδός Μ. Φλαμαροπούλου, ενώ διευθύνει ο Φραντσίσκο Τούλλι. Πολυπληθής είναι και η συμμετοχή της χορωδίας στην τελετή έναρξης των Γ' Παμμακεδονικών Αγώνων (15 Αυγούστου 1935) μαζί με τη φιλαρμονική.¹⁹¹

Η ίδρυση του «Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'» το 1934 και η συνακόλουθη μεταστροφή του Ομίλου «Ορφέας» προς τις αθλητικές δραστηριότητες την ίδια περίοδο, δείχνουν κάμψη στις μουσικές δραστηριότητες του συλλόγου, συνολικά, άρα και σε σχέση με τη χορωδία. Τα μέλη της βρίσκουν διέξοδο στην χορωδιακή οργάνωση του «Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'» που θα συμπεριλάβει μέλη και από άλλα σωματεία («Απόλλων»), ενώ θα οργανωθούν ξεχωριστά τμήματα, πέραν της μικτής: ανδρικής, γυναικείας και παιδικής χορωδίας. Από αυτά τα τμήματα θα αναδειχθεί το άστρο του νεαρού ακόμα Χρήστου Σταματίου ως διδάσκοντα και μαέστρου των χορωδιακών τμημάτων και των θεωρητικών της μουσικής.¹⁹²

Η περίοδος της Κατοχής βρίσκει τον «Ορφέα» να διαλύεται. Το 1945 ιδρύεται η Ανδρική Χορωδία Σερρών. Μέλη της παλιοί χορωδοί του «Απόλλωνα» και του «Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'». Δίνουν την πρώτη τους συναυλία στις 19 Ιανουαρίου 1946.¹⁹³ Θα μπορούσαμε ωστόσο να πούμε με ασφάλεια, όπως είδαμε και στην ενότητα 2.3. της παρούσας εργασίας, ότι η μεγάλη ακμή της Χορωδίας του «Ορφέα» έρχεται μεταπολεμικά, χάριν στην προσπάθεια και το έργο του Χρήστου Σταματίου που της δίνει πανελλήνια εμβέλεια. Απαρχή είναι οι συναυλίες του 1952 και οι μετέπειτα εμφανίσεις στη Θεσσαλονίκη (Διεθνή Έκθεση,

¹⁹⁰ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 95.

¹⁹¹ Αγγειοπλάστης, «Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου του εικοστού αιώνα», 40, 42.

¹⁹² Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 42.

¹⁹³ Αγγειοπλάστης, «Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρα», 20.

1953-54), στην αίθουσα «Παρνασσός στην Αθήνα (1963), στο Ηρώδειο στο Φεστιβάλ Αθηνών (1964), κ.λπ.¹⁹⁴

Εικόνα 37. Το ανδρικό τμήμα της χορωδίας του «Ορφέα» το 1923¹⁹⁵

Η πρώτη εκδήλωση που φιλοξένησε ο Όμιλος «Ορφέας» μετά την Κατοχή ήταν το ρεσιτάλ τραγουδιού του Ρουμάνου βαρύτονου Νταν Ιορντανιέσκου, με συνοδεία στο πιάνο του Νίκου Αστρινίδη (7 Ιουνίου 1946). Το 1946 η φιλαρμονική του «Ορφέα» εντάσσεται στο Δήμο Σερρών. Στις 18 Μαΐου 1951 αναδιοργανώνεται η Χορωδία του Ομίλου, με την πρόσληψη του Χρήστου Σταματίου ως διευθυντή, και η πρώτη της συναυλία δίνεται την 1^η Ιουλίου 1951. Το 1953 αναδιοργανώνεται και η Μαντολινάτα, όπου συμμετέχουν πολλά παλιά μέλη της φιλαρμονικής, ενώ στις 28 Σεπτεμβρίου 1954 εμφανίζεται μαζί με τη Χορωδία στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης. Την ίδια χρονιά η δημοτική -πια- φιλαρμονική του «Ορφέα» καθιερώνει σειρά λαϊκών συναυλιών στις πλατείες και τις απόμακρες γειτονιές της πόλης των Σερρών. Στο ρεπερτόριο διασκευές έργων Ελλήνων και ξένων συνθετών και συνθέσεις του Χρ. Σταματίου. Το 1956 δημιουργείται και πολυφωνική εκκλησιαστική χορωδία και πάλι υπό τον Χρ. Σταματίου. Η μεταπολεμική πορεία του Ομίλου «Ορφέα» έχει ξεκινήσει.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Αγγειοπλάστης, «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952. Μνήμη Χρήστου Π. Σταματίου (1909-1998)», 5-6, Του ιδίου, «Ο Σερραίος μουσικός Χρήστος Σταματίου», 31-32.

¹⁹⁵ Αναπαραγωγή εικόνας 37 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 97.

¹⁹⁶ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 95, Αγγειοπλάστης, «Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρας», 20, Του ιδίου, «Οι φιλαρμονικές της πόλης των Σερρών στην ιστορία», 43.

3.4. Ωδείο Σερρών «Ορφεύς» (1934-1940)

Τα πρώτα έγγραφα από την αλληλογραφία του ιδρύματος εμφανίζονται από τον Αύγουστο του 1933 και υπογράφονται από τον Πρόεδρο της Εφορείας του Ωδείου Αθανάσιο Φωτιάδη και τον Γενικό Γραμματέα Σταύρο Παυλίδη. Ωστόσο, ως έτος έναρξης λειτουργίας του ιδρύματος, όπως πιστοποιούν η παραπέρα αλληλογραφία αλλά και η σφραγίδα του ιδρύματος, πρέπει να θεωρείται το 1934. Το «Ωδείο Σερρών ‘Ορφεύς’» αποτέλεσε δημιουργήμα του Ομίλου «Ορφέα» και ιδιαίτερα των ενεργειών του τότε προέδρου του, δικηγόρου Αθανάσιου Φωτιάδη, προς μια κατεύθυνση αυτονόμησης και συστηματοποίησης της μουσικής εκπαίδευσης στην πόλη των Σερρών.¹⁹⁷ Ήταν το πρώτο ωδείο της πόλης.

Μια βασική ανάγκη δημιουργίας του Ωδείου ήταν η έμφαση που άρχισε να δίνεται από τον Όμιλο «Ορφέα» στις αθλητικές του δραστηριότητες και λιγότερο στις μουσικές, ειδικά μετά την ανασύσταση του Ομίλου το 1919 ως «Αναγέννησις – πρώην Ορφεύς». Ήδη από το 1924 το κτήριο του «Ορφέα» είχε επιταχθεί από τη Μερραρχία Σερρών και είχε εγκατασταθεί σε αυτό ο 6^{ος} Λόχος του 19^{ου} Συντάγματος Πεζικού. Έτσι, δεν υπήρχε χώρος για μουσικές πρόβες, οι οποίες εκείνη την περίοδο γίνονταν στο σπίτι του Ιωάννη Ουζούνη.¹⁹⁸ Η πρόσληψη του γυμναστή Μιχάλη Κουμούση άρχισε να φέρνει σύντομα διακρίσεις στο Γυμναστικό τμήμα του «Ορφέα» και οι περισσότεροι πόροι του Ομίλου άρχισαν να διατίθενται εκεί. Ο δε τομέας του θεάτρου είχε σχεδόν εγκαταλειφθεί. Ο πρόεδρος Αθ. Φωτιάδης άρχισε να δέχεται έντονες επικρίσεις στις γενικές συνελεύσεις του Ομίλου όταν ζητούσε αναδιανομή των πόρων και για τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Ήταν φανερό ότι έπρεπε να βρεθεί μια λύση.¹⁹⁹

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ορφέα αποφάσισε, στις αρχές του 1930, να ιδρύσει έναν αυτοτελή, διοικητικά και οικονομικά, οργανισμό «το εν Σέρραις Ωδείο» για την ανάπτυξη της μουσικής. Διατήρησε βεβαίως τον τίτλο του «Ορφέα». Η εφορεία του ωδείου αποδύθηκε σε έναν χωρίς προηγούμενο αγώνα, που διήρκεσε δύο χρόνια περίπου, για την αναζήτηση πόρων για την οικονομική του στήριξη. Η λύση δόθηκε με την ψήφιση από την κυβέρνηση του νόμου 6433/28.12.1934 με τον οποίο επιβαλλόταν, υπέρ του ωδείου, πρόσθετο τέλος σε

¹⁹⁷ Οι κύριες πηγές για τη συγγραφή αυτής της ενότητας είναι: Αγγελιοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»* και Πέτρος Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυση και λειτουργία του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’», *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. 6 (1973), 293-309. Επίσης: Γιώργος Αγγελιοπλάστης, «Κατάλογος εισερχομένων και εξερχομένων εγγράφων από την αλληλογραφία του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’ (1934-1940)» κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών, <https://serrelib.gr/agioplastis/aliligrafiaodiou.htm>, τελευταία πρόσβαση στις 14 Απριλίου 2020.

¹⁹⁸ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 76.

¹⁹⁹ Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυση και λειτουργία του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’», 293-294.

κάθε ωριαίο κιλοβάτ που κατανάλωνε ο Δήμος Σερρών,²⁰⁰ αλλά και πρόσθετος φόρος στα εισιτήρια των δημοσίων θεαμάτων.²⁰¹

Εικόνες 38-39. Αριστερά: Ο Αθανάσιος Φωτιάδης (1900-1969).²⁰² Δεξιά: Η σφραγίδα του ωδείου²⁰³

Το νομικό πρόσωπο του ωδείου συστάθηκε την 1^η Φεβρουαρίου 1934. Ιδρυτικά του μέλη υπήρξαν, οι:²⁰⁴

1. Αθανάσιος Φωτιάδης, δικηγόρος – Πρόεδρος της εφορείας του Ωδείου και πρόεδρος του Ομίλου «Ορφεύς»
2. Γεώργιος Μόσχου
3. Σταύρος Παυλίδης, έμπορος
4. Βασίλειος Παπαλεξίου, υπάλληλος Δήμου
5. Κωνσταντίνος Σχοινάς, ιδιωτικός υπάλληλος
6. Κωνσταντίνος Φωκάς, βιβλιοχαρτοπώλης
7. Στέργιος Χ. Άγγελλου, εμποροράπτης
8. Γεώργιος Καραλέμπας, λογιστής
9. Κωνσταντίνος Περδικάρης, επιχειρηματίας
10. ΓιώANNΗΣ Ζούνης, ιδιωτικός υπάλληλος
11. Βασίλειος Σταυρίδης, τυπογράφος
12. Δημήτριος Μικρούλης, κομμωτής.

²⁰⁰ Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 26.

²⁰¹ Εισερχόμενο έγγραφο με ημερομηνία 28 Δεκεμβρίου 1934. Στο: Αγγειοπλάστης, «Κατάλογος εισερχομένων και εξερχομένων εγγράφων από την αλληλογραφία του Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς' (1934-1940)».

²⁰² Αναπαραγωγή εικόνας 38 από: Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'», 294.

²⁰³ Αναπαραγωγή εικόνας 39 από: Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 21.

²⁰⁴ Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'», 301.

Στις 7 Φεβρουαρίου 1935 το Ωδείο Αθηνών, μετά από σχετική αίτηση του Αθ. Φωτιάδη, και θέλοντας να συμπαρασταθεί στο ξεκίνημα του σεραϊκού ωδείου, αποστέλλει το καταστατικό του οργανισμού του ως πρότυπο για την οργάνωση της εσωτερικής του οργάνωσης. Επίσης, το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, απόφοιτοι του οποίου επάνδρωσαν τον βασικό πυρήνα καθηγητών του «Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'», προτείνει, την ίδια περίοδο, να χαρακτηριστεί το ωδείο ως Παράρτημα του Κ.Ο.Θ. στις Σέρρες υπό τρεις προϋποθέσεις: α) να μην υπάρχει καμία ανάμιξη από διοικητικής και οικονομικής πλευράς, β) η εποπτεία να είναι καλλιτεχνική και γ) να συναποφασίζεται και από τα δύο ιδρύματα η πρόσληψη του διδακτικού προσωπικού. Η συμβολή του Κ.Ο.Θ. ήταν καθοριστική στα πρώτα βήματα του Ωδείου Σερρών και ο διευθυντής του, ο σπουδαίος βιολιστής και παιδαγωγός Αλέξανδρος Καζαντζής, στάθηκε προσωπικά αρωγός με πολλές επισκέψεις στις Σέρρες και παρουσία, ως συνεργάτης, στα διοικητικά συμβούλια των πρώτων ημερών για ζητήματα οργανωτικά, πρόσληψης προσωπικού κ.λπ.²⁰⁵ Τελικά, το ωδείο λειτούργησε αυτόνομα, διοικητικά και οικονομικά, χωρίς να αποτελέσει παράρτημα του Κ.Ο.Θ.

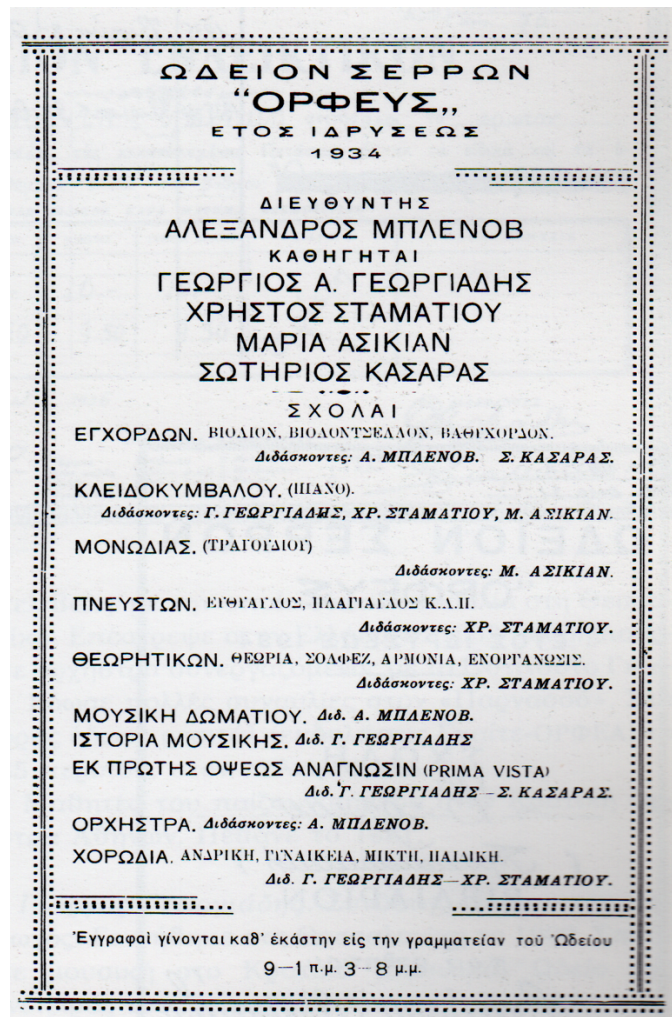
Το ωδείο, αλλά φυσικά και η πόλη των Σερρών, ευτύχησαν όσο λίγες πόλεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου του 20ού αι., να περιλαμβάνουν στο διδακτικό τους προσωπικό μερικές από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της μουσικής της εποχής στη Β. Ελλάδα. Προσλήφθηκαν στην αρχή οι Αλέξανδρος Μπλενόβ, Γερμανός βιολονίστας, ως διευθυντής, και οι Γεώργιος Γεωργιάδης (για το πιάνο και τη χορωδία) και Χρήστος Σταματίου (πιάνο, χορωδία, θεωρητικά). Αργότερα εντάχθηκαν στο δυναμικό του ιδρύματος και οι Σωτήριος Κασσάρας (έγχορδα), Μαρί Ασικιάν (μονωδία), Μάριος Ιωαννίδης (έγχορδα, βοηθός διευθυντής), Αλίκη Μποναπάτσε (πιάνο) και Μαρία Οικονόμου (πιάνο), όλοι αριστούχοι του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης.²⁰⁶ Ο μόνος Σερραίος ήταν ο Χρήστος Σταματίου που ουσιαστικά από το Ωδείο Σερρών ξεκινά την πολύχρονη και πολύ σημαντική παρουσία του στα μουσικά πράγματα της πόλης επί σχεδόν 70 χρόνια.

Λειτουργήσαν εξ αρχής οι σχολές εγχόρδων, πιάνου, μονωδίας, πνευστών, θεωρητικών, μουσικής δωματίου, ιστορίας της μουσικής, εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης, χορωδίας, δραματικής και απαγγελίας. Το πρώτο χρόνο λειτουργίας εγγράφηκαν 180 μαθητές. Σε ελάχιστο διάστημα το ωδείο δημιούργησε τέσσερις χορωδίες (η πρώτη ωδειακή οργανωμένη πολυφωνική παιδική της πόλης με διευθυντή το Χρ. Σταματίου, γυναικεία, ανδρική, μικτή),

²⁰⁵ Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 26-27.

²⁰⁶ Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'», 303-304. Για τα βιογραφικά των σημαντικότερων εκ των παραπάνω καθηγητών, βλ. υποκεφάλαιο 2.2 της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Αρκετοί από αυτούς, όπως χαρακτηριστικά ο Γιώργος Γεωργιάδης, γνώρισαν πανελλήνια αναγνώριση και το Ωδείο Σερρών ήταν γι αυτούς η απαρχή μιας σπουδαίας καριέρας.

ορχήστρα δωματίου και συμφωνική ορχήστρα. Τον Ιούνιο του 1935 δόθηκε η Α΄ Συναυλία στο «Κρόνιο» με τη σύμπραξη Θεσσαλονικιών σολιστών και του τενόρου Βασίλη Κοσμόπουλου.

Εικόνα 40. Ενημερωτική αφίσα με τις σχολές και τα τμήματα του «Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'» από το πρώτο έτος λειτουργίας του²⁰⁷

Η δραστηριότητά του ωδείου περιλάμβανε την οργάνωση συναυλιών στην πόλη, στο νομό και σε πολλές πόλεις της Αν. Μακεδονίας, καθώς και την παρουσίαση φημισμένων καλλιτεχνών του κέντρου, οι οποίοι εμφανίζονταν είτε σε ατομικά ρεσιτάλ είτε σε συνεργασία με τους καθηγητές του ιδρύματος. Ο τύπος λειτουργούσε υποστηρικτικά και η πορεία του ιδρύματος φαινόταν ανοδική. Ίσως μια κορυφαία στιγμή, και μοναδική στα χρονικά της πόλης των Σερρών, ήταν η σύσταση συμφωνικής ορχήστρας 35 μελών υπό τον Αλέξανδρο Μπλενόφ, η οποία παρουσίασε έργα του δυτικού ρεπερτορίου σε αρκετές συναυλίες κάνοντας ιδιαίτερη αίσθηση στην πόλη. Είχε υπάρξει ήδη προσπάθεια σύστασης

²⁰⁷ Αναπαραγωγή εικόνας 40 από: Αγγειοπλάστης, *Ωδείο Σερρών «Ορφεύς»*, 31.

μικρής ορχήστρας από τον Λούντβιχ Πλανκ στον Όμιλο «Ορφέα» το 1927, αλλά με πιο πενιχρά μουσικά αποτελέσματα και το σύνολο ήταν περισσότερο στραμμένο προς την ελαφρά μουσική. Στις συναυλίες της συμφωνικής ορχήστρας του ωδείου συμμετείχαν συχνά και μουσικοί από τη Θεσσαλονίκη ή την Καβάλα για να ενισχύσουν το σύνολο και το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα.²⁰⁸

Εικόνα 41. Η συμφωνική ορχήστρα του «Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’». Στο κέντρο, καθήμενοι, ο Γεώργιος Γεωργιάδης (αριστερά) και ο διευθυντής της Αλέξανδρος Μπλενόφ (δεξιά)²⁰⁹

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πέτρος Πέννας στα πρώτα 2-3 χρόνια από την ίδρυση του ωδείου, αγοράστηκαν από τους Σερραίους περίπου 30 πιάνο στα σερραϊκά σπίτια. Επιπλέον, το ωδείο, για όσους μαθητές δεν είχαν πιάνο στα σπίτια τους, φρόντιζε να νοικιάζει όργανα και αίθουσες στην πόλη, εκτός των δικών του αιθουσών, ώστε να μπορούν να μελετάνε. Οι πόροι του ωδείου, για να διαθέτει τα παραπάνω, αλλά και για τα πάγια έξοδα λειτουργίας του (350 με 500 χιλιάδες δραχμές ο ετήσιος προϋπολογισμός) προέρχονταν -πέρα από την κρατική ενίσχυση που αναφέραμε πριν και τα δίδακτρα- και από δωρεές ιδιωτικών εταιρειών, τραπεζών, του Δήμου και ιδιωτών, όπως ο Νικόλαος Δέλλιος που χάρισε στο ίδρυμα ένα αρμόνιο και 10000 δραχμές καταπίστευμα ορίζοντας, από τους τόκους του, να βραβεύεται κάθε έτος ο μαθητής με την υψηλότερη επίδοση.²¹⁰

Με υπόδειξη του Αλέξανδρου Καζαντζή δημιουργήθηκε και τάξη «μαθητών ερασιτεχνών» κατά τα πρότυπα του Ωδείου Αθηνών, συνήθως ενηλίκων και επαγγελματιών της πόλης, οι οποίοι απάρτιζαν κυρίως τα μέλη των πολυπληθών χορωδιών του ωδείου (μικτή, ανδρική,

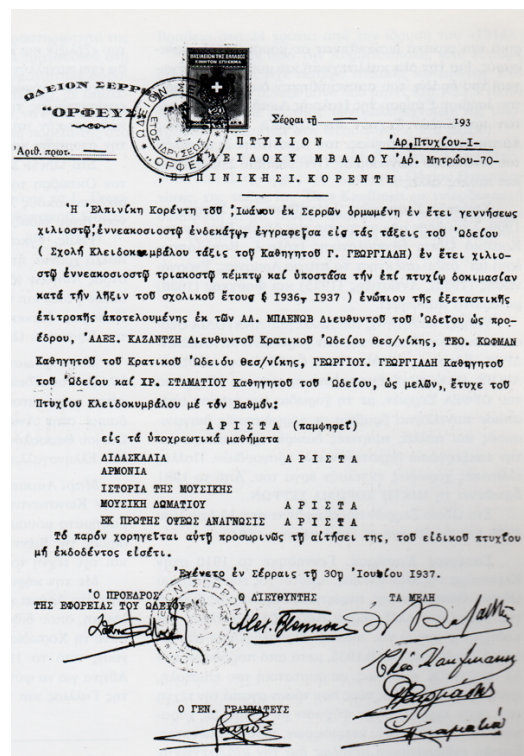
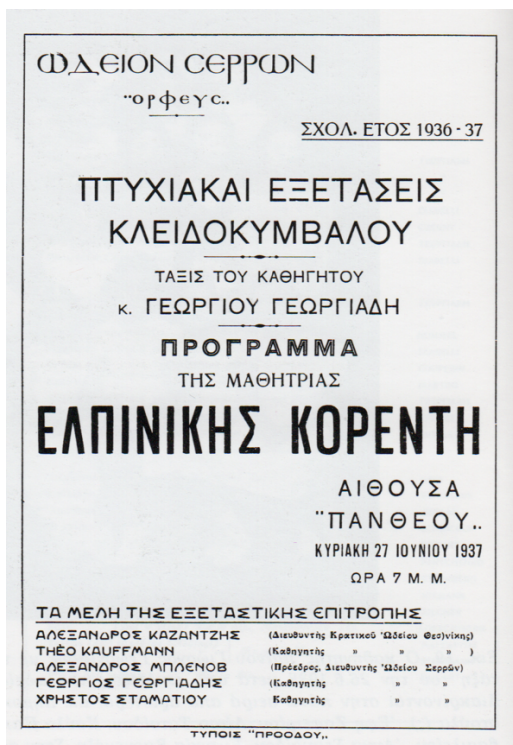
²⁰⁸ Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’», 304.

²⁰⁹ Αναπαραγωγή εικόνας 40 από: Αγγελιοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, εξώφυλλο.

²¹⁰ Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’», 304-305.

γυναικεία) και λόγω των υποχρεώσεών τους δεν μπορούσαν να φοιτήσουν κανονικά. Πλήρωναν διπλάσια δίδακτρα, διδάσκονταν θεωρία μουσικής ξεχωριστά από τους τακτικούς μαθητές και είχαν λιγότερες υποχρεώσεις στη φοίτηση.²¹¹

Το πρώτο πτυχίο του ωδείου δόθηκε στο πιάνο, από την μαθήτριά του Γ. Γεωργιάδη, Ελπινίκη Κορέντη. Στην εξεταστική επιτροπή μέλη ήταν ο Βέλγος καθηγητής πιάνου Theo Kauffman, και ο διευθυντής Αλέξανδρος Καζαντζής από το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, ενώ από το Ωδείο Σερρών οι Μπλένοφ, Γεωργιάδης και Σταματίου. Οι εξετάσεις τελέστηκαν στο κινηματοθέατρο «Πάνθεον», στις 27 Ιουνίου 1937.²¹²

Εικόνες 42-43. Το πρόγραμμα (αριστερά) και το πρακτικό της επιτροπής (δεξιά) από τις εξετάσεις για το πρώτο πτυχίο πιάνου που δόθηκε από το «Ωδείο Σερρών 'Ορφεύς'»²¹³

Ατυχώς η πολυσήμαντη αυτή δραστηριότητα δε θα κρατούσε πολύ ακόμη. Όπως είπαμε νωρίτερα, σύμφωνα με το νόμο 6433/28.12.1934, επιβαλλόταν από το κράτος τέλος 50 λεπτών σε κάθε ωριαία κιλοβατώρα οικιακού ηλεκτρικού ρεύματος που καταναλωνόταν στις Σέρρες (κατοίκους – επαγγελματίες) και τέλος 20 λεπτών στο Δήμο από το ρεύμα που καταναλωνόταν για το δημόσιο φωτισμό, υπέρ του Ωδείου Σερρών. Επίσης με τον ίδιο νόμο προβλεπόταν πρόσθετος φόρος 50 λεπτών στα εισιτήρια των δημόσιων θεαμάτων της πόλης

²¹¹ Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 42.

²¹² Πέννας, «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών 'Ορφεύς'», 305.

²¹³ Αναπαραγωγή εικόνων 42-43 από: Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 38-39.

μέχρι 15 δρχ. και 1 δρχ. φόρος στα θεάματα πάνω από 15 δρχ. Όπως ήταν φυσικό, η προσπάθεια αυτή του Ομίλου «Ορφέα» να στηρίξει οικονομικά το Ωδείο Σερρών έφερε αντιδράσεις, ειδικά από τους εμπόρους και καταστηματάρχες της πόλης, οι οποίες εκφραζόταν συχνά με δημοσιεύματα στον τοπικό τύπο και διαβήματα των συντεχνιών αλλά και εκπροσώπων του Δήμου στο Υπουργείο Οικονομικών. Το αποτέλεσμα ήταν τελικά τα τέλη υπέρ του ωδείου να καταργηθούν και οι πόροι του ιδρύματος να περικοπούν.²¹⁴ Η εφορεία του ωδείου προσπάθησε να αντιμετωπίσει τις νέες οικονομικές συνθήκες απευθυνόμενη σε ιδρύματα και οργανισμούς της πόλης προς αναζήτηση επιχορηγήσεων, δωρεών ή και δανείων, υποθηκεύοντας μάλιστα τα πνευστά όργανα που είχε δωρίσει στο ίδρυμα ο Όμιλος «Ορφέας». Οι προσπάθειες δεν καρποφόρησαν ιδιαίτερα και, καθώς τα δίδακτρα δεν ήταν υψηλά προκειμένου να απευθύνονται στην πλειονότητα των κατοίκων των Σερρών, το ωδείο βρέθηκε σε δυσχερέστατη οικονομική θέση. Η κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου τον Οκτώβριο του 1940 ήταν το τελικό χτύπημα στις προσπάθειες των ιθυνόντων να κρατήσουν το ωδείο ανοιχτό και τελικά το ίδρυμα ολοκλήρωσε τη λειτουργία του που, αν και σύντομη (1934-1940), άφησε ανεξίτηλο το ίχνος της στη μουσική ζωή της πόλης και των κατοίκων της.

3.5. Άλλες δράσεις του Ομίλου: οικοτροφείο, θέατρο, αθλητισμός

Αν και η μουσική δραστηριότητα του «Ορφέα» αποτελεί το επίκεντρο έρευνας και καταγραφής της ιστορίας του στην παρούσα διπλωματική εργασία, θεωρείται σκόπιμο, στο κλείσιμο αυτού του κεφαλαίου να γίνει και μία σύντομη αναφορά σε άλλα του τμήματα και δράσεις καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, η ιστορία του «Ορφέα» είναι στενά συνυφασμένη με τόσο με την εν γένει την εξέλιξη των πολιτισμικών πραγμάτων στην πόλη και το νομό των Σερρών, αλλά και με σοβαρά πολιτικά γεγονότα που καθόρισαν την πορεία του όπως ο Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908).

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην τουρκοκρατούμενη πόλη των Σερρών η ελληνοβουλγαρική εθνικιστική αντιπαράθεση με σκοπό την επικράτηση και κατοχύρωση εδαφών κορυφώνεται. Και οι δύο πλευρές, από τα τέλη του 19^{ου} αι. είχαν επιδοθεί στην ανάπτυξη ενός εκτεταμένου εκπαιδευτικού δικτύου προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως ιδεολογικός μηχανισμός για τη διαμόρφωση εθνικής συνείδησης στους νεαρούς μαθητές. Ήδη αναφερθήκαμε στο Κεφάλαιο 1 στα ελληνικά εκπαιδευτήρια που ιδρύθηκαν μετά το 1870 στην πόλη των Σερρών και τους φωτισμένους δασκάλους τους. Τα οικοτροφεία θεωρούνταν συμπληρωματικά ιδρύματα του

²¹⁴ Αγγειοπλάστης, *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς»*, 43, 45.

εκπαιδευτικού συστήματος που εξυπηρετούσαν ανάγκες στέγασης και διατροφής μαθητών από μακρινά χωριά ή από ιδιαίτερα φτωχές οικογένειες. Και εκεί ήταν σκοπός η εθνική διαπαιδαγώγηση.²¹⁵

Ελληνικό οικοτροφείο (αρρένων) στην πόλη των Σερρών λειτούργησε για πρώτη φορά το 1908-09, αντίθετα με το αντίστοιχο βουλγαρικό που λειτουργούσε στην πόλη από τα τέλη του 19^{ου} αι. Η ανεπάρκεια του κτιριακού και η έλλειψη σταθερών οικονομικών πόρων (αποκλειστικά από εισφορές των κατοίκων της πόλης και της επαρχίας) έκαναν από την αρχή την λειτουργία του ελληνικού ιδρύματος και την εκεί διαβίωση των 80 μαθητών του, επισφαλείς. Παρά την προσπάθεια των ελληνικών προξενικών αρχών η κατάσταση έμεινε ίδια ως το τέλος της σχολικής χρονιάς 1911-12.

Τότε εμφανίστηκε στο προσκήνιο ο Όμιλος «Ορφέας», ο οποίος ανέλαβε το δύσκολο έργο της ανέγερσης του νέου οικοτροφείου. Οι εθνικές προθέσεις του «Ορφέα» είχαν σίγουρα ενεργοποιηθεί λόγω της ανέγερσης από τους Βουλγάρους, το 1911, του δικού τους οικοτροφείου θηλέων με 150 μαθήτριες από τα βουλγαρόφωνα χωριά του νομού, σε πολυτελές οίκημα που κόστισε τουλάχιστον 1000 λίρες, εξαιρετικά υψηλό ποσό για την εποχή.²¹⁶ Η ελληνική κοινότητα των Σερρών και τα μέλη του «Ορφέα» δεν μπορούσαν να ανεχθούν το γεγονός και αποφάσισαν να αναλάβουν δράση. Η ανάθεση ανέγερσης του οικοτροφείου στον «Ορφέα», από την ελληνική κοινότητα, τις προξενικές αρχές και τη Μητρόπολη δεν έγινε τυχαία: ο όμιλος είχε ήδη κατασκευάσει θεατρική αίθουσα στην πόλη που έγινε καύχημα των Ελλήνων κατοίκων ενώ η οικονομική διαχείριση που είχε ως τότε επιδείξει του προσέδιδε φερεγγυότητα για το εγχείρημα.²¹⁷ Για την ανέγερση χρειάστηκε το ποσό των 1100 λιρών που μέρος του προήλθε από δάνειο που σύναψε ο «Ορφέας» με την Τράπεζα των Αθηνών, την Τράπεζα της Ανατολής και την Οθωμανική Τράπεζα, μέσα από εγγυοδοτήσεις του Ελληνικού Προξενείου και της Μητρόπολης, τον Αύγουστο του 1912.²¹⁸

Το παλιό οικοτροφείο σταμάτησε οριστικά να λειτουργεί στο τέλος της σχολικής χρονιάς 1911-12. Το νέο κτήριο, που είχε ήδη αρχίσει να χτίζεται τον Φεβρουάριο του 1912, ήταν έτοιμο να υποδεχτεί μαθητές από τον Σεπτέμβριο. Στο νέο οικοτροφείο εισήλθαν 82 τρόφιμοι. 15 παιδιά εγγράφηκαν δωρεάν ως άπορα ενώ για τα υπόλοιπα προβλέπονταν τροφεία 10 λιρών. Τα παιδιά είχαν ομοιόμορφες ενδυμασίες και σήμα στο πηλίκιο με την

²¹⁵ Βλ. σχετικά Γιώργος Αψηλίδης, «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών», στο Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 45-57: 45.

²¹⁶ Αψηλίδης, «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών», 48-49.

²¹⁷ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 57.

²¹⁸ Αψηλίδης, «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών», 52-54.

ένδειξη «Ο.Ο.» δηλαδή «Οικοτροφείο Ορφέως». Την οικονομική διαχείριση ασκούσε οκταμελής επιτροπή με πρόεδρο τον καθηγητή Νικόλαο Τέγο και ταμιά τον καπνέμπορο Κωνσταντή Νικολάου.²¹⁹

Το οικοτροφείο του «Ορφέα» λειτούργησε κανονικά όλη τη σχολική χρονιά 1912-13 παρά την κατάληψη της πόλης των Σερρών από το βουλγαρικό στρατό (25 Οκτωβρίου 1912). Ωστόσο, η λήξη των μαθημάτων έγινε βεβιασμένα, τέλη Απριλίου - αρχές Μαΐου λόγω της πολιτικο-στρατιωτικής αστάθειας και οι οικότροφοι επέστρεψαν στα πατρικά τους σπίτια. Δυστυχώς, το οικοτροφείο κάηκε στη μεγάλη πυρκαγιά που έβαλε ο βουλγαρικός στρατός εγκαταλείποντας την πόλη τον Ιούνιο του 1913. Η απελευθέρωση της πόλης τη βρήκε χωρίς ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του μακεδονομάχου Ομίλου «Ορφέα», το οικοτροφείο της, που καταστράφηκε πριν καν συμπληρώσει ένα χρόνο ύπαρξης και πριν προλάβει να προσφέρει επαρκώς τις υποστηρικτικές υπηρεσίες του στη νεολαία των Σερρών.²²⁰

Εικόνα 44. Σπάνια φωτογραφία μαθητών του Οικοτροφείου Ορφέα στην Εξοχή Σερρών, 1912²²¹

Το θεατρικό τμήμα του «Ορφέα» ιδρύθηκε από συστάσεως του Ομίλου, το 1905, και οι πρώτες παραστάσεις δόθηκαν, όπως είδαμε και στο υποκεφάλαιο 3.1, σε συνεργασία με μέλη του σωματείου «Τερψιχόρη» το 1906 στην αίθουσα του γυμναστηρίου του «Ορφέα» (*Δάφνη*) και το 1907 στην αίθουσα τελετών του Παρθεναγωγείου «Γρηγοριάς» (*Ο αγαπητικός της*

²¹⁹ Αψηλίδης, «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών», 55-56.

²²⁰ Αψηλίδης, «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών», 57.

²²¹ Αναπαραγωγή εικόνας 44 από: Αψηλίδης, «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών», 55.

βοσκοπούλας του Δ. Κορομηλά και Γκόλφω του Σπ. Περεσιάδη).²²² Την παράσταση του Αγαπητικού παρακολούθησε και όλο το αντάρτικο σώμα του καπετάν Στέργιου Βλάχμπη, μεταμφιεσμένοι. Όπως αναφέρει ο Παναγιώτης Κεχαγιάς: «*Η ανταπόκριση των Σερραίων ήταν μεγάλη. Απήλαυσαν ελληνικά άσματα και λευκή φουστανέλα και τα εισιτήρια έφερον λαμπρές εισπράξεις [...]*»²²³ Στην παράσταση της Γκόλφως έλαβαν μέρος οι μαθήτριες του Παρθεναγωγείου, Μαρία Πέννα, Μαριάνθη Κεχαγιά, Κούλα Αποστόλου, Πηνελόπη Γάλβα, Δέσποινα Βαλάνη, Κλεονίκη Βλάχου, Μαρία Σγουρού και οι Παναγιώτης Κεχαγιάς, Κωνσταντίνος Κεχαγιάς και Μήτρος Μαντζουρίδης. Ο Πρόξενος Αντ. Σαχτούρης, σημειώνει: «*Αι εισπράξεις παρ' όλα τα δωρεάν δοθέντα εις τους αντάρτες εισιτήρια ανήλθον στο σεβαστό ποσόν των 51 λιρών Τουρκίας*».²²⁴

Ο Όμιλος «Ορφέας» αποκτά το δικό του κτήριο το 1909 με χειμερινή αίθουσα θεάτρου. Το οικόπεδο για την ανέγερση του κτηρίου αποτέλεσε ιδιωτική δωρεά από την οικογένεια Χατζηλαζάρου προς την ελληνική κοινότητα των Σερρών, η οποία στη συνέχεια το παραχώρησε στον «Ορφέα».²²⁵ Οι εργασίες για την ανέγερση του θεάτρου είχαν ξεκινήσει από το 1908, όπως ενημερωνόμαστε από την εφημερίδα *Ελλάς των Αθηνών* (18 Δεκεμβρίου 1908): «*Αι εργασίαι του δαπάναις του Ομίλου 'Ορφέως' ανεγειρόμενου κοινοτικού θεάτρου εξακολουθούσιν*».²²⁶

Στο ιδιόκτητό του, πλέον, κτήριο ο «Ορφέας» καλεί το 1909 τον άσημο ακόμη, μετέπειτα μεγάλο ηθοποιό, Αιμίλιο Βεάκη, ο οποίος δίδαξε στον Όμιλο υποκριτική, απαγγελία και όλα όσα αφορούν το στήσιμο μιας παράστασης. Επειδή η αμοιβή του ήταν μικρή, δούλεψε και σαν αγιογράφος. Σε συνεργασία με την ηθοποιό Αντιγόνη Γονίδου ανεβάσανε τα έργα «Τόσκα» του Victorien Sardu, «Ένοχοι» και «Αι Λησταί» του Friedrich Schiller, από το φθινόπωρο του 1909 μέχρι την άνοιξη του 1910. Το θεατρικό τμήμα του «Ορφέα» που αποτελούνταν από τους Γιώργο Κεχαγιά, Γιώργο Σπυρόπουλο, Κούλα Αποστόλου (όλοι ερασιτέχνες) έδωσε παραστάσεις και σε άλλες πόλεις, όπως την Καβάλα, τη Νέα Ζίχνη, το Σιδηρόκαστρο και αλλού.²²⁷ Ωστόσο, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο και την ανασυγκρότηση του Ομίλου ως «Αναγέννησις πρώην Ορφεύς» το κομμάτι του θεάτρου ατονεί σημαντικά, ειδικά

²²² Βλ. και Αναστασία Βακάλου, «Ο όμιλος 'Ορφέας' και το Θέατρο», στο Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεότερη τοπική ιστορία*, 29-33: 30.

²²³ *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Κεχαγιά*. Αναφέρεται στο: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 64.

²²⁴ Στη «12^η Έκθεσή» του (20 Φεβρουαρίου 1907). Αναφέρεται στο: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 65.

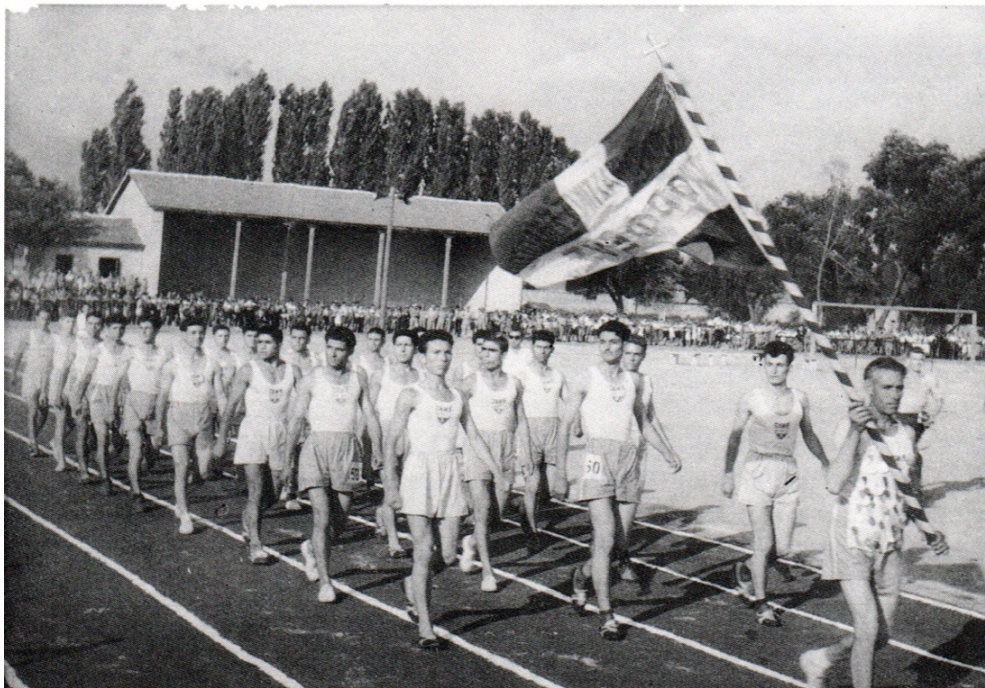
²²⁵ Βακάλου, «Ο όμιλος 'Ορφέας' και το Θέατρο», 30-31.

²²⁶ Αναφέρεται στο: Τζανακάρης, *Το θέατρο και ο κινηματογράφος εις την «καλλίστην πόλιν» των Σερρών, από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι το λυκόφως του 20ού*, 72.

²²⁷ Βακάλου, «Ο όμιλος 'Ορφέας' και το Θέατρο», 31.

στη δεκαετία του 1920 και '30. Το κτήριο του θεάτρου επιτάσσεται από τον Ελληνικό Στρατό το 1924 ενώ η έμφαση από τον Όμιλο δίνεται στο Γυμναστικό τμήμα.²²⁸ Το μουσικό τμήμα όπως είδαμε αυτονομήθηκε και κυρίως δραστηριοποιήθηκε μέσα από το Ωδείο Σερρών. Το θεατρικό τμήμα του Ομίλου επαναδραστηριοποιήθηκε μετά το 1950.

Ο Όμιλος «Ορφέας» έδωσε μεγάλη έμφαση στο αθλητικό του τμήμα από το 1927 με συνέπεια τα άλλα του τμήματα να ατονήσουν και να μην έχουν ικανοποιητικούς οικονομικούς πόρους για τις δραστηριότητές τους. Το αθλητικό τμήμα κατέστη ιδιαίτερα επιτυχημένο για την περίοδο που εξετάζουμε και έφερε στον Όμιλο πανελλήνιες και πανευρωπαϊκές διακρίσεις. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Θανάση Μπεκιάρη (από το χωριό Βέργη, 1904-1953), βαλκανιονίκη στους δρόμους 5000 και 10000 μ. και κάτοχο του πανελληνίου ρεκόρ και στα 1500 μ. Στο στίβο διακρίνονται και οι Βάσος Δανηλίδης, πρωταθλητής στους δρόμους μετ' εμποδίων, Ανδράς Βαδιάκας, κάτοχος του ρεκόρ ακοντισμού σε Μακεδονία-Θράκη ως το 1938, Βαγγέλης Καρούσης και Κώστας Τσαμουρτζής (σφαιροβολία), Στέργιος Παντζιάρης και Μιχάλης Παπίτσας (επί κοντώ), Δημήτρης Τικόπουλος, Κώστας Μάρκου και Ζαφείρης Νάσιουτζικ (δρόμοι ταχύτητας) και πολλοί ακόμη.²²⁹

Εικόνα 45. Η αθλητική ομάδα του «Ορφέας» παρελαύνει στο Δημοτικό Γυμναστήριο Σερρών στην τελετή έναρξης των Α' Μεταπολεμικών Πανσερραϊκών Αγώνων Στίβου (29-30 Ιουνίου 1950). Σημαιοφόρος ο Θανάσης Μπεκιάρης που φέρει όλα τα μετάλλιά του²³⁰

²²⁸ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 76.

²²⁹ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 76-77.

²³⁰ Αναπαραγωγή εικόνας 45 από: Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 78.

Στα τέλη του 1929 συγκροτείται η ομώνυμη ποδοσφαιρική ομάδα του «Ορφέα», ενώ τον Αύγουστο του 1933 ο Όμιλος ιδρύει «Σκοπευτικόν Τμήμα» και εντάσσεται στην Πανελλήνια Σκοπευτική Ομοσπονδία. Οι αθλητικές δραστηριότητες του Ομίλου συνεχίστηκαν και μετά την Κατοχή με την ανασύσταση της ποδοσφαιρικής ομάδας, ενεργής μέχρι το 1967. Παράλληλα, το 1949 ίδρυσε ομάδα πετοσφαίρισης (βόλεϋ), το 1950 ομάδα καλαθοσφαίρισης και το 1957 ομάδα πυγμαχίας.²³¹ Η τελευταία έφερε πολλές διακρίσεις στον Όμιλο, με διακρίσεις σε πανελλήνιο επίπεδο, συμμετοχή πυγμαχών στην Εθνική Ομάδα και συμμετοχές σε Βαλκανικούς και Πανευρωπαϊκούς αγώνες και πρωταθλήματα.²³²

Η παρούσα καταγραφή του Ομίλου «Ορφέας» εστίασε κυρίως στην πρώτη του φάση, από το 1905 ως το 1940. Η ιστορία του «Ορφέα» συνεχίστηκε και συνεχίζεται ως τις μέρες μας. Τα μέλη του «Ορφέα» παραμένουν σταθερά προσηλωμένα στη μελέτη, προστασία και παραγωγή της μουσικής, των γραμμάτων, των καλών τεχνών, των επιστημών και του αθλητισμού και την ανύψωση του πολιτιστικού επιπέδου της πόλης και του νομού Σερρών, καθώς και την προβολή και την αξιοποίηση των πολιτιστικών στοιχείων του τόπου και την ηθική και υλική συμπαράσταση και ενθάρρυνση προσώπων και φορέων για έργα που έχουν σχέση με τους σκοπούς του ομίλου. Σύμφωνα με το τρέχον καταστατικό του ο Όμιλος λειτουργεί τα τμήματα:²³³

1. Μικτή χορωδία με 50 χορωδούς
2. Θεατρική ερασιτεχνική σκηνή
3. Τμήμα κουκλοθεάτρου
4. Παλαιστικό τμήμα
5. Τμήμα εκδόσεων - λογοτεχνίας
6. Τμήμα πολιτιστικών εκδηλώσεων
7. Τμήμα κινηματογραφικής λέσχης
8. Τμήμα ανδρικής εκκλησιαστικής χορωδίας

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Αναστασία Βακάλου, έφορος θεάτρου του Ομίλου «Ορφέας»:

Ο Όρφέας θα εξακολουθήσει να βρίσκεται εδώ ανάμεσα στους Σερραίους πολίτες και να προάγει τις τέχνες και τα γράμματα, όσο θα υπάρχουν ακόμη άνθρωποι που θα θέτουν ως

²³¹ Καφταντζής, *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*, 77.

²³² Για περισσότερες πληροφορίες: Κωνσταντίνος Μπούσιος, «Τμήμα πάλης – Ιστορική αναδρομή», στο Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 35-40.

²³³ Χρηστίδης, «Όμιλος Όρφέας Σερρών, 1905-2005», 16-17.

ανώτερο ιδανικό την καλλιέργεια της ψυχής και του νου. Θα βρίσκεται εδώ, όσο υπάρχουν άνθρωποι που αναγνωρίζουν την προσπάθεια και προσφορά του. Μετά από εκατό χρόνια ο ‘Ορφέας’ ανήκει πλέον σε όλους τους κατοίκους αυτής της πόλης και θα είναι πάντα εδώ να μοιραστεί μαζί τους τους προβληματισμούς και τις ανάγκες τους.²³⁴

²³⁴ Βακάλου, «Ο όμιλος ‘Ορφέας’ και το Θέατρο», 33.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να παρουσιάσει τη μουσική ζωή των Σερρών μέσα στο χρονικό πλαίσιο που ορίζεται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ως και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Διατυπώθηκαν αρχικά η ιστορία της πόλης των Σερρών, η αστική της συγκρότηση και τα πολιτισμικά της χαρακτηριστικά, η ίδρυση και λειτουργία των πρώτων μουσικών συλλόγων και η σημασία της δράσης τους για τη μουσική κίνηση της πόλης. Έγιναν ειδικές αναφορές στα σημαντικά πρόσωπα των συλλόγων, ενώ μέσα από την εξιστόρηση αναδείχθηκε η κυρίαρχη παρουσία του Ομίλου «Ορφέας» στα μουσικά πράγματα της πόλης, τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Τα πρόσωπα που συγκρότησαν αυτούς τους συλλόγους αποτέλεσαν τους ζωντανούς φορείς διακίνησης και διάχυσης της δυτικής μουσικής στη γεωγραφική αυτή ζώνη της Ανατολικής Μακεδονίας, στο αστικό, κυρίως, κοινό της πόλης αλλά και όχι μόνο. Η στρατιωτική δράση του «Ορφέας» κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα αποτελεί μία ξεχωριστή περίπτωση στην νεοελληνική μουσική ιστορία όπου ένας τοπικός μουσικός θεσμός συνδέεται τόσο άμεσα με ένα τόσο σημαντικό κομμάτι της πολιτικής ιστορίας της χώρας. Για αυτό και αφιερώθηκε ξεχωριστή ενότητα στην πραγμάτευση αυτού του ζητήματος.

Η συνέχεια της έρευνας, σε κάποια μεταγενέστερη μελέτη, θα έχει ενδιαφέρον να εστιαστεί στη μουσική ζωή των Σερρών μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αναλυτικότερα. Αν και, τόσο στο υποκεφάλαιο για τον Χρήστο Σταματίου (κεφάλαιο 2) όσο και στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας δόθηκαν αρκετές πληροφορίες για τη διαμόρφωση του τοπίου της μεταπολεμικής σεραϊκής μουσικής ζωής, μία αναλυτική χρονοπεριοδολόγηση θα πρέπει να λάβει υπόψη τις ιστορικές συγκυρίες και τα πολιτικά γεγονότα κάθε περιόδου, τη δραστηριότητα των μουσικών θεσμών μέσα στο ιστορικοκοινωνικό κλίμα κάθε εποχής, τη δράση των σημαντικών προσώπων, αλλά και την αποτίμηση της τρέχουσας πολιτισμικής πραγματικότητας στην πόλη κατά τη σημερινή εποχή.

Ευχόμαστε η παρούσα διπλωματική εργασία, σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες σημαντικές πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές πληροφοριών για τη μουσική ζωή των Σερρών, να αποτελέσει τόσο έναυσμα όσο και βοήθημα προς μία τέτοια κατεύθυνση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία και άρθρα

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. *Ωδείον Σερρών «Ορφεύς» 1934-1940*. Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 1989.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρες». *Γιατί* [χ.τ.] (Δεκέμβριος 1992), 14-31.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, επιμ. του ιδίου, 15-26. Σέρρες: έκδ. του Πολιτιστικού Συλλόγου Βυρώνειας, 1996. Χρησιμοποιήθηκαν τα εξής κείμενα:

- «Πληροφορίες για τη μουσική στην πόλη των Σερρών», 15-26
- «Ο Όμιλος Ερασιτεχνών Τερψιχόρη και η πρώτη φιλαρμονική των Σερρών στα 1904», 39-44
- «Μια μουσικοθεατρική παράσταση στο Μικρό Σούλι Σερρών στα 1909. Το ιστορικό μιας φωτογραφίας», 45-52
- «Η πολυφωνική μουσική στις εκκλησίες των Σερρών», *Οκτώ κείμενα σερραϊκής μουσικής ιστοριογραφίας*, 57-63
- «Συναυλία αντεγκλήσεων», 65-75 και
- «Διαπρεπείς μουσικοδιδάσκαλοι των Σερρών κατά τον 20ο αιώνα», 77-84.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική στις Σέρρες. Δάσκαλοι και ιεροψάλτες μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα». *Γιατί* 25 (1999), ένθετο (σελ. 1-8).

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Ο μεταπολεμικός 'Ορφέας' Σερρών. Οι δύο πρώτες συναυλίες του 1952». *Γιατί* 29 (1999), ένθετο (σελ. 1-8).

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. *Πηγές και μουσική βιβλιογραφία των Σερρών (1828-1998). Προσωπογραφία, καταγραφή, ειδήσεις*. Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2001.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου του εικοστού αιώνα». *Γιατί* 31 (Δεκέμβριος 2001), 35-44.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Ο μουσικοδιδάσκαλος Γιάννης Βαΐου (1883-1961). Μικρό αφιέρωμα για τα 40 χρόνια από το θάνατό του». *Γιατί* 31 (Δεκέμβριος 2001), 45-48.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Οι φιλαρμονικές της πόλης των Σερρών στην ιστορία». *Δρομολόγιο των Σερρών* 5 (2004), 41-48.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Η μουσική που χάθηκε. Οι μαντολινάτες της πόλης των Σερρών κατά τον 20ο αιώνα». *Δρομολόγιο των Σερρών* 7 (2005), 42-47.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Μια μουσικοθεατρική παράσταση στις Σέρρες στα τέλη του 19ου αιώνα. Η 'Λύρα του Γερο-Νικόλα' του Δημητρίου Κόκκου στις Σέρρες το 1892». *Δρομολόγιο των Σερρών* 8 (2005), 11-15.

- Αγγειοπλάστης, Γιώργος (επιμ.). *Χρήστος Σταματίου (1909-1998). 10 χρόνια από το θάνατο του Σερραίου συνθέτη – Αφιέρωμα*. Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2008.
- Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Αναμνήσεις από τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων της πόλεως Σερρών κατά την περίοδο 1920 έως 1936 - Μία επιστολή του Αθανασίου Φιδετζή στα 1986», στο *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, τομ. Α', 179-194. Σέρρες: Εταιρεία Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών, 2010.
- Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Οι Σέρρες και η λόγια μουσική τους από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι. μέχρι και τους πρώτους χρόνους του δεύτερου μισού του 20^{ου} (1870-1970)». Στο *Σερραϊκά Σύμμεικτα – Τιμητικό αφιέρωμα στα 100 χρόνια από την απελευθέρωση των Σερρών (1913-2013)*, επιμ. Γιώργος Αψηλίδης, 433-456. Σέρρες: Εταιρεία Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών, 2013.
- Αλεξανδρίδης, Κάρολος. *Απομνημονεύματα*, επιμ. Ντίνος Χριστιανόπουλος. Θεσσαλονίκη: Τυπογραφία Ν. Νικολαΐδη, 1975.
- Ανωγειανάκης, Φοίβος. *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 1976.
- Αψηλίδης, Γιώργος. «Η Πρωτομαγιά του 1908 στην πόλη των Σερρών». *Μετά* 64 (2000), 2-18.
- Αψηλίδης, Γιώργος. «Χρηματοδότηση και επιθεώρηση ελληνικών σχολείων στην περιοχή των Σερρών στις αρχές του 20ού αιώνα». *Σίρις* 6 (2002), 103-113.
- Αψηλίδης, Γιώργος. «Το οικοτροφείο του ομίλου 'Ορφέα' Σερρών». Στο Πέτρος Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του (1905-2005). Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 45-57. Σέρρες: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, 2005.
- Β. Β., «Ο 'Αστήρ' ανά τις επαρχίας – Καβάλα», εφ. *Αστήρ* (23 Απριλίου 1910).
- Βακάλου, Αναστασία. «Ο όμιλος 'Ορφέας' και το Θέατρο». Στο Πέτρος Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 29-33. Σέρρες: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, 2005.
- Βλάχος, Νικόλαος Ν. *Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού*. Αθήνα: χ.ε., 1935.
- Βολιώτης-Καπετανάκης, Ηλίας. *Ελλήνων μούσα λαϊκή*. Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, 1997.
- Ευστρατιάδης, Ευστράτιος. «Οδοιπορικόν. Η πρώτη περιοδεία Έλληνας δημοσιογράφου» (κεφ. «Σέρραι»), εφημ. *Σκριπ* (χωρίς ακριβή ημερομηνία). Δεύτερη δημοσίευση στο βιβλίο του ιδίου, *Μακεδονία*. Αθήνα: 1903.
- Ηροδότου, *Ιστορία. Βιβλίο Ε': Τερψιχόρη*, μτφ. Λ. Ζενάκος. Αθήνα: Γκοβόστη, 1992.
- Θεοδωρίδης, Ιωάννης. *Ο εν Σέρραις Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος*. Κωνσταντινούπολη: Τύποις Φάρου του Βοσπόρου, 1875.

- Καφταντζής, Γιώργος. *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τόμ. Β΄. Σέρρες: Δίφρος, 1972.
- Καφταντζής, Γιώργος. *Η Σερραϊκή χρονογραφία του Παπασυναδινού*. Σέρρες: Μητρόπολη Σερρών και Νιγρίτης, 1989.
- Καφταντζής, Γιώργος. *Ορφέας Σερρών (1905-1991) – Ιστορική αναδρομή*. Θεσσαλονίκη, έκδ. Ομίλου «Ορφέα» Σερρών, 1991.
- Καφταντζής, Γεώργιος. *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τόμ. Γ΄. Αθήνα: Μαλλιάρης, 1996.
- Κοταμανίδης, Σταύρος (εκδ.). *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, τομ. 1, 35. Σέρρες: 1975.
- Κύρου, Κύρος Ι. «Η πρώτη Φιλαρμονική στα Σέρρας – Τερψιχόρη», *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, τομ. 10, 64-68. Σέρρες: Σταύρος Κοταμανίδης, 1984.
- Λαλαούνη, Αλεξάνδρα. «Η Χορωδία και Μανδολινάτα Σερρών», εφ. *Βραδυνή* (9 Μαρτίου 1963).
- Μακεδονομάχοι Σερρών. «Ο Μακεδονικός αγών και η δράση του Ορφέως». *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τομ. Β (1992), 3-5.
- Μοσχόπουλος, Νικηφόρος. «Η Ελλάς κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπί», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 15 (1939), 145-181.
- Μπαρμπάκη, Μαρία. *Όψεις της μουσικής ζωής στα ελληνικά αστικά κέντρα το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015.
- Νικολάου, Νίκος Ζ. *Σκαπανείς της ιστοριογραφίας και προβλήματα της ιστορίας των Σερρών*. Θεσσαλονίκη: ιδιωτική έκδοση, 1964.
- Όμιλος «Ορφέας». *Μηνιαίο Δελτίο μουσικών και λογοτεχνικών ειδήσεων*, τ. 1. Σέρρες: χ.ε., 1964.
- Παπαγεωργίου, Πέτρος. «Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η μονή Ιωάννου του Προδρόμου. Συμβολή ιστορική και αρχαιολογική», *Byzantinische Zeitschrift* 3 (1894), [χ.σ.] και φωτομηχανική ανατύπωση από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών (Θεσσαλονίκη: 1988).
- Παπακυριάκου, Κυριάκος. *Σύντομος οδηγός του Αρχαιολογικού Μουσείου Σερρών*. Σέρρες: χ.ε., 1978.
- Παπακυριάκου, Κυριάκος. *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Νομό Σερρών*. Σέρρες, εκδ. Χαραλαμπίδη, 2012.
- Πέννας, Πέτρος. *Ιστορία των Σερρών, από της αλώσεως αυτής υπό των Τούρκων μέχρι της απελευθερώσεως της υπό των Ελλήνων (1383-1913)*, Β΄ έκδοση. Αθήνα: χ.ε., 1966.
- Πέννας, Πέτρος. «Ο Αθανάσιος Φωτιάδης και η συμβολή του εις την ίδρυσιν και λειτουργίαν του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’». *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. 6 (1973), 293-309.

- Πέτροβις, Νατάλης. «Λαογραφικά σύμμεικτα Σερρών». *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. 1 (1953), 97-161.
- Πολίτης, Λίνος. *Κατάλογος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, αρ. 1857-2500, Πραγματεΐαι της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 54. Αθήνα: Γραφείο Δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, 1991.
- Ρουδομέτωφ, Νικόλαος. «Ο Καβαλιώτης δάσκαλος Γεώργιος (Τζώρτζης) Καρατζάς (1862 ή 1867-1952) και οι σπουδές του στη διδασκαλική σχολή Μαρούλη των Σερρών στα χρόνια 1882-84», *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών, 20-23 Σεπτεμβρίου 2001, με τίτλο «Η Καβάλα και τα Βαλκάνια, από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, τόμ. Α΄, 359-392. Καβάλα: έκδ. του Ιστορικού και Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας και του Κέντρου Ιστορικών Μελετών και Εκδόσεων Νοτιανατολικής Ευρώπης και Μεσογείου, 2004.
- Ρωμανού, Καίτη. *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους*. Αθήνα: Κουλτούρα, 2006.
- Σακελλαρίδου, Ιωάννου Γ. και Σας. *Εγκυκλοπαιδικόν Ημερολόγιο «Φάρος της Ανατολής 1901»*. Κωνσταντινούπολη: Τύποις Αφοί Γεράρδου, 1900.
- Σαμσάρης Πέτρος Κ. *Ο όμιλος «Ορφέας» Σερρών και η εθνική του δράση στον απελευθερωτικό αγώνα της Μακεδονίας*. Σέρρες: Όμιλος «Ορφέας» Σερρών, 2015.
- Σαμσάρης, Πέτρος Κ. (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*. Σέρρες: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, 2005.
- Σαχτούρης, Αντώνιος. *Αναμνήσεις εκ του διπλωματικού μου έργου (1897-1933)*. Κάϊρο: ιδιωτική έκδοση, 1951.
- Σαχτούρης, Αντώνιος. «9η Έκθεση», *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. 3 (1959), 24.
- Σπυρίδου, Γιούλη. «Ιστορικό της Χορωδίας του Ομίλου 'Ορφέας'», στο Πέτρος Κ. Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 23-28. Σέρρες: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, 2005.
- Στράτης, Ευάγγελος. *Ιστορία της πόλεως Σερρών*. Εισαγωγή Π. Σαμσάρη. Σέρρες: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2003.
- Τσαβέας, Θ. Ν. (επιμ.). *Νέον Επίτομον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκης*, τόμος Β΄. Αθήνα: Ελευθερουδάκης, 1931.
- Τζανακάρης, Βασίλης. *Το θέατρο και ο κινηματογράφος εις την «καλλίστην πόλιν» των Σερρών, από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι το λυκόφως του 20ού*. Σέρρες: ιδιωτική έκδοση, 2003.
- Τομανάς, Κώστας. *Χρονικό της Θεσσαλονίκης (1875-1920)*. Θεσσαλονίκη: Νησίδες, 1995.

Φιδετζής, Αθανάσιος. «Μουσικά συγκροτήματα και τις συναυλίες στη Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο της Κατοχής». *Τάμαριξ* 4 (1997), 8-17.

Φλωριάς, Δημοσθένης. (επιμ.). «Παναγιώτη Δαγκλή, ‘Αρχαίον Μακεδονικού Αγώνος’. *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. 4 (1963), 97-140.

Χρηστίδης, Νικόλαος. «Όμιλος ‘Ορφέας’ Σερρών, 1905-2005». Στο Πέτρος Κ. Σαμσάρης (επιμ.), *Όμιλος «Ορφέας» Σερρών. Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του, 1905-2005. Αφιέρωμα στη νεώτερη τοπική ιστορία*, 9-22. Σέρρες: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης Σερρών, 2005.

Hagopian, Harold. Σχόλια στο ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης *Istanbul 1925*, κωδικός CD 4266. Νέα Υόρκη: δισκογραφική εταιρεία Traditional Crossroads, 1994.

Trikoupis, Athanasios. *Western Music in Hellenic Communities. Musicians and Institutions*. Athens: National and Kapodistrian University of Athens, 2015.

Κείμενα και άλλες πηγές από το διαδίκτυο

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Οι Σέρρες και η μουσική τους, μέσα δεκαετίας του 1940 – τέλη 20^{ου} αιώνα». Κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών: https://serrelib.gr/agioplastis/mousikkaiiserres.htm#_ftn1. Τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαρτίου 2020.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Ξένοι μουσικοί θίασοι και επιθεωρήσεις στις Σέρρες κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950». Κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών: <https://serrelib.gr/agioplastis/mousikoithiasoi.htm>. Τελευταία πρόσβαση στις 2 Απριλίου 2020.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Κατάλογος εισερχομένων και εξερχομένων εγγράφων από την αλληλογραφία του Ωδείου Σερρών ‘Ορφεύς’ (1934-1940)». Κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών, <https://serrelib.gr/agioplastis/aliligrafiaodiou.htm>, τελευταία πρόσβαση στις 14 Απριλίου 2020.

Αγγειοπλάστης, Γιώργος. «Ξένοι μουσικοί θίασοι και επιθεωρήσεις στις Σέρρες κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950». Κείμενο στην προσωπική ιστοσελίδα του συγγραφέα που φιλοξενείται στον ιστότοπο της Δημοτικής Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών: <https://serrelib.gr/agioplastis/mousikoithiasoi.htm>. Τελευταία πρόσβαση στις 2 Απριλίου 2020.

Sullivan, James Edward (επιμ.). *The Olympic Games at Athens, 1906*. Νέα Υόρκη: American Sports Publishing Company, 1906. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://archive.org/details/olympicgamesatat00sull/page/n5/mode/2up>. Τελευταία πρόσβαση στις 10 Απριλίου 2020.

Αρχεία, δημόσια και ιδιωτικά

- Μουσικό Αρχείο Γιώργου Κ. Αγγελιοπλάστη
- Γενικά Αρχεία του Κράτους: Αρχεία Νομού Σερρών. Ερευνήθηκαν τα:
 - Αρχείο Ελληνικού Προξενείου Σερρών (έγγραφα της περιόδου του Μακεδονικού Αγώνα, 1904-1908)
 - Αρχείο Ιωάννη Βαΐου
- Αρχείο Χρήστου Σταματίου, «Εταιρία Φιλομούσων Σερρών ‘Χρήστος Σταματίου’».